

Die schoone ende die suverlicke
historie van
Appollonius van Thyro

Kritische editie van het enig bewaard gebleven
exemplaar van de druk van
Christiaen Snellaert, Delft 1493,

[Middelburg, Planbureau en Bibliotheek van Zeeland,
signatuur 1108 C 43]

bezorgd door
Willem Kuiper

Amsterdam 2018

Leerstoelgroep Historische Nederlandse Letterkunde UvA

Bibliotheek van Middel nederlandse Letterkunde

Die schoone ende die
luerlike historie van
Appollouins vā thero

TEEUWSCH GENOOTSCHAP
49934
DER WETENSCHAPPEN.

- Hier beghint een suverlicke ende schone hystorie van Thyro
 Appollonio, ende hoe die coninck Anthiochus een subtile vraghe ¹
 uut gaf den ghenen dye begeerden ende eysschten ² te huwelicke sijn
 dochter. [1]
- Hoe die prince Appollonius eysschte te wijve des conincx Anthiochus
 dochter. [2]
- Hoe die coninc Anthiochus [T]hyrum ³ Appollonium dede vervolghen
 om te doden om dat [hi] ⁴ sine subtile vraghe ende uutgheven ⁵
 beduyt ⁶ hadde. [3]
- Hoe Appollonius vloot ⁷ met scepen ter haevenen van Tharsien ende
 seer vriendelic ontfangen wort van Stranguilio, prince vander stadt
 van Tharsien. [4]
- Hoe Appollonius met groter eerwaerdicheit ghebrocht wort ter zee bi
 sijn scepen van Stranguilio, ende hoe alle sijn scepen metten volcke
 verdorven ⁸ in die zee sonder alleen Thirus Appollonius, die met
 groter aventure te lande quam. [5]
- Hoe Appollonius ontfanghen wort van enen visscher als hi uuter zee
 quam scipbrokic, ⁹ ende hoe hi vanden visscher ghewesen wort tot
 den coninck Altistrato van Penthapoli[t]anen. [6]
- Hoe Thirus Appollonius minlic ontfanghen wort vanden [c]oninc ¹⁰
 Altistrato van Penthapoli[t]anen. [7]
- Hoe des conincx Altistratus doch[t]er ¹¹ verliefde op Thyrum
 Appollonium om sijnder groter consten vanden spele inder luiten.
 [8]

-
1. subtile vraghe: raadsel
 2. eysschten: vroegen
 3. Snellaert 1493: Tthyrum
 4. Ontbreekt in Snellaert 1493.
 5. uutgheven: opgave
 6. beduyt: verklaard
 7. vloot: vluchtte
 8. verdorven: vergingen
 9. Snellaert 1493: scipbrokic hi — scipbrokic = scipbrokich
 10. Snellaert 1493: toninc
 11. Snellaert 1493: docheer

[a2v] Hoe die coninc Altistratus ordineerde Thyrum Appollonium een meester te sine van synder dochter in allen consten van spelen. [9]
 Hoe des conincx Altystratus dochter sieck wort uut liefden die si droech tot Thyrum Appol[l]onium. ¹ [10]
 Hoe die coninck Altistratus vernam dat sijn dochter begheerde tot enen man haeren meester Thirum Appollonium, ende hoe hi by raede van sinen heren die bruyloft ordineerde, ende homen ² die feeste hielt ende publiceerde. [11]
 Hoe Appollonius ende sijn wijf met weel ³ sceepen voeren nae dat lant [v]an ⁴ Anthiochien, ende hoe Appollonius wijf doot bleef van kinde ende wort te lande ghesonden in een besloten kiste met groter droefheit. [12]
 Hoe een groot meester in medicinen corts hier nae opten over ⁵ vander zee spaceren was, ende vant dese besloten kiste, ende als hijse op dede, arbejde hi ⁶ met subtilen medicinen om dat hi bevant noch teykenen des levens ynden lichaem. [13]
 Hoe Appollonius weder omme quam tot Tarsien, daer hi vanden prince Stranguilio minnelic ontfanghen wort, ende hoe hi sijn dochter beval den prince Stranguilio ende Dyonisiades, sijnder huysvrouwen, ⁷ ende woude van daer reysen doer menich lant als een groot coepman. [14]
 Hoe Dionisiades Thyrus Appollonius dochter, gheheten Tharsia, beval te dooden seer stren-[a3r]ghelic van eenen lant man. [15]
 Hoe Tharsia verlost wort vander doot doer aventuere van zee rovers die haer doot versaghen, daer sij voeren aenden over vander zee. [16]
 Hoe Tharsia vanden rovers vercoft wort eenen roffiaen, diese brocht in sijn ghemeen huys ⁸ om loen aen haer te winnen. [17]

1. Snellaert 1493: appolonium

2. homen = hoe men

3. weel = veel

4. Snellaert 1493: ban — Verlezing van handgeschreven cursieve kopij?

5. over = oever

6. Nee, dat was een andere arts.

7. huysvrouwen: echtgenote

8. ghemeen huys: bordeel

Hoe Appollonius nae .XIIII. jaren quam weder om tot Tharsien,
vernemen nae sijn enighe dochter. [18]

Als Appollonius verstaen hadde van Stranguilio ende Dionisiades dat
sijn dochter doot soude sijn, seylde hi seer drovich van daer nae
Thyro ende si verstaken bi storme ende onweder aen die stat van
Mithelen, daer Tharsia sijn dochter noch levendich was. [19]

Hoe Athanagoras, prince vander stat van Mitelen, quam besien die
schone scepen, ende hoe hy verstont dat Appollonius screyende
ende drovich was beneden inden scepe. [20]

Hoe Athanagoras gheboet Tharsia te comen te scepe om Appollonium
te varmaken ¹ met hare schone relacien ² ende vrye consten die si
hadde. [21]

Hoe Appollonius uut groter droefheit Tharsia metten voeten stack dat
si weemoedelic wort screiende, beclaghende alle haer ongheluck
ende gheschienisse, waer bi datse Appollonius wort kennende sijn
dochter te wesen. [22]

Hoe Appollonius gaf sijnre dochter tot eenen [a3v] wijve Athanagoras,
prince vander stat van Mythelen, ende hoe Leno die roffiaen verbrant
wort tot eenre wrake sijnre quaetheit, dye hij ghetoeft hadde aen
Tharsia, ten ware Gods gracie geweest, si hadde ghescoffiert
gheweest. [23]

Hoe Appollonius in sinen slape wort vermaent dat hi reisen soude tot
Ephesien ende vertrecken daer opelic inden tempel alle sijn
gescienissen, die hem gheboert waren. [24]

Hoe Appollonius tot Epheesien inden tempel vertelde int openbaer
alle sijn gheschienissen, waer bi dat hi sijn wijf, coninc Altistratus
dochter, die doen daer was, verkende ³ ende greep hem inden armen
ende custe hem. [25]

Hoe Appollonius met groter macht reysde tot Tharsien om wraeke te
doen [over] ⁴ Stranguilio ende Dyonisiades. [26]

Hoe Appollonius ende sijn wijf reysden daer nae by haeren vader, den
coninc Altistratus van Penthapolitanen, ende hoe Appollonius den

1. varmaken = vermaken

2. relacien: verhalen

3. verkende: herkende

4. Snellaert 1493: voer — Niet in *MNW*, wel ‘wreken aan’, ‘wreken op’ en ‘wreken over’.

vijscher dede voer hem brengen ende gaf hem groot goet, want hi hem behulpelick gheweest hadde in sijnder noot. [27]

[a4r] *Hier beghint die suverlicke ende schone historie van Appollonius van Tbyro, ende hoe dye coninc Anthiochus een subtile vraghe¹ uut gaf den ghenen die begheerden ende eysscheden² te huwelicke sijn dochter.*

[1]

Het³ regneerde een coninc geheten Anthiochus in een stadt, die nae sijnen naem geheten was Anthiochia.⁴ Dese coninck creech van sinen wijve een alte⁵ sconen dochter.⁶

Doe dese dochter groot wort,⁷ sij wyesch in alle schoenheyt op, ende veel princen begeerdense te hebben tot haren wyve ende deden daer nae vraghen, ende met grote huwelicse goeden⁸ daer toe lieten si haer aenden coninc eysschen.⁹

Maer die wile dat hem die vader beryet, wyen dat hi sijn dochter geven wilde van¹⁰ allen – want hy dat niet en wiste – soe wort hi met een boese begeerlicheit ende een vlamme des wreetheys onsteken¹¹ inder liefden sijns eygens dochters,¹² ende hi begonste haer veel meer

1. subtile vraghe: raadsel

2. eysscheden: vroegen

3. Behalve de (eerste) grote initiaal H ontbreken alle volgende minder grote initialen. Ook werden geen representanten afgedrukt behalve aan het begin van de hoofdstukken [22], [25] en [27].

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: De tribulacione temporali que in gaudium sempiternum postremo commutatur Capitulum .C.liij

[1] Anthiochus in ciuitate anthiochia regnauit a quo ipsa ciuitas anthiochia nomen accepit.

5. alte: zeer — *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: alte seer

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ex coniuge sua filiam speciosissimam genuit.

7. wort: werd

8. huwelicse goeden: bruidsschat

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Que cum peruenisset ad etatem legitimum et species pulchritudinis accresceret multi eam in matrimonium petebant cum magna et inestimabilis dotis quantitate

10. *Die gesten van Romen*, ed. Van Os 1484: van hem allen

11. onsteken = ontsteken — Deze eigenaardigheid komt vaker voor, bijvoorbeeld verderop “voester” in plaats van ‘voetster’ en elders “quest” in plaats van ‘quetst’ en “wreesten” in plaats van ‘wreetsten’, en wordt daarom niet verbeterd in de tekst maar in een voetnoot verklaard met een = teken.

12. Om dit beter te begrijpen stelle men zich voor dat in een vroegere versie van deze

liever te hebben dan een vader sijn kint sculdich [is] ¹ lief te hebben. ²
Ende want hi aldus wrastelde ³ ende doende was met der verwoetheyt ⁴
ende vacht met die scaemte, so wort hi verwonnen met die liefde. ⁵

Op een tijt so ginc die coninc Anthiochus tot die slaepcamere sijns
dochters, ende hi beval al sijn gesinne ⁶ dat [a4v] hi binnen sijnen hove
hadde, dat si alle verde ⁷ van daen souden bliven, recht of hi met syn ⁸
dochter wat heymelicx te spreken hadde. ⁹

Als hi bi sijn dochter alleen in die camer was, soe wort hi seer
ontsteken ende becoert van die oncuysheyt. ¹⁰ Die dochter weder stont
hem langhen tijt, mer die vader wan den strijt ende heeft haer beroeft
den maechdeliken ¹¹ scat. ¹² Hi ghinc van daen, want doe ghesloten was

roman de moeder van de koningsdochter in het kraambed gestorven is, dat de koning
niet hertrouwd is omdat hij geen vergelijkbare vrouw vinden kon, en nu visueel
geconfronteerd wordt met een dochter die het evenbeeld van zijn overleden echtgenote
geworden is, waardoor hij in een psychose (verwoetheyt) geraakt en zich schuldig maakt
aan incest. In deze gekerstende versie is dit alles verdwenen en wordt de zonde der
onkuisheid als hoofdschuldige aangewezen. Een vergelijkbare situatie doet zich voor in
het chanson de geste *Elaine de Constantinoble*, hier te lande vertaald en bewerkt als
Helena van Constantinopolen en later als *Helena de Verduldighe* (in *Der vrouwen
peerle*).

1. Snellaert 1493: is sculdich is

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Sed cum pater deliberaret cui potissime filiam suam
daret in matrimonium hoc nesciens. quia iniqua concupiscentia crudelitatisque flamma in
amorem filie sue exarsit. cepitque eam amplius diligere quam patrem oporteret.

3. wrastelde: worstelde

4. verwoetheyt: waanzin

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Qui cum luctaretur cum furore: pugnat cum pudore
vincitur amore

6. gesinne: personeel

7. verde = verre

8. Tot in de vijftiende eeuw werd de letter 'y' gebruikt als variant van de letter 'i' om reden
van visuele discriminatie. Maar aan het einde van de vijftiende eeuw gaat men de 'y' ook
gebruiken als variant van de lange 'i', gespeld 'ij', door de verandering van de uitspraak
van de lange 'i' naar onze lange 'ij'. In deze overgangsfase kan 'syn' zowel 'zijn' als 'zin'
betekenen.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quadam die accessit ad cubiculum filie sue et
omnes a longe sedere iussit quasi cum filia sua colloquium secretum habiturus

10. Stimulante furore libidinis

11. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: maechdeliken staet

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: diu repugnante filia nodum virginitatis eripuit et

sinen raet. ¹ Dese dochter bleef bedroeft sitten ende dochte wat si best doen soude. ²

Ende ³ soe gevielt dat haestelic ende onversienlick ⁴ tot haer quam in ghaen die voetster, ⁵ hare minne. ⁶ Ende want si dye dochter sach seer drovich ende int aensicht bescreit, so vrae[c]hde ⁷ si: “Waer om is u siel aldus drovich ende bedruct?” ⁸

Die dochter antwoerde: “O, mijn alderliefste, in deser slaepcamer sijn twe edele namen ⁹ verghaen.” ¹⁰

Die voetster seide: “O, waerde ende uutvercoren vrouwe, waer om segdi dat?” ¹¹

Si antwoerde: “Want ¹² voer mijn hijlick ende echte ben ick met die alre meeste sonde besmet ende vercraft.” ¹³

pudorem violauit.

1. Deze zin is een toevoeging van de vertaler van de *Gesta romanorum* en zal zo veel betekenen als dat koning Anthiochus besloten heeft zijn dochter niet uit te huwen maar haar voor zichzelf te houden.

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cumque puella quid faceret cogitaret

3. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: ende siet onuersien haestelic so quam tot haer in gaen

4. haestelic ende onversienlick: plotseling en onverwacht

5. voetster / min: zoogmoeder

6. [2] nutrix subito ad eam intrauit.

7. Snellaert 1493: vraehde

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quam vt vidit: flebili vultu ait Ob quam rem affligitur anima tua?

9. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481 en ed. Van der Meer 1483: “edele mannen”, maar ed. Van Os 1484 leest correct: “edele namen”. Met die twee edele namen bedoelt zij de naam van haar vader Anthiochus en haar eigen naam.

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella ait O karissima modo in cubiculo isto duo no-[n5rb]bilia nomina perierunt

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait nutrix. Domina quare hoc dicis?

12. Want: Omdat

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: At illa Quia ante matrimonium meum pessimo scelere sum violata.

Als die voetster dat hoerde,¹ so vraechde si verbolghentlic, of² si sinneloes hadde gheweest, wye duvel³ dat alsoe stout hadde ghewe[e]st,⁴ die dat bedde des coninghinnes dorst vercraften?!⁵

Si antwoerde: “Och, och, die grote boesheit heeft die sonde gedaen.”⁶

Die voetster seide: “Waer om en geefdi uwen vader dat niet te kennen?”⁷

Si antwoer-[a5r]de: “Waer is mijn vader?⁸ Waert dat ghij[t]⁹ verstaen condet, mijn vaders naem blijft in my verloeren.¹⁰ Ende mi en is niet¹¹ behaechelic noch en begheere anders gheen goet¹² dan die doot.”¹³

1. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: hoerde ende sach — In de antieke roman ziet de voetster druppels bloed op de vloer, ten teken dat zij ontmaagd is.

2. of: alsof

3. Dit is de woordelijke vertaling van “quis dyabolus” in de brontekst. Bedoeld zal zijn: Welke duivel is zo vermetel geweest dat hij het bed van de koningsdochter heeft durven schenden?! Een alternatieve lezing is “duvel” te interpreteren als een uitroep: wye, duvel!, dat alsoe stout hadde ghewest, die dat bedde des coninghinnes dorst vercraften?

4. Snellaert 1493: ghewest

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Nutrix cum hec audisset et vidisset amens quasi facta ait. Et quis dyabolus tanta audacia thorum regine ausus est violare?

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait puella. Impietas fecit hoc peccatum.

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Nutrix ait. Cur non indicas patri?

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella ait. Vbi est pater?

9. Snellaert 1493: ghij — *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: gy; ed. Van Os 1484: ghijt

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Si intelligas peribit nomen patris in me

11. niet: niets

12. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: goods goet althant anders niet dan

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: mortis michi remedium placet.

Doe die voester ¹ hoerde dat si raet ² begheerde om te moghen sterven, soe begonste si haer met smekenden woerden weder om te troesten, ³ om dat ⁴ si niet mismoedych en soude sijn. ⁵

Onder dit dat dese coninck aldus met sijn dochter te doen heeft ghehad, soe woude dese boese wrede vader sijnen ondersaeten te verstaen gheven dat hi een goedertieren vader was, die sijn dochter soe lief hadde uut vaderlijcke liefde. ⁶ Met een beveynst aensicht soe verblide hi hem van binnen dat hi gheworden was sijn eyghen dochters man. ⁷ Ende om dat hi altijd soude moeghen sijn dochter ghebruyken ende houden, soe versierde hij een nijeuwe manier van scalcheyt ⁸ om te verdriven ende [te] ⁹ benemen nae sijn dochter te vragen of tot een wyf te eysschen. ¹⁰ Soe sette hij sijn ¹¹ questije ¹² uut, segghende aldus: “Soe wye die solucie van mijn questie can vinden, die sal mijn dochter hebben te wijve, ende soe wye daer in ghebrake ende niet en riet wat myne questie beduyt, die soude sijn hoeft daerom verliesen.” ¹³

1. voester = voetster

2. raet: hulp

3. Als de zoogmoeder in de antieke roman begrijpt dat de koningsdochter door haar vader verkracht is, probeert zij haar zelfdoding uit het hoofd te praten alsook om het gedrag van haar vader openbaar te maken, want de schande zou erger zijn dan de misdaad. Zij adviseert daarom haar zoogdochter om het wangedrag van haar vader lijdzaam te ondergaan. In *Helena van Constantinopolen* vlucht de dochter als haar vader met haar wil trouwen, en wordt de zoogmoeder verbrand omdat zij haar hierbij geholpen heeft.

4. om dat: op dat

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Nutrix audiuit eam mortis remedium querere blando eam sermonis eloquio reuocauit vt a proposito suo recederet

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [3] Inter hec impius pater cum simulata mente ostenderet ciuibus pium patrem

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: inter domesticos parietes maritum se filie letatur

8. scalcheyt: perverse slimheid

9. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481.

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et vt semper impiis filie thoris frueretur ad expellendos petitores qui eam in coniugem petebant nouum genus nequicie cogitauit.

11. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: een

12. questije: vraag, raadsel

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: questionem vero proponebat dicens. Si quis questionis mee solutionem inuenerit filiam meam in vxorem habebit et si defecerit

Dit ordeneerde die coninc om dat ¹ nyemant en soude soe koen sijn dat hi sijn lijf aventuerde op soe wonderliken rales. ²

Veel edelen van alrehande landen sijn nochtans daer gecoemen overmi[ts] ³ die onghelovelyke schoenheyt [a5v] des dochters, of [s]ij ⁴ bi aventuere ⁵ doer wijsheit der gheleerder mochten vinden die solucie sijns vraeghens, maer nyemant en constese raeden, also datter veel onthoofd worden. ⁶ Ende haer hoofden worden op die poert vander stadt gheset, om dat alle die ghene die daer quamen, sien souden dat beelt des doots ende alsoe vervaert worden, [ende] ⁷ ontsich ende vreesse crighen souden alsulcke voerwaerde an te ghaen. ⁸

Dit dede hi alte samen om dat hi alleen soude moghen bliven met sijn dochter in overspel. ⁹

decollabitur

1. om dat: op dat

2. rales: raadsel

3. Snellaert 1493: ouermist

4. Snellaert 1493: hij

5. bi aventuere: misschien

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Plurimi vndique reges propter incredibilem et inauditam puelle speciem venerunt si quis forte prudentia litterarum questionis solutionem inuenisset quasi nichil dixisset decollabatur

7. Ontbreekt in Snellaert 1493.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et caput eius supra portam suspendebatur vt aduenientes ymaginem mortis viderent et turbarentur ne ad talem conditionem accederent.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hoc totum fecerat vt ipsemet cum filia sua poterat in adulterio permanere.

*Hoe die prince Appollonius eysschede te wijve
des conincx Anthiochus dochter.*

[2]

[D]ie wijl dat Anthiochus aldusdanige vreetheit ¹ pleechde, luttel tijts daer tusschen soe gheboerdet dat een sonderlinghe ² jonghelinc van Thyro, een prince ³ van sinen lande, seer rijk, die Appollonius hiet, wel gheleert in die natuerlike consten, ⁴ een groot poete, ⁵ dese voer over die zee ende quam voerbi die stadt van Anthiochien varen. ⁶ Hi sach die hoofden op die poerte, ende hi vraechde die saeke. Ende alst hem gheseit was, soe dede hi sijn scepen legghen ⁷ ende g[h]inc ⁸ inder stat totten ⁹ [c]oninc. ¹⁰ Hi gruetede den coninck ende seide: “Ic eyssche u dochter tot eenen ¹¹ wijve.” ¹²

1. In de druk van Snellaert 1493 worden in onze ogen met zekere regelmaat de letters ‘v’ en ‘w’ verwisseld, zoals hier in “vreetheit” = ‘wreetheit’ en elders “wader” = ‘vader’.
Omdat het hier *niet* om zettersfouten lijkt te gaan, respecteer ik deze afwijkende spelling.

2. sonderlinghe: bijzondere

3. prince: vorst

4. natuerlike consten: de zeven vrije kunsten — Mogelijk wordt hier benadrukt dat hij geen nigromancie (zwarte magie) gestudeerd had.

5. groot poete: hoog geletterd / zeer belezen

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [4] Cum vero tales [n5va] crudelitates exerceret anthiochus: interposito breui tempore adolescens quidam tyrus patrie sue princeps locuplex valde appollonius nomine bene litteratus nauigans anthiochiam intrauit. De antieke roman is in twee recensiones bewaard gebleven, waarvan Recensio A (RA) “the longer, more verbose, almost poetic version”, is en recensio B (RB) “the shorter, more logical end down to earth one.” (Kortekaas 2004, p. 3). Getuige “breui tempore” en “princeps” had de compiler van de *Gesta Romanorum* de recensio B op zijn schrijftafel liggen.

7. legghen: aanleggen, aanmeren

8. Snellaert 1493: gbinc

9. Snellaert 1493: toninc

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ingressusque ad regem

11. *Die gesten van Romanen*, ed. Leeu 1481: mijn wijf

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ingressusque ad regem ait. Aue rex. Et ille. Salui sint nupturi parentes tui Ait iuuenis Peto filiam tuam in vxorem

Doe ¹ die coninck hoerde dat [hi] niet ghaerne [en hoerde], ² soe sach hij op desen jonghelinck ende seide: “Weet ghi die condicien der bruloften mijns dochters wel?” ³

Appollonius antwoerde: “Jae ick, ende opter poerten hebbe [a6r] ict ghesien.” ⁴

Doe wort die coninck veronwaert ende toernich om sijn stouticheits wille ende seyde: “Hoert dan wat dat raeles is! ⁵ Die questie is dese: ⁶

*Ic worde gbedraeghen van misdaet
ende gbevoet met moederlick saet. ⁷
Ick soeke mijn broeder. ⁸ Wonder siet,
mijns moeders man en vinde ic niet!” ⁹*

Als dese jonghelinc dese questie ontfanghen hadde, so ghinc hi een weynich aen een side vanden coninc ende overdocht ende socht hier

1. Snellaert 1493: Doe seide die

2. Snellaert 1493: dat niet ghaerne soe — verbeterd op basis van *Die gesten van Romen*, editie Leeu 1481.

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex vt audiuit quod audire nolebat respiciens iuuenem et ait Nosti nuptiarum condicionem?

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait iuuenis Noui et ad portam vidi

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Indignatus rex ait. Audi ergo questionem.

6. Het raadsel is corrupt — De oorspronkelijk ‘quaestio’ luidt in vertaling: ik word gedragen door een misdaad, ik eet moederlijk vlees, ik zoek mijn broer, de man van mijn moeder, de zoon van mijn vrouw, en vind die niet.

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Scelere vehor. materna carne vescor.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quero fratrem meum

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: matris mee virum nec inuenio — Hoewel het raadsel in de *Gesta romanorum* versie een hiaat vertoont, werd zichtbaar Recensio B gevolgd, Kortekaas 2004: “Scelere vehor, maternam carnem vescor, quaero fratrem meum, matris meae filium, uxoris meae virum, nec inuenio.” Het raadsel loopt mank. Naar men denkt is het een niet goed geslaagde imitatie van een raadsel dat Oedipus voorgelegd kreeg. Door het raadsel op te lossen realiseerde Oedipus zich dat hij zijn vader gedood had en zijn moeder tot vrouw genomen had. Het raadsel van Anthiochus heeft als onderwerp zijn incestueuze relatie met zijn dochter. Door het raadsel op te lossen wordt het geheim van zijn zondige relatie onthuld. Het maakt dus niets uit of de vrijer van zijn dochter de juiste oplossing wél of niet raadt. Hij gaat er hoe dan ook aan.

van den sin ¹ te weten. ² Als ³ God gaf, hi vant die solucie van dese questie. ⁴

Hi quam weder tot den coninck ende seide: “Goede coninck, ghi hebt uut geset een q[u]estie. ⁵ Hoert nu die solucie! ⁶ Want dat ghi seght: ‘Ick worde ghedraghen van misdaet,’ dat en liechdi niet. ⁷ Besiet u leven ⁸ wel! ⁹ [O]eck ¹⁰ dat ghi voetsel neemt of gevoet wort met moederlick vleys of saet, dat is oec also. ¹¹ Besiet u dochter wel!” ¹²

Doe dye coninc hoerde dat dese jonghelinc die questie ghesolveert hadde, soe sorchde ¹³ hi dat sijn leelike sonde uut comen soude ende gheopenbaert worden, ende hi seide totten jonghelinc, op hem siende met een toernich ghesichte: “O, jonghelinc, ghi sijt daer verde ¹⁴ of! ¹⁵ Ghi en hebt niet waer gheseyt. ¹⁶ Ghi hebt verdient datmen u onthoofden soude. ¹⁷ Maer siet, ick gheve u noch .XXX. dagen respijt. ¹⁸

1. sin: betekenis

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puer accepta questione paululum recessit a rege et cum scientiam quereret

3. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: also — Een alternatief is: Als[t]

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: deo fauente solucionem questionis inuenit

5. Snellaert 1493: qnestie

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et reuersus ad regem ait Bone rex. proposuisti questionem audi ergo solucionem.

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Nam quod dixisti scelere vehor non es mentitus

8. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: besiet v seluen wel; ed. Van Os 1484: besiet v self wel

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: te enim ipsum intueret.

10. Snellaert 1493: Ooeck

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: materna carne vescor

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: filiam tuam respice

13. sorchde: vreesde

14. verde = verre

15. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [5] Rex cum audiuit solucionem questionis iuuenem soluisse: timens ne peccatum suum patefieret irato vultu eum respiciens dixit Longe es iuuenis a questione — Getuige “timens ne peccatum suum patefieret” volgde ook hier de compilerator van de *Gesta romanorum* de Recensio B.

16. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: nichil verum dixisti

17. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: decollari quidem promerueris

18. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sed ecce habebis dierum triginta spacium

Bedenct u wel. ¹ Reyst weder thuys, ende ist dat ghi hier ² binnen die solucie cont vinden, soe sal ick u mijn dochter geven. ³ Ende en weet ghi dat niet te rae-[a6v]den, soe seldi onthoeft worden.” ⁴

Dese jonghelinck Appollonius was hier om verstoort ⁵ ende reysde met sijn volck weder om te Thyro in sijn lant. ⁶

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: recogita tecum.

2. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: hier en binnen

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Reuerte ad terram tuam et si solucionem questionis inueneris filiam meam in matrimonium accipies.

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sinautem: decollaberis.

5. verstoort: in verwarring gebracht

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Iuuenis turbatus accepto comitatu nauem ascendens tendens in patriam tyrum

*Hoe die coninck Anthiochus Thy[r]um¹ Appollonium dede vervolghen
om te doden, om dat hi sijn subtile vraghe ende
uut gheven bedyet hadde.*

[3]

[E]nde alsoe gheringhe als dese jonghelijnc ghereyst was, soe riep die coninc tot hem sijnen hofmeester Thaliarchum, ende hi seide tot hem: “O, Thaliarche, die de alder ghetrouste dienaer sijt mij[n]re² heymelicheden, ghi sult weten dat Thy[r]us³ Appollonius heeft gheraden ende ghevonden die solucie van mijnre questie.⁴ Daer om soe bereyt u ter stont ende volghet hem⁵ nae!⁶ Ende als [g]hi⁷ compt te Tyro, soe dodet hem met ysere of met venijn.⁸ Ende wanneer ghi dat ghedaen hebt ende weder coemt, soe seldi van my groot loen ontfaen.”⁹

Thaliarchus die nam sijn waepenen met ghelt ende reysde tot des conincx¹⁰ lant.¹¹ Mer Appollonius die was daer eerst ghecomen, ende ghinck in sijn hof in sijn camer ende dede sijn studorium, sijn liberarie, op ende doersocht sijn boeken.¹² Hy en vant anders niet dan al soe als hy gheseit hadde ende dochte in hem selven: “Ick en heb niet

1. Snellaert 1493: Thyrsi

2. Snellaert 1493: mijre

3. Snellaert 1493: Thyrius

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [6] sed post re[c]essum adolescentis vocauit rex dispensatorem suum thaliarchum nomine cui ait. Taliarche: secretorum meorum minister fidelissime: scias quod tyrus appollonius [n5vb] inuenit questionis mee solutionem

5. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: reysset hem na veruolghende

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ascende ergo confestim nauem ad persequendum eum

7. Snellaert 1493: hi

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et cum perueneris tyrum quere eum et cum ferro vel veneno interfice eum.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Reuersus dum fueris premium magnum accipies.

10. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: ionghelincx

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Thaliarchus scutum accipiens pecuniamque pergens ad patriam iuuenis venit.

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Apollonius vero prius venit et ad domum suam introiuit apertoque scrinio omnes libros respexit

ghedwaelt noch niet gheloghen! ¹ Die coninck Anthiochus heeft sijn dochter wredelic ende boeslick lief.” ² Ende overdenkende seyde hi in hem sel-[b1r]ven: “Wat selstu gaen beghinnen, Appolloni? ³ Du hebste des conincx questie ghesolveert, maer sijn dochter en hebdi niet ontfanghen. ⁴ Daerom so sijdi van God ⁵ alsoe verlaten dat ghi niet sterven en soudet.” ⁶

Ende ter stont soe gheboet hi datmen sijn scepen soude laden met koren, tarwe, weyt, met goude ende mit silver ende met costelike cleder. ⁷ Ende met weynich van die alre trouste die hi hadde, ginc hi des nachtes te scepe ende voer int wilde diep der zee. ⁸

Des anderen daghes soe wort hi van sijnen burgheren ende ondersaeten ⁹ gesocht. ¹⁰ Ende want hy niewerts ghevonden en wort, soe was inder stadt grooten rouwe, omdat die alre liefste prince vanden lande alsoe verloren was. ¹¹ Daer gheschiede groot gescrei inder stadt. ¹² Jae, die liefde vanden burghers was alsoe groete tot haeren prince dat langhe tijt dije barbiers ¹³ leech ghinghen. ¹⁴ Steken,

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et nichil aliud inuenit nisi quod regi dixerat et dixit intra se. nisi fallor

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: anthiochus rex impio amore diligit filiam suam

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et recogitans secum dixit. Quid agis appolloni?

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: conclusionem eius soluisti et filiam non accepisti?

5. “van God” (Lat. a deo) zal een verlezing zijn van ‘adeo’: zolang (als). Kortekaas 2004: sed ideo dilatus es ut neceris — Apollonius beseft dat hij alleen maar daarom (ideo) is vrijgelaten is om op een andere manier gedood te worden.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ideo delatus es adeo vt non morieris:

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Continuoque iussit sibi naues preparare et eas centum milibus modiorum frumenti onerari et multo pondere auri et argenti et veste copiosa

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et cum paucis secum fidelissimis hora noctis tercia nauim ascendit tradiditque se alto pelago.

9. ondersaeten: onderdanen

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [7] Alia vero die queritur a ciuibus suis

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et non inuenitur meror ingens nascitur quod amantissimus princeps patrie nusquam co[m]paruit

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Planctus magnus erat in ciuitate

13. die barbiers leech ghinghen: de kapperszaken dicht gingen

14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: tantus vero amor ciuium circa eum erat vt multo tempore tonsores cessarent.

breken,¹ open spelen worden verboden.² Die stoven³ worden toe ghesloten, ende niemant en ghinck ter t[avern]en,⁴ te byer of te wyne,⁵ maer die gheheel stadt stont in groter droefheyt.

Ende daer dyt aldus ghesciede, soe quam Thaliarchus, die van Anthioch[o]⁶ den coeninck uut ghesent was om Appollonium te doden ende te vervolghen.⁷ Ende want hi die huysen gesloten sach ende tvolck aldus drovich, so vraechde hi een kint of knecht aldus: “Seght mi, wildi leven,⁸ waer om is dese stadt soe droevich?”⁹

Dat kint seide: “O, myn alder liefste, weet ghi dat¹⁰ nie[t]?¹¹ Wat vrach-[b1v]stu?¹² Dese stat is in aldusdanighe dro[e]fheit¹³ om dat Appollonius, die prince van desen lande, vanden coninc Anthiocho weder comende, niet meer en is ghesien, ende men can hem nyewerts vinden.”¹⁴

-
1. steken: met de lans steken — breken: lansen breken tijdens een steekspel
 2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: publica spectacula tollerentur.
 3. stoven: multifunctionele badhuizen
 4. Snellaert 1493: tranen — verbeterd op basis van *Die gesten van Romēn*, ed. Leeu 1481.
 5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: balnea clauderentur. non templa nec tabernas quisquis ingreditur.
 6. Snellaert 1493: Anthiochio
 7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et cum talia agerentur superuenit thaliarchus qui a rege anthiocho ad necandum missus erat
 8. “wildi leven” is een goede vertaling van “si viuere velis”, maar dit is een slechte parafraze van het obscure “si ualeas” (Kortekaas 2004), dat vermoedelijk een slechte Latijnse vertaling is van ‘als je kunt’ in het verloren gegane Griekse origineel (Kortekaas 2007).
 9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et videns omnia clausa: dixit cuidam puero. Indica michi si viuere velis ex qua causa ciuitas ista in luctu moratur.
 10. Snellaert 1493: niec
 11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait puer. O karissime nescis tu illud?
 12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quid interrogas?
 13. Snellaert 1493: drorfheit
 14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ciuitas [n6ra] hec in luctu moratur quia appollonius princeps patrie huius ab anthiocho rege regressus nusquam comparuit

Als dat Thaliarchus verstont, soe was hi seer blijde ende toech weder om tot den coninck ende seide: “Weest blide, o, mijn heer coninc, want Appollonius ontsiet u ende en is nyewerts te vinden.” ¹

Die coninc antwoerde: “Appollonius mach vlien, maer nyet ontghaen!” ²

Ende hi dede ter stont een bandiment ³ bescriuen ende of roepen: “Soe wye dat Appollonium van Thiro, den versmader ende viant mijns lants, ghevanghe[n] ⁴ brochte, die soude vijftich talenten ⁵ gouts daer mede winnen. ⁶ Ende soe wye sijn hoeft brochte, die soude hondert talenten gouts ontfanghen.” ⁷

Hier om worden niet alleen sijn vianden haechtich ⁸ op hem, maer oeck sijn vrienden, overmits ghiricheit daer toe ghetoghen, ⁹ dat sijn Appollonium vervolchden ende sochten te water ende te lande in wildernissen, mer niemant en consten vinden. ¹⁰

Doe dede die coninc scepē toe bereyden om desen jonghelinc te vervolghen. ¹¹

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Thaliarchus cum hoc audisset gaudio plenus ad nauem redijt et anthiochiam intrauit Ingressusque ad regem ait. Domine mi rex letare quia appollonius vos timens nusquam comparuit

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex ait Fugere quidem potest sed effugere non potest

3. bandiment: proclamatie, verordening

4. Snellaert 1493: gheuangheu

5. Ook hier volgde de compiler van de *Gesta romanorum* de Recensio B. In Recensio A gaat het om respectievelijk 100 en 200 talenten.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: statim huiusmodi edictum posuit quicumque appollonium tyrum contemptorem regni mei michi exhibuerit accipiet quinquaginta talenta auri.

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: qui vero caput eius .c. accipiet

8. haechtich (haftich): belust op

9. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: Hier om soe worden niet alleen sijn vianden mer oec syn vrienden ouermits ghiericheyt daer toe ghetoghen

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: hoc facto non tantum inimici sed amici cupiditate seducti ad persequendum appollonium properabant Querebatur vero appollonius per mare per terras per siluas per vniuersas indagines et non inueniebatur

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [8] Tunc rex iussit sibi classes nauium preparari ad persequendum iuuenem

*Hoe Appollonius vloet ¹ met sinen scepen ter havenen van Tharsien,
daer hi seer vriendelic ontfanghen wort van Stranguilio,
prince vander stad van Tharsien.*

[4]

[E]nde daer en binnen dat sij die scepen toe [b2r] maecten, soe quam Appollo[n]ius ² met sijn scepen an die stat van Tharsien. ³ Ende als hi daer bi die zee kant ghinck wandelen, soe wort hi ghesien van een sinen knecht, gheheeten Elinatus, die op dye tijt oec daer ghecomen was. ⁴ Dese trat tot hem ende seide: “Weest ghegruet, heer coninc [Appolloni].” ⁵

Appollonius dede als grote heren gemeenlic doen: hi versmade den ouden hoevelinck ⁶ ende en gaf hem gheen ⁷ antwoerde. ⁸

Doe worde die oude man toernich ende guetede hem noch eens ende seide: “Weest ghegruet, coninc ⁹ Appolloni, ende spreket mi toe ende en wilt mi niet versmaden in enen snoden armen rock, die met eerliker manieren verciert is. ¹⁰ Want wist ghi dat ick weet, soe soudi scarpelick voer u sien ende hoeden u.” ¹¹

Appollonius seide: “Ist u behaechlic, ¹² soe seght mi dat!” ¹³

1. vloet: vluchtte

2. Snellaert 1493: Appollouius

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sed et moram facientibus qui classes sibi nauium preparabant: appollonius tharsim deuenit

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et deambulans iuxta litus visus est a quodam seruo suo elinato nomine qui superuenerat in ipsa hora

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et accedens ad eum dixit Aue rex appolloni — Snellaert 1493: heer coninc appolloni Appolloni

6. hoevelinck: boerenknecht, hoveling [?] — Kortekaas 2004: “ciue suo” (een van zijn stedelingen)

7. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: geen antwoord of wedergruet

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ille salutatus fecit vt potentes facere consueuerant spreuit hominem

9. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: heer coninc Appolloni

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: tunc senex indignatus est valde et iterum salutauit eum et ait Aue rex appolloni resoluta et noli despiciere paupertatem honestis moribus decoratam

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Si enim scis quod scio cauendum est tibi.

12. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: Ist v behaechlic belieftet v — “belieftet v” oogt

Elinatus sprac: “Ghi sijt bescreven, ¹ ende u lijf is op een groot gelt gheset.” ²

Appollonius vraechde: “Wye ³ soude den prince van sinen lande bescreven of op ghelt setten te doden?” ⁴

Elinatus antwoerde: “Anthyoehus die coninc.” ⁵

Appollonius verwonderde: “Waer om heeft hi dat ghedaen?” ⁶

Elynatus antwoerde: “Om dat ghi den raeles gheraeden hebt, ⁷ ende ghi wet dat hy bi sijn dochter slaept.” ⁸

Appolloni[us] ⁹ vraechde: ¹⁰ “Hoe veel ghel[ts] ¹¹ heeft die coninc op mijn lyf gheset?” ¹²

Elinatus antwoerde: “Soe wye dat u leve[n]dich ¹³ tot hem brenghet, die sal vijftich talenten gouds hebben, ende soe wye u hoeft totten coninck [b2v] brenct, hondert talente[n]. ¹⁴ Ende hier om so rade ick u dat ghi vliet daer ghi veylich sijt.” ¹⁵ Ende als Elinatus dit gheseit hadde, soe ghinck hi wech. ¹⁶

als een alternatieve vertaling / parafrase van “Ist v behaechlic”. Dit soort doubletten komt wel vaker voor in de Middelnederlandse vertaling van de *Gesta romanorum*. Het is alsof de vertaler bewust meer dan één vertaling geeft van een woord, in dit geval: “Si placet”.

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ille. Si placet dicito michi.

1. bescreven: vogelvrij verklaard

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Qui ait Proscriptus es

3. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: Ende wie

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: At ille. Et quis patrie sue proscriptus principem? ui Apollonius ait: “Et quis patriae meae principem potuit proscribere?”

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Elinatus ait. Rex anthiochus

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Anthiochus qua ex causa

7. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: want om dat gi wesen wout dat hi is recht of hi segghen woude Anthiochus slaept bi sijn dochter ende dat woudi doen haer tot v wijf hebbende.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Elinatus ait Quia quod pater est tu esse voluisti.

9. Snellaert 1493: Appollonies

10. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: vrachde voert

11. Snellaert 1493: ghelst

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius ait. Et pro quanto me proscriptus

13. Snellaert 1493: leueudich

14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ille Quicumque te illi viuum exhibuerit quinquaginta talenta auri qui vero [n6rb] caput tuum protulerit .C. accipiet

15. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ideo moneo te fuge in presidium

16. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Sed cum hec dixisset: elinatus recessit.

Doe riep hem Appollonius weder tot hem ende badt hem dat hi comen woude met hem, hi soude hem hondert talenten gouts geven.¹ Ende hi seide: “Neemt aldus veel van mijn armoede,² want ghi hebt des wel verdient,³ ende daer thoe slaet myn hoofd of ende brenct dat den coninck, soe sal hi seer blijde wesen.⁴ Siet, ghi hebt hondert talenten gouts, ende ghi sijt onnosel in die saeke, want ic u daer toe ghehuert hebbe dat ghi den coninc blide maeken soudt.”⁵

Die oude man antwoerde: “O, heere, dat sij verre van mi!⁶ God bescherme mi daer van dat ick van sulcken werck soude loen neemen.⁷ Dat is der die[f]hanghers⁸ ambacht! Biden goeden menschen en wort die vrientscap niet ghelij[c]t⁹ of ghecoft¹⁰ mit loon.”¹¹ Hi seide: “Adieu!” ende schiet van daer.¹²

Daer na sach App[o]llonius¹³ ter selver plaets daer hi ble[e]f spaceerende, eenen anderen man hem te ghemoet comen, ende hi

-
1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tunc appollonius eum rogavit vt ad se veniret et .C. talenta auri daret ei
 2. De *Gesta romanorum* wijkt hier sterk af van de antieke roman — Kortekaas 2004: “accipe exempli pauperrime” (pak aan, voorbeeldige, arme man!)
 3. Appollonius wil Elinatus het bedrag schenken dat hij zou ontvangen als hij koning Anthiochus zijn hoofd zou brengen. De fout zit hem in “amputa”, corrupt voor “puta” (stel je voor) — Kortekaas 2004: “et puta te mihi caput a ceruicibus amputasse”
 4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ait. Accipe tantum de paupertate mea quia meruisti et amputa caput meum et regi presentes et tunc magnum gaudium habebit.
 5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ecce habes .C. talenta auri et tu es innocens quia te conduxisti vt gaudium offeras regi
 6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cui senex ait. Domine absit hoc a me
 7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Absit vt huiusmodi rei causa premium accipiam.
 8. Snellaert 1493: dieshanghers — *Die gesten van Romem*, ed. Leeu 1481: bolen diefhanghers (doublet); ed. Van Os 1484: bosen diefhanghers
 9. Snellaert 1493: ghelijct
 10. ghelijct of ghecoft: afgerekend of gekocht (doublet)
 11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: apud bonos homines amicitia premio non est comparanda
 12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et valedicens discessit.
 13. Snellaert 1493: appellonius

seide doen hi bi hem was: “Weest ghegruet, Stranguilio.”¹ Alsoe hiete hi.

St[r]anguilio² antwoerde: “Weest ghi ghegruet, heer Appolloni!³ Seght mi waer om dat ghi hier aldus droevich⁴ gaet wandelen ende mimeren.”⁵

Appollonius antwoerde: “Om dat ick die waerachticheit gheseit hebbe ende des coninx dochter te wyve gheeycht hebbe.⁶ Ick hebse, tis waer, gheeycht, ende in mij[n]⁷ lant en wil ic niet [b3r] sculen.”⁸

Stranguilio seide: “Heer Appolloni, mijn stede is arm ende en mach u edelheit niet voeden.⁹ Ende noch daer toe soe liden wi te hants groten¹⁰ hongher ende dieren tijt¹¹ van koren of weyt, alsoe dat den burgheren vander stadt gheen hoepe en is te moghen ontghaen.¹² Die doot des honghers is voer den oghen.”¹³

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [9] Post hec appollonius cum spaciatur in eodem loco supra litus vidit hominem contra se venientem dolentem et mesto vultu stranguilionem nomine accessit ad eum protinus et ait Appollonius Aue stranguilio

2. Snellaert 1493: Stanguilio

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ipse ait Aue domine appolloni

4. In de *Gesta romanorum* is het Stranguilio die met een bedroeft hoofd rondloopt. Daar is een reden voor, komen wij even later te weten, maar in de antieke roman is het Apollonius die met een bedroefd hoofd rondloopt. De Middelnederlandse vertaling geeft de situatie dus correct weer, maar tegenovergesteld aan de brontekst. Kortekaas 2004: “Post haec Apollonius dum deambulare in eodem loco supra litore, occurrit ei alius homo nomine Stranguillio.”

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et rursum ait Quare in hijs locis turbata mente versaris?

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait appollonius Quia filiam regis vt verum dixeram coniugem et in matrimonium petiui.

7. Snellaert 1493: mnij

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Petiui itaque si fieri potest in patria nostra nolo latere

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Stranguilio ait Domine appolloni ciuitas nostra pauperrima est et non potest tuam nobilitatem sustinere

10. *Die gestalten van Romem*, ed. Leeu 1481: scarpen

11. dieren tijt: hongersnood, gebrek aan

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: preterea duram famem et sterilitatem patimur annone nec eciam iam ciuibus vlla spes est salutis

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sed crudelissima mors est ante oculos nostros.

Appollonius seide: “Dancket God, die mi hier voervliende, ¹ an u lant hier ² ghesent heeft. ³ Ick sal u stede gheven hondert dusent mudde korens, ist dat ghi mijn vlienghe ⁴ doch wilt helen.” ⁵

Als Stranguilio dat hoerde, soe viel hij voer sijn voeten ende seide: “O, heer Appolloni, ist dat ghi ons te baten coemt ende helpet onse stadt in dese noot, wi en sullen niet alleen uwe vlyenge helen ende svigen, ⁶ mer oeck, vaert ⁷ van node, voer u ende met u vechten ende ⁸ stride[n].” ⁹

Si ghinghen te samen in die stadt van Tharsien, ende Appollonius die clam in die vierscaer op de merct int stadthuys ¹⁰ ende liet alle tvolc vergaderen. ¹¹ Doe seide hi: “O, ghi Th[a]rsianaers, ¹² ghi burgheren, poerters vander stadt, dije groot ghebrec hebt ende benaut sijt van koren. ¹³ Daer om ick, Appollonius van Thyro, sal u te kennen gheven hoe dat ick, [niet] ¹⁴ om eenich misdaet, des conincx handen ende toren vlien moet, dat u nochtans salicheit ende geluck in brenget. Ic sal

1. voervliende: als vluchteling

2. *Die gesten van Romē*, ed. Leeu 1481: Dancke god die mi voeruliende hier an v lant ghesent heeft.

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius ait Agite gratias deo qui me profugum vestris finibus applicuit

4. vlienghe: vlucht

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: dabo ciuitati vestre .C. milia modiorum frumenti si fugam meam tantum celaueritis.

6. *suigen* = swigen

7. vaert = waert

8. Snellaert 1493: strideu

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Stranguilio vt hec audiuit prostrauit se ante pedes eius [n6va] et ait Domine appolloni si esurienti ciuitati subueneris non solum fugam tuam celabimus sed si necessitas fuerit pro salute tua dimicabimus.

10. In de antieke roman spreekt Apollonius vanaf een podium (tribunal) op de markt (in foro) de burgers van Tarsus toe. Deze voorstelling van zaken is vertaald naar de middeleeuwse situatie als een vierschaar in de burgerzaal van het stadhuis.

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [10] Ascendensque appollonius tribunal in foro presentibus cunctis ciuibus de eius ciuitate

12. Snellaert 1493: Thrasianaers

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: dixit Ciues tharsenses quos annone penuria turbat et opprimit:

14. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romē*, ed. Leeu 1481.

u een dienst doen dat ic hope ¹ dat ghi nimmermer vergheten en selt, ende waer om dat ghi mijn voerloepinghe ² wel helen sult. ³ Dat is: [b3v] Ic sal u doen ende vercoepen hondert dusent mudden corens, elc mudde om vier hellinc, ⁴ alsoe dat gecoft is in mijn eyghen lant.” ⁵

Als die burghers dit hoerden dat si dit koren alsoe goet coep souden hebben, soe waren si alte samen seer blide. ⁶ Si dancten hem ende haesten hem elc om koren te halen. ⁷

Doe nam Appollonius dat ghelt dat si om koren ghegheven hadden ende gaft der ghemeenten totter stat oerbaer ⁸ ende haer nootdruft daer of te nemen, ⁹ op dat niet scinen en soude dat syn coninclike edelheit comenscappe ¹⁰ dede. ¹¹

Als die burghers vander stat die grote minlicke ontsprekelike barmherticheit saghen, soe lieten si maken op dije plaetse ¹² een costelic beelde ¹³ nae hem gheformt, dat in sijn rechten hant hadde

1. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: die ic hore

2. voerloepinghe: vlucht

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ego tyrus appollonius reuelo credo enim vos huius beneficij memores fugam celaturos. — “reuelo” zal een verschrijving zijn van ‘releuo’, vergelijk Kortekaas 2004: “ego Tyrius Apollonius releuabo” (ik, Apollonius van Tyrus zal (u) helpen) — Het werkwoord ‘reuelo’ betekent zo veel als ‘ontdekken’, ‘onthullen’, wat hier niet past.

4. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: achte placken; ed. Van Os 1484: acht penninghen

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Scitote enim non me malicia anthiochi esse fugatum sed per viam feliciter huc sum delatus dabo itaque vobis centum milia modiorum frumenti eo precio quo sum in patria mercatus octo ereis singulos modios

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ciues hec audientes quod singulos modios octo ereis mercarentur hylares effecti sunt

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ac gratias agentes statim frumenta parabant.

8. gaft der ghemeenten totter stat oerbaer: gaf het aan de bevolking van de stad tot nut van het algemeen

9. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: ende noot te besighen

10. Kooplieden waren onmisbaar, maar zij hadden de reputatie afzeters, oplichters en woekeraars te zijn.

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tunc appollonius ne deposita regia dignitate mercatoris magis quam donatoris nomen videntur assumere preciumque assumens eiusdem ciuitatis vtilitatibus redonauit

12. plaetse: marktplaats

13. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: een costelick werck een carre een beelt na hem

weyt koren ende onder sijn lufter voet die maet. ¹ Ende daer stont voer aen die voetscamele ² daer hij op stont, sijn tijtel ghescreven aldus:

Appollonius van Thyro heeft Tharsien die stat alsulcke gaven ghedaen, daer si den wreeden doot mede is ontgaen. ³

gheuormt daer op staende; ed. Van Os 1484: een costelic werc een pilaer een beelt nae hem ghevormt daer op staende

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ciues autem vt tanta viderent eius beneficia bigam in foro statuerunt in qua stans dextra manu fruges et sinistro pede [modium] calcaret

2. voetscamele: voetstuk

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et in base scripserunt Ciuitati tharsie tyrus appollonius donum dedit quod ciuitatem a seua morte liberauit

*Hoe Appollonius met groter eerwaerdicheit gebrocht wort ter zee bi
sijnen scepen van Stranguilio, ende hoe alle sijn scepen met den
volcke verdorven¹ in die zee sonder alleen Ty[ru]s²
Appollonius, die met groter aventuren
te lande quam.*

[5]

[D]aer na weynich³ daghen voerleden,⁴ bi raede van Stranguilio ende Dyonisiades, sijn vrou-[b4r]we, soe woude hi reysen in die hoofstadt van [Cyrene]⁵ om daer heymelic te sijn, op dat alle doechden sijnre beneficien hoechlic⁶ met wreden⁷ mochten beschict worden.⁸ Waer om dat hi met groter eerwaerdicheit gebrocht wort ter zee bij sijn scepen, ende hi nam vriendelic oerlof van hem ende toech ter zewert in ende seyde⁹ voer winde drie daghen ende drie nachten.¹⁰

Daer nae verwandelde¹¹ haestelic dat weer ende die wint alsoe dat si alle waren in perikel ende den doot saghen voer haer oghen.¹² Een

1. verdorven: vergingen

2. Snellaert 1493: tyrius

3. weynich = weynich

4. voerleden: later

5. Snellaert 1493: Tyren — Evenzo in *Die gesten van Romen* — *Gesta romanorum*: ad penthapolim tyrenorum; Kortekaas 2004, Recensio A: “ad Pentapolitanas Cyrenaeorum terras”; Recensio B: “ad Pentapolim Cyrenam” — Bedoeld is Cyrenaica, met daarin vijf Griekse steden (Pentapolis), waaronder de havenstad Apollonia, met als belangrijkste stad Cyrene. Verlezing van de letters ‘c’ en ‘t’ is heel gebruikelijk in het middeleeuws Latijn (en soms ook in het Middelnederlands).

6. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: hoechlick voerspoedelic

7. wreden = vreden

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [11] Deinde interpositis paucis diebus hortante stranguilione et dionisiade eius coniuge ad penthapolim tyrenorum nauigare proposuit vt illic lateret eo quod beneficia cum opulencia et tranquillitate agerentur

9. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: voer reisde seilde voer winde;

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Igitur cum ingenti honore ducitur ad mare et valedicens omnibus ascendit ratim sed tribus diebus et noctibus totidem ventis prosperis nau-[n6vb]gans

11. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: haestelic verwandelde sich

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: su[bi]to pelagus mutatum est postquam litus tharsie reliquit. Nam paucis horis ventis concitatis aquilone vento euroque instante classe

yeghelick greep een stuck mede moghen te driven. ¹ Alsoe haestelick quam desen tempeest hem luden over den hals dat si alle te samen bleven ende verdroncken sonder alleen Appollonius, dije op een planck van die zee wort geworpen aen die zee kant van Penthapoli[t]anen. ²

Als Appollonius op stont ende aenscouwede die zee, ³ soe seide hi: “O, betrouwinge des zees!” ⁴ Recht of hi segghen woude: ‘O, hoe dwaes sijn si die u betrouwen dorren te varen ⁵ over die zee.’ “Ic soude lichteliker vallen ende comen inden handen des alder wreesten ⁶ coninc, die ic ontloep. ⁷ O, verscalcker der menschen, du zee, hebste ⁸ mi daer [om] ⁹ onthouden ende niet mede laten drencken ¹⁰ op dat die

celum nimia se pluuiā erupit populus tyri procella corripitur ratis pariter dissoluitur zephiri fretum perturbant grando ac nubes tenebrosa incumbēbant flant venti fortiter intantum quod mors cunctos occuparet

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [12] tunc vnusquisque rapuit sibi tabulas

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: tamen in illa caligine tempestatis omnes perierunt Appollonius vero vnus tabule beneficio in pentapolitanorum lictore est pulsus — Snellaert 1493: penthapolianen

3. die in inmiddels weer kalm geworden was

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Stans autem in lictore intuens mare tranquillum sic ait. O pelagi fides: — In de gekerstende *Gesta romanorum* versie wordt de zee als ‘watermassa’ aangesproken, maar in de antieke roman was dat de god van de zee: “O neptune, rector pelagi [...]”. Meestal blijft in middeleeuws Latijnse ‘literatuur’ de mythologische beeldspraak intact, omdat deze alleen voor hooggeschoolden leesbaar was, maar in teksten voor het volk is het gebruikelijk om de Grieks / Romeinse (af)goden waar mogelijk te negeren of te verwijderen.

5. De *Gesta romanorum* versie geeft een eigen draai aan de gebeurtenissen. Varen op zee wordt nu als principieel onbetrouwbaar gezien. In de antieke roman is het verwijt van onbetrouwbaarheid gericht aan het adres van Neptunus, de god van de zee.

6. wreesten = wreetsten

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: facilius incidam in manus crudelissimi regis quo pergam quam patriam petam — De laatste woorden zijn onvertaald gebleven en daardoor is de zin onaf: dan dat ik mijn (nieuwe) vaderland bereik. Overigens is ‘patriam’ corrupt voor ‘partem’. Kortekaas 2004, Recensio B leest: “Quo itaque pergam? Quam partem petam?” (Waar moet ik nu heen?).

8. hebste = hebstu: heb jij

9. Ontbreekt in Snellaert 1493 (haplografie) — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romēn*, Leeu 1481.

10. drencken: verdrinken

wrede coninc mi, arm ¹ wesende ende ellendich, te bat ² soude moghen vervolghen? Werwerts sal ic nu hene ghaen, of wie sal mi, onbekende, nu mogen hulpe des levens gheven of wysen?” ³

1. arm: hulpeloos

2. te bat: nóg gemakkelijker

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quis notus huic ignoto auxilium dabit?

[b4v] *Hoe Appollonius ontfanghen wort van enen visscher als hij uuter zee quam scipbrokich, ende hoe hi vanden visscher ghewesen wort totten cony[n]ck*¹ *Altistrato van Penthapoli[t]anen.*²

[6]

[E]nde die wile dat hi aldus teghen hem selven sprack, soe sach hij enen jonghen stercken visscher, een vrom man, coemen tot hem wert, die een zee pije³ aen hadde.⁴ Ende want hem dye noot seer dwanc, soe viel Appollonius voer dese visschers voeten ende seide met [bidden ende screien]⁵ ende tranen: “O, ghi, wie dat ghi sijt, ontfermt mi naecte, die inder zee bedorven ben, die van gheen clein gheslacte⁶ maer van groter edelre coemste⁷ gheboeren ben.⁸ Ende op dat ghi weten moecht wie datstu behulpelick nu moghet wesen, ic ben Appollonius van Thyro, prince vanden lande.⁹ Ick bidde u dat ghi mijn lijf ende mijn leven behulpelick wilt sijn.”¹⁰

Als dese visscher sach dat weesen ende ghedaente van desen jonghelinck, soe wort hi medelijden met hem hebbende ende nam hem op ende leyden in sijn huys.¹¹ Hi gaf hem teten ende dede hem

1. Snellaert 1493: conyck

2. Snellaert 1493: Penthapolianen

3. De kleding die de visser draagt, wordt onduidelijk beschreven, maar zal vermoedelijk bestaan hebben uit een wollen hemd dat de benen grotendeels bloot laat en daarover heen een overkleed ter bescherming tegen regen en wind.

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hec dum loqueretur appollonius aspexit iuuenem venientem contra se quendam robustum piscatorem sordido sago coopertum

5. Snellaert 1493: met biddende ende screi *ende tranen*

6. gheslacte = gheslachte — Dit komt vaker voor en wordt daarom niet in de tekst verbeterd.

7. coemste: afkomst

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: cogente necessitate prostrait se ad pedes eius profusisque lacrimis ait Miserere quicumque es nudo naufrago non humilibus parentibus sed notabilibus genito

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et vt scias cui misereris ego sum tyrus appollonius patrie mee princeps

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: deprecor te auxilium vite mee.

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Piscator vt vidit speciem iuuenis misericordia motus erigit illum et duxit infra tecta domus

alsoe hi best conste ende mochte. ¹ Op dat hi hem volmae[c]telick ² sine gonste toenen soude, soe toech hi sijn sloef ³ uut ende deelden aen tween ende gaf die een helft Appollonio, segghende: “Neemt voer goet dat ick hebbe ende gaet inder stadt. ⁴ Daer suldi bi aventuren vinden ⁵ die u bermhertich ende behulpelic sullen weesen. ⁶ Ende ist dat ghi daer nijet ⁷ en vint, soe [c1r] coemt weder hier tot mi, ende ic sal u mijn armoede half deylen. ⁸ Ghi sultet alsoe goet hebben als ick. Wij sullen tsamen wisschen. ⁹ Ick vermaen u alleen: Ist dat u God ende die Aventure weeder set in uwe waerdicghe staet, soe wilt myns armoeden ghedencken ende niet versmaden.” ¹⁰

Appollonius antwoerde: “Ist dat ic dit verghete, soe bid ic God dat ic weder bederven moet in die zee ende uwes gelijc niet vinden.” ¹¹

Ende aldusdanige reden tsamen sprekende, ¹² soe wijsde die visscher hem den wech nader stat toe. ¹³

Doe hi ter poerten in quam, so wort hi denckende hoe dat hi bidden woude om nootdruft ¹⁴ sijns levens te crighen. ¹⁵ Siet, daer quam een

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: posuit epulas quas habere potuit

2. Snellaert 1493: volmaetelick

3. sloef: overkleed

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et vt plenius sue pietati satisfaceret exuens se tribunarium in duas partes diuidens vnam dedit iuueni dicens. Tolle quod habeo et vade in ciuitatem

5. bi aventuren vinden: als u geluk heeft mensen vinden

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ibi inuenies forsitan qui tui misereatur

7. nijet: niets of niemand

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: si non inueneris huc ad me reuertere paupertas quecunque sufficiat.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Piscemur simul — wisschen = visschen

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: illud tantum admoneo te vt si quando dignitati tue redditus [n7ra] fueris ne despicias tribunarij paupertatem

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius Si non memor fuero iterum naufragium patiar nec tui similem inueniam.

12. *Die gestalten van Romē*, ed. Leeu 1481: callende te samen; ed. Van Os 1484: te samen sprekende

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [13] et hec dicens demonstrata sibi via carpens igitur portas ciuitatis ingreditur

14. nootdruft: waaraan hij dringend behoefte had

15. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Dumque cogitaret vnde peteret auxilium vite

naect kint met frasschen ¹ behanghen, sijn hoofd met oly besmeert, ende riep over alle die straten: “Hoert alle, mannen edele ende onedele, die van binnen sijn of van buten, ² pellegrims of knechten, soe wye genoechte wil hebben als van wasschen, springen, ³ wrastelen of kaetsen, die coem ter ⁴ vinmasie!” ⁵ Dat is tot alsulke plaetse, die daer toe geordineert ⁶ is.

Als Appollonius dit roepen hoerde, soe ginc hi int bat. ⁷ Hi dede syn zee pye of sloef uut, ⁸ hi sme[er]de ⁹ hem ende sochte een sijns ghelijc om te wrastelen, maer hi en vant niemant soe vroem ¹⁰ als hi was. ¹¹

Ter stont daer na soe quam Altistratus, die coninc vanden la[n]de, ¹² daer i[n] ¹³ met weel ¹⁴ knechten, ende hi begonste met sinen knechten te kaetsen of met den bal te spelen om te proven. ¹⁵ Appollonius dye mengeden hem hier met-[c1v]ten coninck ende sloech ¹⁶ hem den bal

1. frasschen: handdoeken [?]

2. van binnen: inwoners van de stad; van buten: vreemdelingen

3. springen: dansen ?

4. Idem in *Die gesten van Romē*. Ook de *Gesta romanorum* in de druk van Ulrich Zel, Keulen ná 1472 en Johan van Westfalen, Leuven 1484 lezen “gramasium”. Keller 1842 en Oesterley 1872 editeren / emenderen ‘gymnasium’.

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: vidit per plateam puerum nudum currentem oleo caput vnctum sabano precinctum voce magna clamantem et dicentem. Audite omnes audite peregrini et serui qui abluī vult pergat gramasium

6. geordineert: ingericht

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Audito hoc Appollonius exuens se tribunarium. ingreditur lauacrum — bat: badhuis

8. In het gymnasium kan Appollonius zich naakt vertonen als de goedgebouwde jongeman die hij is, en ziet hij er niet meer uit als een zwerver.

9. Snellaert 1493: smereede — verbeterd op basis van *Die gesten van Romē* — Appollonius smeert zich in met olie om te gaan worstelen.

10. soe vroem als hi was: van zijn postuur

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: vtitur liquore et dum singulos intuetur querit sibi parem nec inuenit

12. Snellaert 1493: laude

13. Snellaert 1493: int

14. weel = veel

15. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et subito altistrates rex totius regionis ingressus est cum turba famulorum — om te proven: bij wijze van lichamelijke oefening

16. sloech ... op: De vertaler van *Die gesten van Romē* is als sportverslaggever net zo betrouwbaar als wijlen Theo Koomen. In de *Gesta romanorum* en de historia is sprake

soe soetelick op. ¹ Die coninck sloechen uut ende Appollonius keerden weder aefsch ² in. ³

van een vangbal in de loop.

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cum rex ludum spere cum seruis suis exerceret admisit se appollonius regi et decurrentem sustulit speram

2. Appollonius keerden weder aefsch in: Appollonius retourneerde de bal.

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et subtili velocitate percussam ludenti regi remisit

*Hoe Thyrus Appollonius minlick ontfangen wort vanden coninc
Altistratus van Penthapoli[t]anen.*¹

[7]

[D]oe die coninc dat mercte, want hi een groet meester selve was van kaetsen, soe seide hi tot sinen knechten: “Laet of!² Laet of alte samen, want, alsoe mi dunct, dese jo[n]ghelinc³ is mi ghelijck.⁴ Teghen hem alleen wil ic spelen.”

Als Appollonius hoerde dat hi vanden coninc ghepreesen wort, soe cre[e]ch⁵ hi moet ende speelde soe reynlick ende constelic dat hi lof, eer ende prijs beghinck aen den coninck.⁶ Daer nae ruste hi een weynich ende ghinc uut⁷ van dat spel.⁸

Die coninck, nae dat Appoll[o]nius⁹ wech ghegaen was, soe seide hi tot sijn vrienden, heren ende knechten: “Ic sweer u dat ic nye beter ende ghenuechliker spel ghehadt en hebbe dan huyden overmits den jonghelinc die ic niet en kenne.¹⁰ Wye mach hi sijn?” Ende hi seide tot een van sijn knechten: “Volcht hem nae ende verneemt wye ende waer hi is, die mi aldus dienstachtich¹¹ gheweest ende behaechelic!”¹²

1. Snellaert 1493: Penthapolianen

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tunc rex suis famulis ait. Recedite:

3. Snellaert 1493: ioghelinc

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: hic enim iuuenis vt suspicor mihi comparandus est

5. Snellaert 1493: crech

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: appolonius. Apollonius vt audiuit se laudari constanter accessit ad regem et accepto cyramoto docta manu circulauit eum cum subtilitate — Ter hoogte van “appollonius. Apollonius” moet een hiaat in de *Gesta romanorum* zitten. De oplossing van Keller 1841, p. 237 overgenomen door Oesterley 1872, p. 515 overtuigt mij allerminst.

7. ghinc uut van dat spel: verliet het gymnasium

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Deinde in solio gratissimo fouisit eum et exeunte eo ab officio discessit

9. Snellaert 1493: appollnius

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [14] Dixitque rex ad amicos suos post discessum adolescentis Iuro vobis in veritate melius me nunquam abluisse quam hodie beneficio adolescentis nescio cuius

11. In de antieke roman en in de Latijnse *Gesta romanorum* geeft Apollonius na afloop van het spel de oude koning Altistratus een massage, waarna deze zich als herboren voelt.

Ende dese knecht hem naevolgende, sach dat hi die zee pye aen dede, waer om dat hi weder keerde totten coninc ende seide: “Die jongelinc is in die zee bedorven.”¹

Die coninc vraechde: “Waer bi weetstu dat?”²

Hi [c2r] antwoerde: “Dat cleet dat [hi]³ draghet is een quaden rock.”⁴

Die coninck seide: “Gaet haestelic ende segt hem: ‘Die coninck bidt u dat ghy tavont met hem eten wilt’.”⁵

Appollonius antwoerde: “Wat mijn here die coninc begheert, dat moet gheschien. Ick wil hem ghaerne ghehoersaem wesen.”⁶

Ende hi keerde metten knecht weder om.⁷

Die knecht ghinck eerst in totten coninc ende seijde: “O, heer, die jongelinc die op die zee bedorven is, staet hyer voer die dore.⁸ Ende want hi snodelicken⁹ ghecleet is, so scaemt hij hem alsoe voer u edelheit te coemen.”¹⁰

Die coninck gheboot ter stont datmen hem waerdighe cleder soude aen doen ende alsoe laten coemen ter taefel.¹¹

Dat deze ‘aangename dienst’ in het Middelnederlands onvertaald bleef, zal wel geen toeval zijn, eerder censuur.

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et respiciens vnum de famulis ait. Iuuenis ille qui mihi officium fecit vide quis sit

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ille secutus iuuenem vidit eum sordido tribunario indutum Reuersusque ad regem dixit Iuuenis ille naufragus est.

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex ait Vnde [n7rb] scis?

3. Snellaert 1493: ghi

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ille tacente illo habitus indicat causam — *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: Dat cleet dat hi draget een quade sloof bewiset dat

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait rex Vade celerius et dic ei rogat te rex vt venias ad cenam.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius vt audiuit: acquieuit

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et cum famulo venit ad regem.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Famulus prius ingressus ait ad regem. naufragus adest

9. snodelicken: armzalig

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sed propter sordidum habitum introire verecundatur

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Statimque rex iussit eum vestibus indui dignis et

Als Appollonius in die sale quam daer die coninc eten soude, soe wort hi gheordineert te sitten ¹ tegen den coninck over. ² Men brocht daer conincklike spise. ³ Men at, men dranc ende was daer vrolick, mer Appollonius sat ende sach des coninck silver werck langhe aen ende screyde. ⁴ Doe seide daer een totten coninck, die bi hem sat: “Ick vermoede dat dese jonghelinc benijdt des coninck hoghen staet ende welvaren.” ⁵

Die coninck antwoerde: “Du vermoetste qualic, want hi en benijdt mijn welwaren ⁶ niet, maer hi bescreyt ende bewijst dat hi v[ee]l ⁷ verloren heeft.” ⁸

Appollonius sach opden coninck, recht of hi segghen wo[u]de: ⁹ “Och, her coninc, ghi segt waer.”

De coninc sprac tot hem met een blide aensicht: “Jongelinc, eet met ons ende [c2v] weest vrolic, ende hoept van God wat beters te vercrighen!” ¹⁰

Ende te wyle dat die coninck aldus vermaende den jonghelinc vrolicken te sijn, soe quam daer over tafel des coninck dochter, jonc ende schone, ende gaf haer vader den coninc een cusse, daer nae alle

ad cenam ingredi

1. sitten: Koning Altistratus en zijn gasten zitten niet aan tafel, maar liggen op drie grote bedden rond een tafel. Koning Altistratus zal op de ‘locus consularis’ op het ‘lectus medius’ gelegen hebben en hij nodigt Appollonius uit om naast hem aan te komen liggen op het ‘lectus imus’, een ereplaats.
2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ingressus appollonius triclinium regis contra regem assignato loco discubuit.
3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: infertur prandium deinde cena regalis.
4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius cunctis epulantibus non epulabatur sed aurum et argentum in ministerium regis diu flens intuebatur
5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tunc unus de discumbentibus ad regem ait. Nisi fallor iuuenis iste fortune regis inuidet.
6. welwaren = welvaren
7. Snellaert 1493: veeel
8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex ait Male suspicaris fortune mee non inuidet sed plura se perdidisse testatur.
9. Snellaert 1493: wonde
10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et respiciens appollonius hylari vultu ait rex Iuuenis epulare nobiscum et de deo meliora spera

die an die tafel saten naden hove ende coninclidke ghewoente. ¹ Ende als sise al ghecust hadde die daer saten, soe quam si weder om tot haren vader ende seide: “O, lieve vader, seght mi, wye is dese jonghelinc die ghi aldus hoechlick aen u tafel teghen u over hebt doen sitten eten, ende aldus droevich is?” ²

Die coninc antwoerde: “Lieve dochter, dese jonghelinc is bedorven in die zee, ende hi heeft mi soe soetelic ende constelic ghedient ende [ghenoecht] ³ ghedaen inder spelen scoel. ⁴ Daer om heb ic hem ten eten ghenoot met mi. ⁵ Maer wijc hi is, dat en weet ic niet. ⁶ Maer wildi dat weten, soe vraghet hem! ⁷ Het betaemt bet u dan mi alsulcke dinghen te vraghen ende te weten dan mi. ⁸ Ende ter aventuren, als ghi dat weten sult, soe seldi sijnre ontfermen.” ⁹

Als dit des conincx dochter van haren vader ontheet hadde, ¹⁰ soe ghinc sij totten jonghelinc ende seyde: “O, mijn alder liefste, u manieren betoenen edelheit. ¹¹ Ist u niet moeyelicken of pijnlicken, soe wilt mi u naem segghen ende u misval vertellen.” ¹²

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [15] et dum hortaretur iuuenem subito introiuit filia regis virgo iam adulta deditque osculum patri suo deinde cunctis discumbentibus amicis

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Que dum oscularetur singulos reuersa est ad patrem et ait Bone pater quis est iste iuuenis qui contra te locum honoratum tenet: qui multum dolet?

3. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die ghesten van Romen*.

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait rex O dulcis filia iuuenis iste naufragus est et gymnasia mihi gratissime fecit

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: propter quod ad cenam vocaui illum

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quis autem sit nescio.

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Sed si vis scire, interroga eum

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: te decet omnia nosse

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et forsitan dum cognoueris misereberis ei.

10. ontheet hadde: te horen gekregen had

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hec audiens puella ad iuuenem accessit et ait. karissime generositas nobilitatem ostendit

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: si tibi molestum non est indica michi nomen tuum et casus [n7va] tuos

Hy antwoerde: “Ist dat ghij mi vraghet nae mijn naem, ick hebben ¹ in die zee verloren. ² Ende vraechdi nae minen staet of edelheyt, die heb ick te Thyro ghelaten.” ³

Si smeecte ende [c3r] seide weder om tot hem: “Ick bidde [u] ⁴ dat ghi mi dyt opelicker, bescheidelijker ⁵ segghen wilt, also dat ict wel verstaen ⁶ mach.” ⁷

Doe seide Appollonius haer sijn name ende vertelde sijn aventure en[de] ⁸ ongeval dat hem gheboert was. ⁹

Doe hi dit [haer] ¹⁰ al geseit hadde, soe en conste hi hem niet onthouden van screyen. ¹¹

Ende want dat die coninc mercte, so hi seide tot sijn dochter: “Ha, dochter, ghi hebt qualic ghedaen te willen weten die naem ende dat ongheval des jongelincx, want ghi syn oude liden vernieuwet hebt. ¹² Daer om, mijn lieve dochter, want ghi nu die waerheyt weet, soe betaemt wel dat ghi hem nu toent uwen miltheit ende u ¹³ vryheit.” ¹⁴

Als dese dochter hoerde den wille haers vaders, soe sach sij opten jonghelinck ende seide: “O, Appolloni, laet dese sorghe ende droefheit

1. hebben: heb hem

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ille Si nomen queris in mare perdidit

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: si nobilitatem tyro reliqui

4. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

5. opelicker, bescheidelijker: duidelijker (doublet)

6. wel verstaen mach: wél begrijpen kan

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait puella Apertius dic vt intelligam

8. Snellaert 1493: en

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [16] tunc appollonius nomen suum et omnes casus exposuit.

10. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: Doe hi dit al haer gheseit hadde;

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Finitis sermonibus fundere lacrimas cepit

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quem vt vidit rex flentem ait filie. Nata dulcis peccasti dum nomen et casus adolescentis petiisti veteres eius dolores renouasti

13. vryheit: vrijgevigheid

14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: dulcis ergo filia: ex quo iam scis veritatem iustum est vt libertatem tuam quasi regina ei ostendas.

varen! ¹ Voert aen sidi ² ons. ³ Ende mijn vader, die coninc, sal u weder rijcke maken.” ⁴

Appollonius seide haer groten danck in scaemte ende screyen. ⁵

Doe seide die coninck tot sijnre dochter: “Haelt die harp op, dat ghi mijn gasten daer mede vrolic moghet maken!” ⁶

Si liet haer harpe halen ende begonste daer soetelic op te spelen. ⁷ Sij presen alle gader dat spel ende seiden dat si nye bet en hoerden spelen, ende men mochte niet soeter of konsteliker spelen. ⁸ Maer onder hem allen soe sweech alleen Appollonius ende en prees haer spel nijet. ⁹ Ende want hij sweech, soe seide die coninc: “Appolloni, [c3v] du doetste qualic in dien dat si alle gader mijn dochters spel prisen sonder [du] ¹⁰ alleen!” ¹¹

Appollonius antwoerde: “Lieve heer coninc, ist u lief, ic sal mijn bevolinghe ¹² daer of segghen. ¹³ Dat is: U dochter heeft begonnen die conste van dat spel, mer noch niet gheleert. ¹⁴ Daer om soe hiet

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella vt audiuit voluntatem patris respiciens iuuenem ait

2. sidi ons: bent u (een) van ons

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Noster es appolloni

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: depone merorem et a patre meo locupleteris

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius cum gemitu et verecundia gratias egit

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tunc rex ait filie sue Defer liram vt cum cantu exhilares conuiuium

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: puella iussit sibi afferri liram et cepit cum omni dulcedine liram percutere

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Omnes eam ceperunt laudare et dicere Non potest melius nec dultius audiri.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: inter quos solus appollonius tacuit.

10. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait ei rex Appolloni: fedam rem facis omnes filiam meam in arte musica laudant quare tu solus vituperas

12. bevolinghe: oordeel

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait ille Bone rex si permittas dico quod sentio.

14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: filia tua in artem musicam incessit et nondum didicit.

datmen mi die harpe gheve. ¹ Ghi sult ter stont horen dat ghi te voren niet en wistet.” ²

Die coninc seide: “Ick sie wel, Appolloni, dat ghi een meester en[de] ³ konstenaer sijt van allen dingen.” ⁴ Ende hi geboet datmen hem die harpe gheven soude. ⁵

Appollonius ghinc wat uuter sale ⁶ ende liet hem verciereren met een crone op sijn hoofd. ⁷ Hi nam die harpe ende quam alsoe voer die heeren in die sale ende speelde so soetelick voer den coninc, soe dat sij alle gader vermoeden [dat] ⁸ hi niet Appollonius mer Appollo was. ⁹ Ende die daer metten coninck aten, seiden dat sij van al haer leven beter gehoort noch ghesien ¹⁰ en hadden dan dye harpe ende dije speelman. ¹¹

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Igitur iubeas mihi tradi liram

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et statim scias quod nescuisti

3. Snellaert 1493: en

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex ait Appolloni: video te eruditum in omnibus

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: iussit sibi tradi liram

6. ghinc wat uuter sale: verliet even de eetzaal

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et egresso foras corona capitis eum decorauit

8. Snellaert 1493: soe dat

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: accipiensque liram intrauit triclinium pulsabat ante regem tanta dulcedine vt omnes non appollonium sed appollinem crederent

10. ghesien: In de antieke roman speelt Appollonius niet alleen, hij acteert ook in diverse genres.

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Discumbentes cum rege dixerunt quod nunquam melius audissent nec vidissent

*Hoe des conincx Altistratus dochter verliefde op Thyrum Appollonium
om sijnder groter konsten vanden spele inder harpen.*

[8]

[D]es conincs dochter luysterde ende hoerde ende sach den jonghelinc aen ende wordet in sijnre liefden bevanghen, ende seide tot haren vader: “O, mijn vader, wilt mi consenteren en[de] ¹ henghen ² dat ick desen jonghelinc gheven mach dat ic wil.” ³

Die coninc antwoerde: “Ic consen-[c4r][te]re ⁴ u dat.” ⁵

Si sach [op] ⁶ Appollonium den jonghelinc ende seide: “O, meester Appolloni, neemt uut gonsten mijns vaders tot enen gifte twe hondert talenten gouts, vier hondert pont sil[v]ers, ⁷ een costelic cleet, .xx. knechten [ende ⁸ tien dienstmaechden].” ⁹ Ende si seide totten knechten: “Haelt hier dat ic hem ghegheven heb!” ¹⁰

Ende in teghenwoerdichheyt vanden heeren, alst mael ghedaen was, soe wort dat al daer ghebrocht ende hem ghegheven. ¹¹

Si hebben, die daer ghegheten hadden, oerlof vanden coninc ghenomen ende sijn thu[y]s ¹² gereyst. ¹³ Ende Appollonius seide

1. Snellaert 1493: en

2. henghen: toestaan

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [17] Filia regis hec audiens respiciens iuuenem capta est in amorem eius et ait ad patrem suum. O pater [n7vb] permittas me dare iuueni quod mihi placet

4. Snellaert 1493: consen-[c4r]re

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait rex. Permitto.

6. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

7. Snellaert 1493: silners

8. Ontbreekt in Snellaert 1493, mogelijk door kuising — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: ende thien ioncwijf; ed. Van Os 1484: ende tyen dienstmaechden.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Illa respiciens appollonium ait. Magister appolloni accipe ex indulgentia patris mei auri .cc. talenta argenti libras quadringentas vestemque copiosam seruos xx .x. ancillas

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quibus ait. Afferte quod promisi

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et presentibus amicis exposito triclinio iussu regine allata sunt omnia

12. Snellaert 1493: thus — ‘thuus’ had ook gekund, maar hoewel de ‘uu’ nog vaak genoeg

totten coninck: “O, goede coninc, een ontfermer der ellendiger, ende ghi, conincinne, een beminster der scholen ende liefhebster der genoechliker konsten, God si met u ende adieu!”¹ Ende hi sach op die knechten die hem gegeven waren, ende hi seide: “Neemt, ghi knechten, dit dat mi hier gegheven is, ende laet ons gaen soeken herberghe!”²

Des conincx dochter dit horende, wort si drovi[c]h³ ende sorchde⁴ dat si haer lief verliesen soude.⁵ Sij sach op haeren vader ende seide: “O, lieve heer coninck, goede vader, wildi nu huden desen nacht Appollonium van hier laten sceiden?”⁶ Ic bidde u, laet hem hier bliven bi ons op dat dese scat, die wi hem gegeven hebben, niet ontstolen en worde.”⁷

Doe beval die coninc haestelic datmen hem een woningh stede bereiden soude in sijn hof te bliven, daer hy eerlick rusten mochte.⁸

Dese conincx dochter verbar-[c4v]nende in sijnre liefden, [en]⁹ mocht vander nacht niet slapen.¹⁰ Ende des morghens vroech ghinck si tot haer vaders slaepcamer.¹¹

voorkomt, vermoedelijk overgenomen uit de kopij, lijken de zeters van Snellaert 1493 een voorkeur te hebben voor de ‘uy’.

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quo facto leuauerunt se omnes et licenciati discesserunt.

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius ait Bone rex miserorum misericors et tu, regina amatrix studiorum et dilectrix philosophie valete

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et respiciens famulos quos sibi regina donauerat: ait Attollite famuli hec que mihi data sunt et eamus et hospicium queramus

3. Snellaert 1493: drouieh

4. sorchde: vreesde

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella timens ne amatorem perderet tristis est facta

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: respiciens ad patrem ait Bone rex et optime placeat tibi vt appollonius hodie ditatus abscedat — idem Johan van Westfalen 1484, maar Ulrich Zel, Keulen ná 1472: Bone rex et **pater** optime ne placeat

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et quod illi donauimus a malis ne rapiatur?

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tunc rex festinus iussit sibi assignari aulam vbi honeste quiesceret

9. Snellaert 1493: ende en — verbeterd op basis van *Die gesten van Romem*.

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [18] Puella vero amore accensa inquietam habuit noctem

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Mane vero cubiculum patris adiit.

Als die coninc sijn dochter alsoe vroeck sach comen, seide hi tot haer: “Wat beduyt dat ghi aldus vroeck op ghestaen sijt ende hier coemt, dat ghi niet ghewoenlick en sijt te doen?” ¹

Si antwoerde: “Lieve vader, ic en heb van alle den nacht niet gherust noch gheslapen. ² Ende daer om, mijn alder liefste vader, ick bid u dat ghi mijn den jonghelinck gheeft, ordineert ende set mijn meester te wesen ende te leeren alle konstelicke spelen.” ³

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quam vt vidit pater dixit. Quid est hoc quod preter consuetudinem ita mane euigilasti?

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella ait. Requiem habere non potero

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ideo karissime pater peto vt me tradas iuueni ad doctrinandum quod potero artem musicam et alia addiscere.

*Hoe die coninck Altistratus ordineerde Thyrum Appollonium
een meester te wesen van sijnder dochter in allen
konsten van spelen.*

[9]

[D]ie coninc, als hi hoerde dat sijn dochter alsoe gheneycht was tot konsten,¹ soe was hi blide ende liet den jonghelinc tot hem coemen² ende seide: “O, Appolloni, mijn dochter begeert seer u konsten te leeren. [Leert haer] al dat ghi condit,³ ende ic salt u wel loenen.”⁴

Appollo[niu]s⁵ antwoerde: “Here, ic ben bereit uwen wille ende uwen dochters begeerten te volbrenghe.”⁶

[Hi⁷ leerde die dochter alsoe hi gheleert hadde.]⁸

1. gheneycht was tot konsten: Dit is dus een schoolvoorbeeld van dramatische ironie, omdat iedere lezer beseft dat het de koningsdochter om heel iets anders te doen is. Zij wil zélf bespeeld worden, en niet door een / de man die haar vader voor haar op het oog heeft, maar door deze vreemdeling. Men leze in dit verband het eerste boek van Dirc Potters *Der minnen loep* over de zogeheten ‘gekke liefde’, die ‘altijd’ eindigt in (zelf)moord en doodslag, omdat de vreemdeling weer vertrekt.

2. *Die gesten van Romen*: tot hem ropen

3. Ontbreekt in Snellaert 1493 alsook in *Die gesten van Romen* — verbeterd op basis van de *Gesta romanorum*.

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex hec audiens gausus est iussit ad se iuuenem vocari cui ait. Appolloni: filia mea multum cupit artem tuam addiscere ideo rogo te vt ei ostendas omnia que nosti et ego mercedem condignam retribuam.

5. Snellaert 1493: Appolloins

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ille. Domine paratus sum voluntati vestre satisfacere

7. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Docuit puellam [n8ra] sicut ipse didicit

*Hoe des conincx Altistratus dochter sieck¹ wort uut liefsten²
die si droech tot Thyrum Appollonium.*

[10]

[D]aer nae soe wort die dochter van grooter liefsten sieck.³ Als die coninc sach dat sijn dochter sieck⁴ was, soe liet hi meesteren ende doctoren in medi-[c5r]ci[n]en⁵ comen.⁶ Si besaghen haer uriyn, sij tasten haren pols, maer si en consten geenrehande ziecte⁷ in haer bekennen.⁸

In desen selven tijt dat si zieck was, soe quamen totten coninc drie jonghelinghen die zeer edel ende ryc waren, die langhen tijt dese dochter gheeyst hadden tot haer wijf te worden.⁹ Dese quamen alle drie te samen ende grueten den coninck.¹⁰ Die coninc sach op hem

1. Liefdesziekte, ook wel ‘amor hereos’ geheten, is een in de ogen van antieke geneesheren levensbedreigende aandoening, die kan leiden tot waanzin en een al dan niet zelf gekozen dood. Verliefdheid gold als een psychose, die extra gevaarlijk was bij meisjes, omdat die volgens Hippokrates van natuur en complexie toch al (veel) minder stabiel waren. Jongens werden doorgaans apathisch, verloren hun energie en eetlust, en dreigden weg te kwijnen als hun liefde onbeantwoord bleef. Meisjes waren tot alles in staat om hun zin te krijgen en gingen daarbij als het moest over lijken. Als probaat middel tegen verliefdheid van jongens gold het uit het oog (en daarmee hopelijk ook uit het hart) verwijderen van de geliefde / het lustobject, en de lijder zelf ergens anders heen sturen in de hoop dat hij daar nieuwe ‘inspiratie’ zou opdoen. Een schoolvoorbeeld van deze aanpak in *Floire et Blanceflor* (kort voor 1200), geschreven door een aandachtige lezer van de *Historia Apollonii regis Tyrii*.

2. Vermoedelijk een hypercorrecte vorm gelet op “onsteken” = ‘ontsteken’, “quest” = ‘quetst’, “voester” = voetster” en “wreesten” = ‘wreetsten’.

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Post hec puella pre nimio amore iuuenis infirmatur

4. *Die gesten van Romen*: siec g(h)eworden was

5. Snellaert 1493: medi-[c5r]cien

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex vt vidit filiam suam incurrisse egritudinem subito medicos vocauit.

7. Ook hier is weer sprake van dramatische ironie. De vader toont zich blind voor het gedrag en de machinaties van zijn dochter.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Illi vero venas et singulas partes corporis tangebant et nullam egritudinem inuenerunt.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [19] Post paucos dies tres iuuenes nobilissimi qui per longum tempus filiam in matrimonium petierant

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: regem vna voce pariter salutauerunt.

drien ende vraechde wat haer begheerte was, waer om dat sij ghecoemen waren. ¹

Sij antwoerden: “Om dat ghi ons geloeft hebt dat ghi een van ons drien u dochter gheven soudt. ² Daer om soe comen wij huden alle drie te samen, want wij uwe burghers ende ondersaten sijn, rijck ende edel van gheslachte. ³ Ende daer om soe kiest nu wijen dat ghi van ons drien ontfanghen wilt tot u swagher ⁴ ende kint.” ⁵

Die coninc antwoerde: “Ghi en hebt nu gheen bequaem tyt gheraecht ⁶ om dit mi te bidden, want mijn dochter nu leert, ende om grote naerst[i]cheit ⁷ ende begheerte des leringhes soe is si zieck. ⁸ Maer op dat niet en schine dat ick u te langhe wil houden loepen, ⁹ soe scrijft mi elcx uwen naem, u goet, ¹⁰ ende dat sal ick mijn dochter presenteren, op dat si selver mach kiezen wyen dat si van uwen drien hebben wil.” ¹¹

Si hebben also ghedaen. ¹² Die coninck nam haerre drier scriften ¹³ ende last ¹⁴ ende besegheldet ende gaft Appollonium, haren meester,

-
1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quos intuens rex ait. Qua de causa venistis?
 2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: At illi. Quia sepius nobis promisistis vni ex nobis dare filiam vestram in matrimonium
 3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: propter quod hodie simul venimus. Cuius tui sumus diuites et ex nobilibus parentibus geniti
 4. swagher ende kint: schoonzoon
 5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ideo de tribus tibi elige quem vis habere generum.
 6. gheraecht = gheraect — Vergelijk elders “gheslacte” = gheslachte
 7. Snellaert 1493: naerstiicheit
 8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex ait. Non apto tempore me interpellastis. filia mea studijs vacat et ob amorem studiorum imbecillis iacet
 9. wil houden loepen: aan het lijntje wil houden
 10. goet: vermogen
 11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Sed ne videar vobis nimis differre scribite in codicillis vestris nomina vestra et dotis quantitatem que transmittam filie mee vt ipsa eligat quem voluerit
 12. Illi hoc fecerunt
 13. scriften: was- c.q. schrijftafel(tje)s — De goed opgeleide jongemannen bezitten schrijftafels alias wastafels: twee van boven afgeronde rechthoekige plankjes die aan de uitgeholde binnenkant met gekleurde was bestreken waren, waarin met een schrijfstift geschreven kon worden. Op elkaar gelegd, met de beschreven binnenkanten naar binnen toe, konden ze met een touwtje en een zegel afgesloten en als ‘brief’ verzonden worden.
 14. last: las ze

segghende: “Hout, meester, dese scriften ende gheeftse uwen discipel, mijn dochter!”¹

Ap-[c5v]pollonius nam [die brieven]² ende brochse des conincx dochter.³

Als si sach den genen die si seer lief hadde, soe seide si tot hem: “Meester wat beduyt⁴ dat ghy nu hier alleen coemt in mijn slaepkamer?”⁵

Hi antwoerde: “U vader heeft mi hier ghesent met brieven die ghi lesen sult.”⁶

Die dochter dede die brieven op ende las van haer drien naemen die[se] begheerde[n]⁷ in hijlic te hebben.⁸ Als sise ghelesen hadde ende dye meijninghe verstont, soe werp si die brieven wech, ende si

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex accepit scripturam et legit signavitque dedit appollonio dicens. Tolle magister has scripturas et trade discipule tue.

2. Snellaert 1493: den brief — verbeterd op basis van *Die gesten van Romēn*.

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [20] Appollonius recepit scripturas et puelle portauit

4. beduyt: betekent het — In de antieke roman, Recensio A staat een cruciale zin, die ontbreekt in Recensio B en (daarom) ook in de *Gesta romanorum*: “Puella patris agnoui signaculum”. Omdat het meisje in Recensio A het zegel van haar vader herkent, waarmee de brieven gesloten zijn die Apollonius haar overhandigt, beseft zij donders goed dat Apollonius in opdracht van haar vader komt, en is haar vraag daarom provocerend. Alsof Apollonius vergelijkbare plannen zou hebben als koning Anthiochus toen die in het begin van de historie alleen de slaapkamer van zijn dochter binnen stapte, zogenaamd om met haar te praten. Deze verteltechniek, een eerdere gebeurtenis opnieuw maar dan iets anders laten gebeuren, komt vaker voor en zal eigen geweest zijn aan de compositie van de antieke roman.

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella vt vidit quem diligebat ait magister Quid est quod solus introisti in cubiculum

6. Appollonius ait Sume codicillos quos tibi misit pater tuus et lege — de *Gesta romanorum* verzwijgt het begin van het antwoord, Kortekaas 2004, Recensio B: “Domina, nondum mulier et male!” Recensio A leest: “Domina, e<s> nondum mulier et male habes!” Deze zin wordt door vertalers verschillend vertaald. Zelf vermoed ik hier een grap: U bent nog géén vrouw, maar nu al misdraagt u zich (als een vrouw). De grappen in de *Historia Apollonii regis Tyri* worden nooit als zodanig aangekondigd en ook nooit wordt er in de tekst om gelachen. Dat dit kribbige weerwoord van Apollonius in de *Gesta romanorum* verdwenen is, kan kuising zijn.

7. Snellaert 1493: die sij begheerde — *Die gesten van Romēn*: diese beg(h)eerde

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella codices aperuit et legit tria nomina petitorum

sach op haeren meester ende seide: “O, mijn meester Appolloni, sidi niet rouwich dat ic een ander ghegeven sal worden te wijve?” ¹

Hi antwoerde: “Neen ick, want al dat u eere is, dat is mijn profijt.” ²

Sij seide: “O, meester, haddi mijn lief, ghi soudet rouwich wesen.” ³

Dit seggende screef si haren vader antwoerde, ende si bezeegelde dat ende gaft [Appollonium], ⁴ haren meester, weder om te brenghen totten coninc. ⁵ Ende si hadde ghescreven aldus: “Mijn alder liefste vader ende coninck, want u goedertierenheit in minen handen ende wylle gheset heeft dat ick soude scriven wyen ick hebben wil te manne, soe scrive ick u ende gheve te kennen dat ic den ghenen wil die inder zee bedorven is ende op eenen planck te lande ghecomen is. ⁶ Dat sal mijn man sijn.”

Als die coninc dit las ende den wille sijns dochters kende ende nijet en wyste wye vanden drien bedorwinge ⁷ vander zee ghehadt hadde, soe seyde hy totten drien jonghelinghen: “Wye ist van uwen drien, die last, noot [c6r] of scipbrekinghe inder zee ghehadt heeft?” ⁸

Een van hem drien, gheheten Ardonius, antwoerde: “Heer, ⁹ ick ben bederft in die zee.” ¹⁰

Die ander jongelinc seyde daer op: “God moet u scenden dat ghi nimmermeer ghesont en sijt, want ghi ende ick sijn even out, ende ghi en quaemt niet uutten lande buten die poerte vander stat! ¹¹ Waer is die

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Proiectisque codicillis respiciens appollonium dixit Magister appolloni vtrum non doles quod alteri debeo in matrimonium tradi?

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ille. Non quia omne quod est tibi honor erit et commodum meum

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait puel-[n8rb]la Magister si me amares doleres?

4. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romem*.

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hec dicens rescripsit et signauit codicillos tradiditque appollonio vt eos regi deferret et scripsit hec.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex et pater optime quoniam clementia permisit michi vt rescribam: rescribo illum naufragum volo in coniugem habere

7. bedorwinge = bedorvinge

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [21] Rex cum legisset voluntatem puelle ignorans quem naufragum diceret respiciens ad iuuenes ait. Quis vestrum naufragum passus est?

9. *Die gesten van Romem*, ed. Leeu 1481: Heer coninc

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Vnus ex illis nomine Ardonius dixit Ego passus sum naufragium.

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Alius ait Morbus te consumat nec saluus nec sanus

scade die u geschiet is, ¹ dat ghi seght, dat ghi in die zee bedorven sijt?” ²

Doe die coninc niet en vernam dat enich van hem drien bedorven was in die zee, soe sach [hi op] ³ Appollonium, den meester, ende seyde: “Neemt ghi den brief ende leset, want het mocht wel sijn dat ghijt bedt ⁴ soudt verstaen dan ick, wantstu daer bi waerste als si den brief screef.” ⁵

Appollonius las den brief, ende want hi daer in mercte dat si hem lief hadde, soe scaemde hi hem. ⁶ Die coninck seide: “O, Appol[l]oni, ⁷ hebstu daer in ghevonden ende ghelesen den ghenen die inder zee bederft is?” ⁸

Appollonius creech een blos in sijn aensicht ende gaf hem weynich antwoert. ⁹ Ende want die coninc doe verstont dat sijn dochter haren meester begheerde te hebben, gheheten Appollonius, soe seyde hi totten drien jonghelingen: “Soe wanneer dat ick u hebben sal willen, soe sal ick u ontbieden.” ¹⁰

Sij dancten alle drie den coninck ende reysden thuys, van daen si gecomen waren. ¹¹

Ende als sij wech waren, so ginc de vader alleen tot sijn dochter ende seide: “Wye heb-[c6v]stu ghecoren tot enen man?” ¹²

sis cum sciam te coetaneum meum. portam ciuitatis nunquam existi.

1. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: ende waer ist dat ghi in dye see bedoruen sijt

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: vbi naufragium fecisti?

3. Snellaert 1493: op hi

4. bedt: beter

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex cum non inuenisset quis eorum naufragium fecisset: respexit appollonium dicens Tolle codicillos et lege Potest enim fieri quod ego non nouerim tu intelligis qui presens fuisti.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius acceptis codicillis velociter percurrit et vt sensit se amari: erubuit

7. Snellaert 1493: appoloni

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cui rex ait Appolloni: inuenisti naufragum?

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: At ille pre rubore pauca dixit

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex vero cum intellexit quod filia eum vuluit: alijs ait. Dum tempus fuerit veniam ad vos

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Illi vero valedicentes recesserunt.

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [22] Ipse vero solus introiuit ad filiam suam et ait

Die dochter viel screyende voer haers vaders voeten ende seide: “Ick begere, o, mijn alder liefste vader, ende eyssche te hebben den ghenen die in die zee bedorven is: Appollonium.” ¹

Als die coninc sach die tranen ende begheerten sijns dochters soe hief hise op vander aerden ende seyde aldus: “O, mijn alder liefste dochter, en wilt nyet twifelen of sorghen, want u begeerte ende die mijn over een comen sijn. In dien dat ick sije hoe dat ick, lief hebbende, vader worden ben, soe sal ick [u] ² sonder merren ³ ghaen beroepen dye bruloft.” ⁴

Quem tibi elegisti coniugem?

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Illa autem prostrait se cum lacrimis et ait. Pater karissime naufragum appollonium peto
2. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.
3. merren: uitstel
4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Rex cum lacrimas filie sue vidisset leuauit eam a terra et sic alloquitur dicens Nata dulcis noli de aliqua re cogitare quia talem concupisti quem et ego vt enim vidi quia et amando factus sum pater diem tibi nuptiarum sine mora constituam

*Hoe die coninc Altistratus vernam dat sijn dochter begheerde tot
eenen man baren meester Thyrum Appolloniu[m], ¹ ende boe
hi bi raede van sijnen heren die bruloft ordineerde,
ende boemen die feeste bielt ende publiceerde. ²*

[11]

[D]es anderen daghes worden die vrienden gheroepen van die buer steden tot den coninck, dien hi seide aldus: “Mijn alderliefste, syet, mijn dochter wil hijlicken ende [t]enen ³ echten ⁴ man hebben Appollonium, haren meester. ⁵ Ic wil ende begheere op u allen dat ghi vrolick ende blijde sult sijn om dat mijn dochter een wijsen man ⁶ heeft ghenomen.” ⁷

Ende dit segghende soe ordineerde hi eenen dach datmen die bruloft soude houden. ⁸

Sij hielden zeer eerlicke bruloft ende si wort haestelic met kinde bevaen. ⁹ Ende te wijlen dat sij grof ¹⁰ was, soe wandelden si opt meer ¹¹ vander zee, ende [d1r] si saghen een alte ¹² schonen scip

1. Snellaert 1493: appolloniu[m]

2. hysteron proteron: het feest wordt eerst afgekondigd en daarna pas gevierd

3. Snellaert 1493: eenen; *Die gesten van Romem*, ed. Leeu 1481: myn dochter wil hilicken ten echten man hebben

4. echten: wettige

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [23] Postera ergo die vocantur amici vicinarum vrbium ad regem quibus ait. karissimi: filia mea [n8va] vult nubere appollonio magistro suo

6. een wijsen man: een gestudeerd man

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: peto itaque vt vobis omnibus sit leticia quia filia mea prudenti viro sociatur.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hec igitur dicens constituit diem nuptiarum

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: que cito concepit

10. grof: zwanger

11. meer: oever — *Die gesten van Romem*: opt meer vander see / opt meer vander zee — In hoofdstuk [13] in de tekst eveneens “opt meer van die zee”, maar in de hoofdstuktitel “opten over vander zee” — “meer” is een synoniem van “zee”.

12. alte: zeer

[comen] ¹ seylen. ² Appollonius kende aen dat scip ende aen die wapenen ³ wel dattet uut sinen lande quam. ⁴ Daer om vraechde hi den stierman waen dat scip was ende waen dat [hi] ⁵ quam. ⁶

Hi antwoerde: “Van Thyro.” ⁷

Appollonius seide: “Gy hebt mijn lant genoemt.” ⁸

Die scipper seyde: “Sijt ghi dan gheboren van Thyro?” ⁹

Appollonius antwoerde: “Het is alsoe ghi seght.” ¹⁰

Die scipper vraechde: “Kent ghi dan wel den prince vanden lande van Thyro, gheheten Appollonius?” ¹¹

Hi antwoerde: “Jae, ick [heb hem] ¹² alsoe wel ghekent als yck my selven doe.” ¹³

Die stierman seide: “Ick bid u, waer ghi hem quaemt te spreken, dat ghi hem wilt segghen dat hi blide sy, want die donre ende den blixem heeft die coninc van Anthiochien gheslegen met sijn dochter, ende dat conincrijck van Anthiochien wort bewaert totten prince, van Thyro Appollonius, behoef.” ¹⁴

-
1. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *die Gesten van Romem*.
 2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [24] et dum puerum in vtero haberet accidit quod cum ambularet cum rege appollonio viro suo iuxta litus maris vidit nauem speciosam
 3. wapenen: het wapenteken op het grootzeil
 4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: cognouit eam appollonius quod esset de patria sua
 5. Snellaert 1493: dattet — verbeterd op basis van *Die gesten van Romem*.
 6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: conuersus ad nauclerum ait Vnde venis?
 7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: At ille. A tyro
 8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius ait. Patriam meam nominasti
 9. Alter respondit Ergo tyrus es tu?
 10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ille Vt dicis
 11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Nauclerus ait. Nosti aliquem patrie illius principem nomine appollonium
 12. Snellaert 1493: hem heb — verbeterd naar *Die gesten van Romem*.
 13. Hiaat in de *Gesta romanorum*, zowel in de drukken van Gheraert Leeu 1480, Johan van Westfalen, Leuven 1484 en Ulrich Zel, Keulen ná 1472, alsook in de edities van Keller 1842 en Oesterley 1872. De antieke roman, ed. Kortekaas 2004, leest hier in de Recensio A: Apollonius ait: “Vt me ipsum, sic illum noui.” en in Recensio B: Apollonius ait: “Ac me ipsum”. Snellaert 1493 lijkt hier eerder Recensio A dan Recensio B te volgen.
 14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Nauclerus dixit Peto vbicunque illum videris dicas ei vt gaudeat et exultet quia rex anthiochus f[ul]mine percussus est cum filia sua. Opes autem regni anthiochie reseruantur appollonio — *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: flumine (door een rivier) — verbeterd naar de druk van Ulrich Zel, Keulen ná 1472, Johan van Westfalen, Leuven 1484 en de edities van Keller 1842 en Oesterley 1872 — koning

Als dit Appollonius hoerde, blidelic soe eysschte hi oerlof van sijn wijf om te reysen [ende] ¹ dat conincrijck in te nemen. ²

Sijn vrou antwoerde ende seide screiende: “O, mijn lieve here, al waert dat gy in vreemden landen waert, soe soude haesten tot mijnen aerbeit ³ te comen, ende wildi nu die bi mi sijt, van mi trecken?! ⁴ Maer ist dattet [u] ⁵ oerbaer dunct, ende ghi dat ymmer doen wilt, soe sullen wy tsamen reysen, want ic en mach u niet derven noch van u wesen.” ⁶

Sy quam tot haer vader ende seyde: “[O], ⁷ lieve vader, weest verblijt van [d1v] goede mare, want die wreede coninc Anthioch[us] ⁸ is van Gode gheplaecht ⁹ ende doot gheslagen met sijn dochter vanden blixem, ende die scat ende dye crone is ons gegeven ende wort ons bewaert. ¹⁰ Daer om soe bid ic om oerlof daer te trecken met mijnen man.” ¹¹

Als die coninc dit hoerde, soe was hi seer blijde ende dede [dye] ¹² scepen van Thijro in die havene comen ende vol goets laden. ¹³ Ende om dat sijn dochter grof was ende opt uterste met kinde, soe

Anthiochus is niet samen met zijn dochter in een rivier verdronken maar in bed bij zijn dochter door de bliksem getroffen

1. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romēn*.
2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius vt hoc audiuit plenus gaudio ad coniugem suam ait Peto itaque vt me abire permittas ad percipiendum regnum
3. aerbeit: bevalling
4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Illa vt audiuit profusis lacrimis ait O domine si in longinquo itinere esses constitutus ad partum meum festinare debueras et modo recedere velis cum iuxta me sis
5. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romēn*.
6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sed si hoc velis pariter nauigemus
7. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romēn*.
8. Snellaert 1493: Anthiochus
9. gheplaecht: gestraft
10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et veniens ad patrem ait. O pater letare et gaude quia seuissimus rex anthiochus cum filia sua dei iuditio in f[ul]mine percussus est opes autem et dyademata nobis sunt reseruata — *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: flumine
11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: permitte me nauigare cum viro meo
12. Snellaert 1493: sijn — verbeterd op basis van *Die gesten van Romēn*.
13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [25] Rex autem exhilaratus naues iubet produci in litus et omnibus bonis impleri

besorchde hi oeck inden scepe een wijse vroemoeder, ¹ [een minne] ²
ende bewaerster. ³ Ende sij namen oerlof aenden coninck alst al
besorcht was. ⁴ Sij cussedden malcander ende seiden: “Adieu!” ⁵

-
1. vroemoeder: vroedvrouw; minne: zoogmoeder (die tevens dienst doet als ‘oppas’)
 2. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.
 3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: propterea nutricem eius nomine ligozidem et obstetricem propter partum eius simul nauigare ceperunt
 4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et data proficiscendi copia deduxit ad litus
 5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: oscula-[n8vb]turque filiam et generum:

Hoe Appollonius ende sijn wijf met veel scepen voeren nae tlant van Anthioch[ye]n,¹ ende hoe Ap[p]ollonius² wijf doot bleef van kijnde, ende het was een dochter, ende hoe si te lande wort ghesonden in een besloten kiste, met groter droefbeyt.

[12]

[E]nde Appollonius met sijn wijf ende met sijn volck voeren te samen.³ Syet, als sij in die zee geseilt waren een deel daeghen, soe stont een groot tempeest ende onweder op, also dat die vrouwe seer zieck wort, ende si creech haer kint, een jonghe dochter, maer si bleef over⁴ doot.⁵ Als dat saghen haer huysghesin,⁶ soe riepen sij ende screiden seer luyde.⁷

Dit hoerde Appollonius.⁸ Hi liep daer toe ende sach sijn wijf legghen als doot, alsoe hem dochte.⁹ Hij scoerde sijn cleeder van sin¹⁰ borst, hi screi-[d2r]de ende viel op dat dode lichaem ende seide: “O, mijn uutvercoren, lieve wijf, des coninx Altistratus dochter, wat sal ick uwen vader antwoerden [v]oer¹¹ u?”¹²

Als¹³ Appollonius dit gheseit hadde, soe sprack dye stierman vanden scepe tot hem: “O, heer Appolloni, weet dat die zee¹⁴ die dode

1. Snellaert 1493: anthiochyoen

2. Snellaert 1493: apollonius

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: nauigabant.

4. over: als(of)

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Sed cum per aliquot dies in mari fuissent surrexit tempestas magna puella interim infirmatur procreans filiam quod facta est quasi mortua.

6. huysghesin: personeel

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quod cum videret familia exclamabat voce magna et vlulatu

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hec audiens appollonius

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: cucurrit vidit coniugem suam quasi mortuam iacentem vt ei videbatur

10. sin = sijn

11. Snellaert 1493: doer (mogelijk als vertaling van ‘per’ in plaats van ‘pro’) — verbeterd op basis van *Die gesten van Romem*.

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: scidit a pectore suo vestes profusis fletibus iactauit se super corpus eius et ait. Cara coniunx altistratis filia quid respondebo patri tuo pro te?

13. *Die gesten van Romem*, ed Leeu 1481: Ende als

14. Dezelfde lezing in *Die gesten van Romem*. Bedoeld echter lijkt ‘dat scip’ — zowel de

lichamen ¹ niet verdragen en mach. ² Daer om soe ghebiet datment in die zee werpt! ³ Ten sij dattet alsoe gheschie, ⁴ wi sijn in perijkel alle te verdrencken.” ⁵

Appollonius antwoerde: “Wat segstu, quade knecht!?” ⁶ Soudi mij raden dat ick dit lichaem int water werpen soude, dat mij uuten watere naect ende arm ontfangen heeft?” ⁷

Die scipper antwoerde: “Lieve heer coninck, het moet alsoe sijn ghedaen, sullen wi den doot ontghaen.”

Appollonius riep sijn knechten ende seide: “Maect een starcke kiste, van binnen vertinnet ende van buten met spieghel harst ghewreven, alsoe datter geen water in en mach coemen!” ⁸

Doe dese kiste ghemaect was, soe cleden si die vrouwe met conincklic habijt ende leydese yn die kiste met veel gouts ende met costelijken scat onder haer voeten ⁹ [ende] ¹⁰ op haer hovet een croene, als een coninginne toe behoert. ¹¹

Appollonius cussede sijn vrouwe, die [c]oninginne, ¹² met bitterlike tranen, ende van haer alsoe oerlof nemende lijet hij dye kiste met veel screynghe van hem allen in dye zee setten, ende hy bevalse God van

antieke roman als de *Gesta romanorum* lezen hier “nauis”.

1. *Die gesten van Romē*, ed. Leeu 1481: dit dode lichaem
2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et cum hoc dixisset dixit ei gubernator. Corpus mortuum nauis sufferre non valet
3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: iube ergo corpus in pelagum mitti — *Die gesten van Romē*, ed. Leeu 1481 vervolgt met: ende die see salt voert te lande werpen
4. gheschie = gheschiet
5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: vt possimus euadere
6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius ait ad eum. Quid dicis pessime
7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: placet tibi vt hoc corpus in pelagus mittam quod naufragum me et egenum suscepit?
8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Vocauit seruos suos et ait. Faciatis loculum et foramina et cum bitumine liniri et sit carta plumbea intus posita et obturetur.
9. Het is volstrekt onduidelijk waar die “voeten” vandaan komen. In elk geval niet uit de antieke roman.
10. Ontbreekt in Snellaert 1493.
11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Perfecto loculo regalibus ornamentis exornant puellam in loculo ponunt et copiam auri ad capud eius
12. Snellaert 1493: toninginne

hemelrijcke. ¹ Dyt kijnt beval hy dye [d2v] minne naerstelick ² te voeden ende te bewaren, opdat hi die [coninc] ³ voer sijn dochter soude moghen presenteren sijn nichte, ⁴ haer kint. ⁵

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et dedit osculum funeri fundens super eam lacrimas.

2. naerstelick: met zorg en aandacht

3. Ontbreekt in Snellaert 1493.

4. nichte: kleindochter

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: tunc iussit infantem tolli et diligenter nutriri vt pro filia neptem regi ostenderet et iussit loculum mitti in mari cum maximo fletu

Hoe een groot meester in medicinen corts hier nae opten over ¹ vander zee spacerende was ende vant dese besloten kiste, ende als bise op dede, aerbeyde bi ² met subtilen medicinen om dat bi bevant noch teikenen des levens inden lichaem.

[13]

[D]ese verbolghen zee werp corts daer nae dit lichaem met die kist [aen] ³ die zeecont der Ephesen ⁴ [niet ver va]n ⁵ eens meesters in medicinen huijs, die gheheten was Cerimonis. ⁶ Dese meester opten selven dach was hi ghaen [spaceren] ⁷ opt meer ⁸ van die zee ende sach dese kiste van die vloet gheworpen op tlant. ⁹ Hi seide tot sinen knechten: “Neemt dese kiste ende brenctse met groter naersticheit int ¹⁰ dorp!” ¹¹

Also deden si. ¹²

1. over = oever

2. Incorrect, zoals hieronder zal blijken. Niet de oude arts die de kist vindt, reanimeert haar, maar een passerende jonge arts.

3. Snellaert 1493: op aen — verbeterd op basis van *Die gesten van Romen*.

4. der Ephesen: van de inwoners van Ephese, destijds een grote stad aan de westkust van het huidige Turkije ter hoogte van het eiland Samos

5. Snellaert 1493: voer aen — verbeterd op basis van de *Gesta romanorum* en *Die gesten van Romen*.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [26] Tertia vero die vnda maris eiecunt loculum ad litus ephesorum [non] longe a domo cuiusdam medici cerimonis nomine — *Gesta romanorum*, Leeu 1480: a longe a domo — dezelfde corrupte lezing in de druk van Ulrich Zel, Keulen ná 1472, en de edities van Keller 1842 en Oesterley 1872 — Johan van Westfalen, Leuven 1484: longe a domo — verbeterd op basis van Kortekaas 2004, Recensio A: “non longe a praedio cuiusdam medici”, Recensio B: “non longe a praedio medici cuiusdam Chaeremonis”. In Recensio A is de medicus naamloos. Ook hier volgt de compiler van de *Gesta romanorum* Recensio B.

7. Snellaert 1493: spaceren wandelen (doublet)

8. meer: oever

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: qui cum discipulis suis eadem die in litore ambulauit Tunc vidit loculum effusis fluctibus iacentem — *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: opt santlant; ed. Van Os 1484: opt sant

10. De vertaling “dorp” voor “villam” is minder gelukkig. Bedoeld is natuurlijk zijn huis.

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ait seruis suis. Tollite hunc loculum cum omni diligentia et ad villam perferte.

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quod cum fecissent

Doe die meester die kiste op dede, soe sach hi daer in legghen een seer schoon jonc wijf, vercyert als een coninginne, recht of si doot ware gheweest. ¹ Hem verwonderde ende seide tot haer: “O, goede, scone maghet, ² waer om sidi aldus after ³ ghelaeten?” ⁴

Hi sach dat ghelt onder haer hoeft legghen ⁵ ende daer een brief bi. ⁶ Hij seide tot sinen discipulen: “Laet ons besien ende leesen wat inden brief ghescreven staet.” ⁷

Als hi den brief op ghedaen hadde, soe las hij den tytel, ⁸ die aldus seide:

*Soe wije dat dese kiste vint, die sal dese
somme gouts half hebben, ende die
an-[d3r]der helft salmen legghen ⁹ aen die
uutvaert ende eerlike begravinghe, want dit
lichaem heeft veel tranen ende bitteren
ro[u]we ¹⁰ gbelaten sijn ouders, vrienden
ende maghen. ¹¹ Daer om soe begbeer ic dat
men doen sal nae uutwijsinghe des briefs
ende also desen groten rouwe eysscht. Ende*

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: medicus aperuit vidit puellam regalibus ornamentis decoratam et speciosam valde [o1ra] et quasi mortuam iacentem

2. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: maghet of vrou — De arts kan dus aan haar kleding / haardracht niet zien of zij gehuwd of ongehuwd is. In de antieke roman denkt hij dat het een ‘puella’ (meisje — Mnl. maghet) is. In de brief die zij meekrijgt in haar kist wordt ook gesuggereerd dat zij een dochter is, niet iemands vrouw.

3. after: achter

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: obstupuit et ait. O bona puella quare estis sic derelicta

5. Snellaert 1493: hoeft legghen — *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: hooft of voeten

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: vidit subtu caput eius pecuniam positam et sub pecunia cartam scriptam

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ait Perquiramus quid continetur in carta.

8. tytel: opschrift

9. Snellaert 1493: salmen legghen — *Die gesten van Romen*: te cost legg(h)en

10. Snellaert 1493: ronwe

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quam cum aperuisset inuenit tytulium scriptum quicunque hunc loculum inuenit peto vt .x. aurea habeat et .x. funeri impendat hoc enim corpus multas lacrimas reliquit parentibus et dolores amaros

*waer dat [sake dat] ¹ ghi anders dedet dan
desen grooten rouwe eyscht, soe bid ic God
dat nyemant u en begraeve als gi den
utersten dach besloten hebt, dat is als ghi
gbestorven sijt! ²*

Doe die meester dese brieven gelesen hadde, soe seide hi tot sijnen knechten: “Laet ons desen lichaem alsulcken uutvaert doen als den rouwe eysschet, want ick swere ende loeve u bi den hoepe mijns levens dat ick in deser doots uutvaert me[e]r ³ drovicheyts pleghen sal dan den rouwe eysschet.” ⁴

Ter stont soe gheboet hi datmen reescap maeken soude om dat lichaem te pulveriseren ⁵ ende te barnen ⁶ — dat was doe die manier. ⁷ Mer ter wijlen dat men dat vier boete ende reescap maecte, ⁸ so quam daer een jonghelinck, [een] ⁹ discipel des meesters, die out was van subtile wijsheit. ¹⁰ Dese sach dat lichaem daer alsoe bereyt staen om

1. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quod si aliud fecerit quam quod dolor exposcit: vltimum diem incidat nec sit qui eius corpus sepulture commendat. — Kortekaas 2004, Recensio A: “ultimus suorum decidat” (moge hij als laatste van de zijnen sterven) Recensio B: “ultimu<s> tu<orum> decidat” (moge jij als laatste van de jouwen sterven). Ook hier lijkt de compilerator van de *Gesta Romanorum* eerder Recensio B dan Recensio A te volgen.

3. Snellaert 1493: mer

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Perlectis autem cartulis ad seruos suos ait. Prestemus corpori quod dolor exposcit Iuro vobis per spem vite mee in hoc funere amplius me erogaturum quam dolor imperat.

5. pulveriseren: verassen

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Continuo iubet parari rogam

7. Lijkverbranding was heel gebruikelijk in de Griekse cultuur, vooral daar waar de grond zo rotsachtig was dat het delven van graven praktisch onmogelijk was. Omdat de verrijzenis van Jezus uit het graf de hoeksteen van het Christendom was, begroeven de Christenen hun doden en gold verbranding als de grootste straf en vernedering die je het lichaam van een overledene kon aandoen, ook omdat daardoor de verrijzenis van de dode tijdens het Laatste Oordeel en het verkrijgen van een nieuw (verheerlijkt) lichaam in gevaar kwam. Hetzelfde probleem doet zich voor als iemand bedoeld of onbedoeld niet begraven wordt en opgegeten door aasdiere.

8. dat vier boete ende reescap maecte: een brandstapel gereedmaakte

9. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*, ed. Van Os 1484 — “jonghelinc” zal oorspronkelijk de vertaling van “discipel” geweest zijn.

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sed cum edificatur atque deponitur seperuenit

ghebrant te worden, ende sijn meester sach op hem ende seide: “Weest welcoeme, want dese tijt heeft u verwacht. ¹ Nemet dese cristallen ampulle met salve, ende al dat tot dese begravinge behoeren sal, dat doet!” ²

Die jongelinck quam totten lichaem. ³ Hi toech die cleed[e]r ⁴ boeven van die borst. ⁵ Hi smeerdese met salve. ⁶ Hij betastede alle haer leden, ende [d3v] doe hi met sijn hant aen haer herte quam, soe voelde hi leven. ⁷ Die jonghelinck verscrickedede. ⁸ Hij taste haeren pols. ⁹ Hi leyde sijn noes aen haer nose, ruykende, ende lippen mont aen mont, besoekende of hi enich leven meer in haer vernaeme. ¹⁰ Hi bekende dat die doot ende dat leven teghen malcander streden. ¹¹ Elck woudet winnen. Hi seide totten knechten: “Brenghet hier fackelen ende vierpannen ¹² aen vier hoecken, soetelic getempeert, op dat haer bloet dat bevroren is, weder mach ontduyen!” ¹³

discipulus medici adolescens: et quantum ad ingenium pertinet senex

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hic cum corpus speciosum super rogam positum videret intuens eum magister ait. Bene venisti hec enim hora exspectavit te.
2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: tolle ampullam vnguenti et quod supremum est de funere superfunde sepulture.
3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Venit iuuenis ad corpus
4. Snellaert 1493: cleeddr
5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: extraxit de pectore vestes.
6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: fudit vnguentum
7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: tractum manu totum corpus ad precordia viuere sensit
8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: obstupuit iuuenis
9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: palpat venas
10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et indicia rimatur narium labia labijs probat
11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sensit vitam cum morte luctantem
12. vierpannen: warmtebronnen — *Die gester van Romem*, ed. Leeu 1481: Brenghet hier fackelen vierpannen (doublet)
13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ait ad seruos. Supponite facules per quatuor angulos lente et temperate. quo facto sanguis ille qui coagulatus erat est liquefactus

Als dit die jonghelinc bevoelt ende ghesien ¹ hadde, soe seyde hi tot sijn meester: “Dese vrouwe, die gi segt dat doot is, si leeft! ² Ende om dat ghi mi te bet [ge]loeven ³ moget, ic sal u dat opelic tonen.” ⁴

Hi nam ⁵ dat lichaem ende leydet int bedde. ⁶ Hij warmde olye ende smeerde haer borst daer mede met boemwolle, die hij daer op leyde, alsoe dat haer bloet dat binnen was gheronnen van pijn ende coude, weder allenken ⁷ gesmolten ende ontdoyt wort ende inden leden weder over al liep. ⁸ Die aderen worden open ⁹ ghedae[n]. ¹⁰ Sij dede haer oghen op ende ontfinck moet des levens ende seyde totten discipel die daer aldus bij haer was, wreef ende salfde: “Wije bistu? ¹¹ Siet wel toe dat ghi mi niet anders aen en tast dan u gheoerloft is, want yck ben een conincx dochter ende een conincx wijf!” ¹²

Als die jongelinck dit hoerde, soe was hi uuter maeten seer blijde ende ghinck tot [d4r] sijn meester ende seide: “Siet meester, dese vrouwe, eens co[ni]ncx ¹³ dochter, die leeft!” ¹⁴

-
1. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: geuonden beuoelt ende gesien
 2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [27] Quod vt vidit iuuenis ait magistro Puella quam mortuam dicis viuit
 3. Snellaert 1493: loeuen
 4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et vt facilius mihi possis credere experimento satisfa-[o1rb]ciam.
 5. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: Doe nam hi
 6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hijs dictis tulit puellam et in cubiculum suum posuit
 7. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: lencken luttel: langzaam aan, beetje bij beetje
 8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: super pectus eius calefaciens oleum madefecit lanam et posuit super corpus suum sic quod sanguis eius qui intus erat coagulatus esset tepore liquefactus est cepitque spiritus per medullas descendere — Keller 1842 en Oesterley 1872 lezen hier beide(n) “tempore” wat corrupt is, maar Ulrich Zel, Keulen ná 1472 en Johan van Westfalen, Leuven 1484 lezen correct “tepore”.
 9. Snellaert 1493: ghedaeu
 10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Venis itaque patefactis.
 11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: aperuit oculos et recipiens spriritum ait. Qualis tu es:
 12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: non tangas aliter quam oportet tangere quia filia regis sum et regis vxor.
 13. Snellaert 1493: coinncx
 14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Iuuenis hec audiens: gaudio plenus introiuit ad magistrum in cubiculum et ait Ecce magister puella viuit

Die meester prees ende loefde die grote conste ende cure sijns discipels ende verwonderde van sijn wijsheit ende seijde tot hem: “Hoert, ick en wil niet ondancbaer weesen van dye naersticheit ¹ uwes leringhes ende constes. ² Neemt loen, want dese vrouwe heeft veel ghifts met haer ghebrocht!” ³

Ende die meester gheboot datmen haer met costelicke cleederen soude cleeden ende met die alder beste spijse voeden. ⁴

Daer nae, als hi waerachtelic verstont ende bekende dat sij was van coninlike gheslacte ⁵ gheboren, soe hielt hijse ende bewaerdese ghelijck oft sijn eyghen dochter ware gheweest. ⁶ Sij bat hem datse nyemant handelen ⁷ en moeste. ⁸ Hi ordineerde haer te weesen metten maechden in [Diana] ⁹ des afgoddinnes tempel, op dat sij onghequest ¹⁰ soude moeghen bewaert worden. ¹¹

1. naersticheit: inzet

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Qui ait Probo peritiam artem laudo. prudentiam miror. Diligentiam audi discipline. Noli artis tue esse ingratus

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: accipe mercedem. Hec enim puella multam pecuniam secum attulit

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et iussit eam salubribus vestibus cibis et fomentis optimis recreari.

5. gheslacte = gheslachte

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Post paucos dies vt cognouit eam regio genere ortam esse adhibitis amicis filiam sibi adoptauit

7. handelen: aanraken

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et rogabatur ab ea cum lacrimis ne ab aliquo tangeretur.

9. Snellaert 1493: Appollijn — evenzo in *Die gesten van Romen* — verbeterd op basis van de *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480 en de antieke roman.

10. onghequest = onghequetst

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: inter sacerdotes dyane templi eam cum feminis misit vt inuiolabiliter seruaretur

Hoe Appollonius weder omme quam tot Tharsien, daer hi vanden prince Stranguilio minlick ontfanghen wort, ende hoe bi sijn dochter beval den prince Stranguilio ende Dyonisiades, sijnder huysvrouwen, ¹ ende bi woude van daer reysen doer menich lant als een groot coepman.

[14]

[D]ie wijle dat dit aldus gheschiede, soe reysde Appollonius [vast] ² in die zee ende quam met sijn scep tot ³ Tharsien. ⁴ Hij ghin[c]k ⁵ uut scep nae Stranguiliones huse ⁶ ende Dyonisiades ho-[d4v]ve. ⁷ Hi wort daer lieflick ontfanghen, ende hi vertelde hem aldaer die wederspoot, voerspoot ende aventure die hem gheboert was sint dat hi lest van daer scheyde, ende hoe dat sijn vrouwe gestorven was inder zee, maer dat hi van haer ghehouden hadde een jonghe dochter, daer hi seer blide om was. ⁸ “Ende daer om, want ick mijn betrouwen ghehelick in u heb, soe wil ic u segghen wat mijn meyninge is. ⁹ Ick en wil niet reysen om te ontfanghen dat conincrick van Anthiochien, dat na mij ghehouden wort, ende ic en wil niet weder om tot mijn swagher, ¹⁰ mijn wijfs vader, den coninck, wyes dochter dat ic in die zee verloren heb, maer ick wil reysen over al recht of ick een groot coepman ware. ¹¹ Daer om soe beveel ick u mijn dochter op te voeden

1. huysvrouwen: echtgenote

2. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romē*.

3. *Die gesten van Romē*, ed. Leeu 1481: an die stat van Tharssien

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [28] Inter hec dum appollonius nauigat cum ingenti luctu gubernante deo applicuit tharso

5. Snellaert 1493: ghintk

6. Stranguiliones huse ende Dyonisiades hove: het huis annex hof van Stranguilio en Dyonisiades

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et descendens a rati: petijt domum stranguilionis et dyonisiadis:

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quos cum salutasset: omnes casus suos exposuit ei dicens Cum dolore mortua est coniunx mea. tamen filia est seruata de qua gaudeo

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ideo sicut in vobis confido

10. swagher: schoonvader

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: amissum regnum quod mihi seruatur accipere [n]olo. Neque ad socerum reuertar cuius in mare perdidit filiam sed agam potius opera mercatoris. — *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: volo — zo ook in Ulrich Zel, Keulen ná

met u dochter Philomasia, ¹ ende ick bidde u dat ghi mij[n] ² dochter haeren naem gheeft ter eren van deser stadt Tharsia, ende ic sal u laten mijns dochters minne of voetster, diese bewaren sal.” ³

Als Appollonius dit aldus geseit hadde, soe leverde hi hem sijn jonghe dochter met groten scat: gout, silver ende costelike cleeder, ende hi swoer dat hi sinen baert niet en soud[e] ⁴ laeten sceeren, [haer of naghelen corten], ⁵ ter tijt toe dat hi sijn dochter gehilict ⁶ hadde. ⁷

Si verwonderden alle gader die dit hoerden, dat Appol[l]onius ⁸ alsoe swaren eet swoer, ende si loefden ⁹ hem dat sij sijn dochter met grooter naerstticheyt ¹⁰ op souden voeden. ¹¹

Appollonius ghinck te scepe ende seylde in verde, ¹² vreemde [e1r] conincrijcken. ¹³

1472, Johan van Westfalen, Leuven 1484 en de edities Keller 1842 en Oesterley 1872 — verbeterd naar Kortekaas 2004, waar zowel Recensio A als B “nolo” lezen — in handschrift (en druk) is er vaak weinig of geen verschil zichtbaar tussen ‘nolo’ en ‘uolo’. Er staat wat je hersens lezen, niet wat je ogen zien.

1. De naam van de dochter ontbreekt op deze plaats in de antieke roman in Recensio A. Recensio B leest hier: Philotimiade, een verbogen vorm van Philotimias (door Kortekaas 2004 vertaald als ‘Miss Dignity’. Elders in Recensio A wordt zij Philomusia genoemd.

2. Snellaer 1493: miju

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: vobis com-[o1va]mendo filiam meam vt cum filia vestra philomacia nutriatur nomine et vt filia mea vocetur tharsia. Preterea vxoris mee nutricem ligosidem nomine curam tue puelle custodire volo.

4. Snellaert 1493: souden — verbeterd naar *Die gesten van Romen* — Een Hollandse eigenaardigheid en het gevolg van de gewoonte om de slot-n niet uit te spreken.

5. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen* — dit als teken van rouw (maar ook van waanzin).

6. gehilict: uitgehuwelijkt

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hec dicens tradidit strangulioni infantem deditque aurum argentum et vestes copiosas et iuravit neque barbam neque capillos nec vngulas tonsurum nisi prius filiam suam dedisset in matrimonium

8. Snellaert 1493: appolionius

9. loefden: beloofden

10. naerstticheyt: oplettendheid

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: At illi stupentes quod tam grauiter iurauerat cum magna diligentia educaturos se puellam repromittunt

12. verde = verre

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius autem nauim ascendit et ad longinquos regiones nauigabat

Daer en binnen als Tharsia wijf ¹ jaer out was, soe wort si ter scolē gheset om te leeren vrye consten ² met Philomasia, Stranguilionis dochter, die seer van eender oude waren. ³

Doe Tharsia .XIIIJ. jaren ⁴ out was ende quam uuter scolē, soe vant sij haer voetster ende mijnne Ligosidem, die haesteliken ⁵ sieck gheworden was. ⁶ Si ghinc bi haer sitten ende vraechde die sake ⁷ haerre siecte. ⁸ Die minne antwoerde ende seide tot Tharsia: “Luistert ende hoert nauwe toe, goede dochter, wat ic u seggen sal, ende onthout dat wel in u herte! ⁹ Wye meenstu dat dijn vader, moeder of lantscap ¹⁰ is?” ¹¹

Si antwoerde: “Dit is myn lantscap, daer ic gheboren ben, die stadt van Tharsien, daer ic minen naem van voere. Stranguilio is mijn vader ende Dyonisiades mijn moeder.” ¹²

1. wijf = vijf — in haar vijfde levensjaar, hier de leeftijd waarop een kind ophoudt onnozel te zijn. Dat Tharsia naar school gaat, zal door de middeleeuwse lezers als bijzonder ervaren zijn. Middeleeuwse meisjes gingen niet naar school en kregen slechts bij hoge uitzondering privé onderwijs. Ook de kleine Blancheflor, de geliefde van Floire / Floris, ging naar school (om Latijn te leren en te leren schrijven), wat een aanwijzing is dat deze teksten zich primair op een publiek van scholieren richtten. ‘Normale’ middeleeuwse jongens waren toch vooral geïnteresseerd in zinvol geweld of hun biologische vader.

2. vrye consten: de septem artes liberales / de zeven vrije kunsten, de universele (alfa + beta) intellectuele opleiding die elke zichzelf respecterende vrije Romeinse burger genoot, gedurende de Middeleeuwen de academische vooropleiding van een specialistische studie als rechten of theologie.

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [29] Interea puella tharsia expleta quinquennis studijs liberalibus traditur vna cum philomacia filia eorum coetanea sua

4. .XIIIJ. jaren: in haar veertiende levensjaar was — hier de leeftijd ,waarop een meisje volwassen wordt.

5. haesteliken: plotseling

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cumque ad xiiij annos venisset reuersa de auditorio inuenit nutricem suam ligozidem subitaneam i[nu]alitudinem incurrisse — *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: in valitudinem

7. sake: oorzaak

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et sedens iuxta eam causas infirmitatis explorat

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cui nutrix Audi bona filia verba mea et in corde tuo reserua.

10. lantscap: land van herkomst

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quem putas tu patrem aut matrem vter patriam?

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait puella. Patriam tharsum patrem stranguilionem

Die voetster versuchte ende seide: “Hoer, dochter, ende leert van my nu waen ¹ ghi gheboren sijt ende van wat gheslacten ² ghi ghe[comen] ³ sijt, op dat ghi na mijnre doot weten moecht wat gi doen selt. ⁴ Ghi hebt eenen vader, gheheten Appollonius, een prince van Thyro. ⁵ U moeder hiet Lucina, ⁶ Altistratus des conincx dochter. ⁷ Als u dese ter werelt baerde in die zee, soe starf si van u, ende u vader Appollonius leydese in een starcke kiste, vercyert als een coningynne toe behoerde, met ve[el] ⁸ scats ende costelicheits ende settese in die zee om te lande te comen daert God gave. ⁹ Daer na quam u [e1v] vader met sijn sceepen aen dese stat, ende hi heeft u met mi bevoelen ¹⁰ desen heer Stranguilio ende Dionisiades, sijn wyf, te bewaren. ¹¹ [Tyrus] ¹² Appollonius, u vader, die swoer doe ter tijt dat hi sinen baert nyet en

matrem dyonisiadem

1. waen: van waar

2. gheslacten = gheslachten

3. Snellaert 1493: gheboeren (perseveratie) — verbeterd naar *Die gesten van Romem*.

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Nutrix ingemuit et ait. Audi filia originem natalium tuorum vt scias quomodo post mortem meam agere debeas. — De zoogmoeder is blijkbaar ten strengste verboden om haar zoogdochter in te lichten over haar échte ouders, maar nu zij op sterven na dood is, kan zij eindelijk vrijuit spreken. Om de claim van Stranguilio, maar vermoedelijk vooral van Dyonisiades, te begrijpen, moeten wij ervan uitgaan dat Tharsia een uitzonderlijk mooi meisje is, en dat de pleegouders / pleegmoeder daarom wil doen voorkomen dat Tharsia hun eigen dochter is. Maar de bedriegster wordt bedrogen nu de schoonheid van Tharsia Philomasia lelijk maakt.

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Est tibi pater nomine appollonius

6. In de antieke roman is de moeder naamloos, maar werd tijdens de bevalling op zee Lucina, de godin van de geboorte, opgevoerd, Kortekaas 2004, Recensio A: “nono mense cogente Lucina”, Recensio B: “septimo mense cogente Luc<ina>”. De naam is nu op de moeder overgegaan. Moeilijk te zeggen of hier sprake is van een geheugenfout of de behoefte om te demythologiseren.

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et mater lucina altistratis regis filia

8. Snellaert 1493: velle — verbeterd naar *Die gesten van Romem*.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Que cum te pareret statim preclusa spiritu mortua est Quam pater tuus appollonius effecto loculo cum ornamentis regalibus in mare misit. Et .xx. sistercias auri posuit sub caput et vbicunque esset deuoluta illa in auxilium eius fuissent nauis quoque luctantibus ventis cum patre tuo lugente et te in cunabilis posi-
[o1vb]ta peruenit ad hanc ciuitatem.

10. bevoelen: toevertrouwd

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: hijs ergo hospitibus stranguilioni et dyonisiada vna mecum te commendauit

12. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romem*.

soude laten sceren, haer noch naeghelen corten, ter tyt toe dat hi u uut ghehijlic hadde. ¹ Daer om soe vermaene ick u: Ist dat u Stranguilio of sijn wijf eneghe moyenisse ² of last doen, soe loept op die plaetse. ³ Daer suldi vinden staen een beelt van u vader. ⁴ Grijpt dat in u armen ende roept met luder stemmen: ‘Ic ben des heren dochter, daer dit beelt nae gemaect is!’ ⁵ Soe sullen die burghers ghedachtih ⁶ wesen dat goet dat u vader hem ghedaen heeft, ende wrekent aen die ghene die u misdoen.” ⁷

Tharsia seyde: “O, goede minne, God wilt u loenen dat ghi mi dit te kennen ghegheven hebt, want haddi mi dit niet gheseit, dat kenne God, soe en soude ic niet gheweeten hebben van waen dat ic gheweest hadde of wijc mijn ouders gheweest waren.” ⁸

Ende die wijle dat sij aldus te samen spraken, soe gaf die minne haren gheest. ⁹

Tharsia dede haer voetsters lichaem eerliken ¹⁰ begraven ende bescreyde, rouwe draghende een jaer lanck. ¹¹ Daer nae toech sij weder haer costelicke cleder aen. ¹² Sij ghinck ter scoelen ende leerde

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tyrus appollonius votum que fecit nec barbam nec capillos nec vngues tonsuros nisi prius te nuptui traderet

2. moyenisse of last doen: overlast bezorgen, lastig vallen

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: nunc autem moneo si post mortem meam hospites quos parentes appellas iniuriam aliquando tibi forte fecerint ascende in forum — plaetse: marktplein

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ibi inuenies statuam patris tui stantem

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: apprehende illam et clama filia eius sum cuius est hec statue.

6. Snellaert 1493: ghedachtih

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cuius vero memores beneficiorum patris tui iniuriam tuam vindicabunt.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [30] Cui tharsia. Cara nutrix deum testor si ista mihi non dixisses vnde essem penitus nescirem

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et cum adinuicem loquerentur nutrix emisit spiritum.

10. eerliken: eervol

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tharsia vero corpus nutricis sue sepeliuit et per totum annum eius mortem lugebat

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: post vero induit priorem dignitatem

in die seven vrije consten. ¹ Ende als si uuter scolen quam, soe visiteerde sij haers minnen graf met een ampulle wijns. ² So riep si [daer] ³ haer ouders. ⁴

Het geboer-[e2r]den op een tijt dat Dyonisiades met haer dochter ende met Tharsia over die marct ghinck. ⁵ Ende als dese burghers sagen die schoenheit ende vercijerheit ⁶ van Tharsia, soe seiden si: “Salich is die vader die alsulcken dochter heeft. ⁷ Mer [die ander], ⁸ Philomasia die schijnet seer leelick te sijn overmits Tharsien schoenheit.” ⁹

-
1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: petijt scolas ad studia liberalia
 2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et dum de scolis reuerteretur non prius cibum sumpsisset antequam nutricis monumentum introisset ferens ampullam vini ingrediebatur — ampulle wijns: de ampul met wijn maakt deel uit van een offerritueel, waarmee Tharsia de geesten van haar overleden (althans dat denkt zij) ouders oproept.
 3. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.
 4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ibi manens parentes suos vocabat.
 5. [31] Et dum hec agerentur quadam die dionisiades cum filia sua philomacia transibat per forum.
 6. schoenheit ende vercijerheit: haar uiterlijke schoonheid en haar mooie kleren en sieraden
 7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Videntes omnes ciues speciem tharsie et ornamentum dixerunt Felix pater cuius filia tharsia est
 8. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.
 9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Illa vero et que adheret ei turpis est et dedecor — Dat Tharsia veel mooier is dan Philomacia komt niet zozeer omdat zij mooiere kleren of sieraden draagt, maar omdat zij hoger geboren is en van edeler aard.

Hoe Dyonisiades Thirus Appollonius dochter, gheheten Tharsia, beval te doden, seer strenghelick, ¹ van eenen lantman.

[15]

[A]ls dijt Dionisiades hoerde, dat haer dochter achter deel hadde ² om Tharsien wille, dat si ³ alsoe seer ghepresen wort, soe wort si ontsteken met haetichheit. ⁴ Ende alleen si[t]tende ⁵ docht si aldus: “Appollonius, haer vader, en sach nye weder nae haer omme noch brief gescreven [en ⁶ hevet]. ⁷ Het sijn .XIIIJ. jaren gheleden dat hi van hier toech. Hier om vermoede ic dat hi langhe doot is. ⁸ Ende haer voetster is oec ghestorven. ⁹ Ic en heb niemant die ic sorghe ¹⁰ dat voer haer yet sal doen. ¹¹ Daer om soe wil icse doen doden. ¹² Ende met haer costelijcke clederen sal ick mijn dochter cleden ende vercyeren.” ¹³

-
1. “seer strenghelick” slaat op het bevel van Dyonisiades, niet op de manier waarop Tharsia gedood moet worden
 2. achter deel hadde: nadeel ondervond
 3. dat si: omdat zij (Tharsia)
 4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Dyonisiades vt audiuit tharsiam laudari et filiam suam vituperari: conuersa in insaniam furoris
 5. Snellaert 1493: siitende
 6. Ontbreekt in Snellaert 1493 — verbeterd op basis van *Die gesten van Romēn*, ed. Van Os 1484 — ed. Leeu 1481 identiek aan Snellaert 1493.
 7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sola sedens secum cogitauit. Pater eius ex quo hinc profectus est. habet annos xiiij non venit ad recipiendum filiam nec litteras pro ea misit.
 8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: puto quod mortuus est
 9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Nutrix eius mortua [o2ra] est
 10. die ic sorghe: voor wie ik bevreesd moet zijn
 11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: neminem habeo emulum
 12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: occidam eam
 13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ornamentis eius filiam meam ornabo

Ende die wijle dat si dit dochte, soe quam een lantman uutten dorpe ¹ tot haer, die Theophilus hijet. ² Die riep si tot haer [ende seyde]: ³ “Wildi van mi groot loen ontfaen, soe slaet Tharsia doot.” ⁴

Die lantman ⁵ vraechde Dyonisiades ⁶ waer om dat si die onnosele ⁷ ende schone maecht, die niemans goet en begeert noch niemant ongelijc ⁸ en doet, also [e2v] ghedoot wilt hebben. ⁹

Dyonisiades antwoerde: “Om dat si niet en doech. ¹⁰ Daer om en seldi mi niet weygheren te doen dat ic hebben wil. ¹¹ Ende ist dat ghi des niet en volbrenget, het sal u quaet coep sijn!” ¹²

Die lantman seide: “Ja, vrouwe, seght mi hoe ic dat soude moghen wel bi brenghen te doen?” ¹³

Die vrouwe antwoerde: “Si heeft een ghewoente, alsoe gheringhe als si uuter scolen coemt dat si niet en eet, sij en heeft eerst ghevisiteert haer voetsters graf. ¹⁴ Daer seldise wachten ende grijptse biden hare ende steectse doot met u dagghen ende werpt haer lichaem in die zee, ende ghi sult vryheit ende quijscedinge daer of van mi ontfanghen met groot loen.” ¹⁵

1. lantman uutten dorpe: onvrije dorpeling (die een vrij man kan worden in ruil voor deze huurmoord) — Oorspronkelijk ging het om een ‘villicus’ (opzichter / bestuurder van een villa).

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et cum hec cogitasset: venit quidam de villa theophilus nomine

3. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romem*.

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quem vocans ait Si cupis premium accipere: tharsiam interfice

5. Snellaert 1493: lantmant

6. *Die gesten van Romem*, ed. Leeu 1481: wat heeft dye onnosel goede schone maghet ghedaen dat gise ghedoot wilt hebben

7. onnosele: onschuldige

8. ongelijc: (groot) onrecht

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait villicus Quid peccauit innocens virgo?

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et illa Pessima est — doech = doecht (Delfts)

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ideo mihi negare non debes fac quod iubeo

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et si non feceris male tibi eueniet

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ille. Dic mihi domina qualiter hoc potest fieri?

14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Que ait. Consuetudo eius est mox vt venerit de scolis non prius sumere cibum quam nutricis sue introierit monumentum

15. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: vbi te cum pugione paratum inueniat apprehende crines eius a vertice et eam interfice et corpus eius mitte in mare et libertatem tuam a me cum magno premio accipies

Dese lantman nam sijn dagghe. ¹ Bevende ende screyende ghinc hi tootten grave ende seide: “Wee mij, dat ick niet vry worden en mach dan doer stortinghe des onnosel maghets bloets.” ²

Tharsia comende uuter scolen die ghinc met haer wijnpullen opt ³ graf alsoe si ghewoenlic was. ⁴ Dese ⁵ lantman greepse hastelic biden haere ende werpse onder die voet. ⁶ Ende want hi haer doden woude, so seide Tharsia tot hem: “O Theophile, wat heb ic teghen u of tegen yemant misdaen, daer om dat ghi mi doden wilt?” ⁷

Hi antwoerde: “Du en hebste niet misdaen, mer dijn vader, die di met grote costelicke cyerheit hyer gelaten heeft.” ⁸

Tharsia seide: “Ic bid u, moet ic ymmer sterven, dat ghi mi tijt gheven wilt God te tuighen ⁹ ende te [e3r] bidden.” ¹⁰

Theophilus seide: “Bidt ende tuycht, want God is mijn oec een tuych dat ic u moet doden by bedwanghe.” ¹¹

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Villicus tulit pugionem

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: gemens et flens ibat ad monumentum et dixit Heu non merui libertatem nisi per sanguinis effusionem innocentis virginis?

3. *Die gesten van Romen*: int — het gaat om een mausoleum

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella autem rediens de scolis monumentum cum ampulla vini intrauit sicut solebat facere.

5. In *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481 staat voor het begin van deze zin een zeer zeldzaam rood (semi)paragraafteken als indicatie dat hier een ‘actie-moment’ volgt.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Villicus impetum fecit et apprehendens crines puelle iactavit eam in terram — onder die voet: op de grond

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Dum autem volebat eam percutere ait ad eum tharsia O theophile quod peccavi contra te vel contra aliquem vt moriar?

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait villicus. Tu nichil peccasti sed pater tuus qui te cum magna pecunia et ornamentis regalisbus reliquit.

9. te tuighen: als getuige van mijn onschuld aan te roepen

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cui puella. Peto domine vt si nulla spes mihi est permittas me deum testari.

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cui villicus. Testare. Et deus ipse scit quod coactus te interficio.

Hoe Tharsia verlost wort vander doot doer aventuere van zeerovers die haer doot ¹ versaghen, daer sij voeren aenden over vander zee.

[16]

[D]ie wijl dat si op haer knien lach in haer gebet, soe quam daer een roefscip voer bi waren, ² ende saghen ³ dese jonge maecht onder den last ende mes ⁴ des doots staen, ende den lant karel ⁵ ghewapent metter daggen om haer te doden. ⁶ Sij riepen: “Laet staen, wreede katijf, ⁷ want dat is onsen roef, niet u offerhande!” ⁸

Als Theophilus dit hoerde, soe liep hi sculen na dat graf bider zee cant. ⁹ Dye zeerovers namen die maecht ende seylden wech. ¹⁰

Theophil[us] ¹¹ quam totter vrouwen ende seyde: “Ic heb ghedaen alsoe ghi mi gheheten hebt.” ¹²

1. doot: aanstaande dood, executie

2. waren = varen — *Die gesten van Romen*: seilen / zeylen

3. saghen: de zeerovers op het schip

4. mes des doots: executiezwaard

5. lant karel: landarbeider

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [32] Illa vero cum esset posita in oratione venerunt pirate videntes puellam sub iugo mortis stare et hominem armatum volentem percutere eam

7. katijf: sukkel, ongelukkige — etymologisch: (krijgs)gevangene

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: clamauerunt Parce crude-[o2rb]lissime barbare illa est nostra preda non tua victoria — “victoria” zal een verlezing zijn van ‘victima’: offerdier, in het Middelnederlands (correct) als “offerhande” vertaald — dezelfde fout in de drukken van Ulrich Zel, Keulen ná 1472 en Johan van Westfalen, Leuven 1484 van de *Gesta romanorum* alsook in de edities van Keller 1842 en Oesterley 1872 — Kortekaas 2004: uictima — Het kan haast niet anders of de vertaler van *Die gesten van Romen* raadpleegde een *Historia apollonii regis tyri*.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: at ille vt talia audiuit fugiens post monumentum latuit in lictore

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Pirate vero rapuerunt virginem mare petunt

11. Snellaert 1493: Theophilus

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Villicus redijt ad dominam et ait. Quod iussisti factum est

[...] ¹ “Daer om soe rade ic u, laet ons rouwighe cleder aen trecken ende screyen valsche tranen in teghenwoerdicheyt vanden poerters ende segghen dat ² Tharsia haestelic ³ van groter zichten ghestorven is.” ⁴

Als Stranguylio dit hoerde, soe was hi seer qualick te vreden ende beefde van anxt ende seyde: “Gheeft dan my oec een rouwich cleet aen op dat ic screyen mach, want ick onnoselicken in dese sonde ghestricket ben. ⁵ O mi,” sprack hi, “wat sal ic nu moghen segghen of doen, want die vader van deser maghet heeft onse stat verlost van[t] ⁶ perijkel des doots. ⁷ Om dese stats wille [e3v] is hi in die zee bedorven, ende hi heeft sijn goet verloren ende oec veel armoeden heeft hi gheleden, ende nu is hem sijn doecht met quaet gheloent. ⁸ Sijn dochter, die hi ons bevolen hadde op te voeden, die heeft een wrede beest ⁹ verslint. ¹⁰ Ic mach [n]u ¹¹ wel mijn oghen uut screyen over dat

1. Hier zit een gat in het verhaal, ik vermoed als gevolg van een *saut du même au même* met als begin- en eindpunt “factum est”, zoals naverteld in de *Gesta romanorum*: De ‘lantman’ is opgelucht dat hij Tharsia niet heeft hoeven doden. Dat zij door de zeerovers meegenomen is, beschouwt hij ook als ‘uit de weg geruimd’. Die boodschap brengt hij aan Dyonisiades, en hij vraagt haar om nu haar deel van de afspraak na te komen. Zij weigert dat en jaagt hem weg. Vervolgens brengt zij de onwetende Stranguilio op de hoogte van haar plan en de uitvoering ervan. Hier zit een ‘gat’ in de Recensio B in Kortekaas 2004, die de vertaler van de *Gesta romanorum* volgde getuige “sub iugo mortis”, waar Recensio A heel anders leest: “videntes hominem armata manu velle percutere”.

2. *Die gesten van Romen*: hoe dat

3. haestelic: plotseling

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: tu vero vt consulo induas te lugubrem vestem et ego tecum et effundamus lacrimas falsas in conspectu ciuium et dicemus eam ex graui infirmitate defunctam.

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Stranguilio vt audiuit: tremor et stupor eum inuasit et dixit Da ergo et michi vestem lugibilem vt lugeam quia tali scelere sum inuolutus

6. Snellaert 1493: van — verbeterd op basis van *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: vant; ed. Van Os 1484: van dat

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: heu quod faciam? Pater puelle istam ciuitatem a periculo mortis liberauit

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: propter istam ciuitatem naufragium pertulit bona perdidit et penuriam perpressus est et restitutum est ei malum pro bono.

9. wrede beest: zijn echtgenote, Dyonisiades

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Filiam suam quam nobis misit nutriendam crudelis leena deuorauit

11. Snellaert 1493: uv

goede, schone ende ¹ onnosel maechdekijn. ² Och, ic ben nu ghebonden ³ met die alre quaetste ende venynste serpent!” ⁴ Ende hi sloech sijn oghen inden hemel ende seide: “O, God almachtich, ghi weet [wel] ⁵ dat ic onsculdich ben vanden bloede van Tharsia. ⁶ Eysschet da[t] ⁷ bloet van Dionisiades, mynre wreeder vrouwen!” ⁸

Doe sach hi op sijn wijf ende seide: “Seght [m]i, ⁹ wreede beeste, viant Gods ¹⁰ ende ¹¹ scuymstel der menschen, hoe hebstu des conincx dochter vermoert?” ¹²

Sij toech met haer dochter swarte, rouwighe clederen aen ende dat moeste oec doen haer man, ende stortede valsche tranen voer dye burgheren ende seide: “O, alre liefste burghers, ¹³ weet dat wij screyen ende tot u ropen ¹⁴ dat ghi oec rouwich wesen sult om dattet licht ¹⁵ onser oghen, Tharsia, Appollonius des princen van Thyro dochter, ¹⁶

1. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: goede schoene edele onnosel; ed. Van Os 1485: ghoede schone onnosel

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: heu cecatus sum lugeam innocentem.

3. ghebonden: zeer tegen mijn zin geliëerd

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Vincutus sum ad pessimum venenosumque serpentem — Een ‘serpent’ kan zowel een slang (zonder vleugels) als een draak (met vleugels) zijn. Voor de middeleeuwen, die weten dat de duivel zich in *Genesis* 3 als slang vermomde om Eva te bedriegen, met de Zondeval tot gevolg, is er geen slechter dier op aarde.

5. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: eleuans oculos ad celum et ait. Deus tu scis quia mundus sum a sanguine tharsie

7. Snellaert 1493: dae — verbeterd op basis van *Die gesten van Romen*.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et requiras a dyonisiada

9. Snellaert 1493: ghi — verbeterd op basis van *Die gesten van Romen*.

10. viant Gods: synoniem van de duivel

11. *Die gesten van Romen*: een

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Respexit vxorem suam et ait. Quomodo suffocasti filiam regis inimica dei hominemque obprobrium? — In de antieke roman wordt deze vraag niet gesteld, maar in plaats daarvan de vraag: Hoe deze misdaad te verbergen?

13. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: poorters burghers

14. ropen = roepen

15. licht onser oghen — zo ook in *Die gesten van Romen* — in de *Gesta romanorum* echter “spes oculorum”

16. Appollonius des princen van Thyro dochter: dit lijkt toch zeer in tegenspraak met de onwetendheid van Tharsia zelf over haar afkomst

haestelic ghestorven is, ende heeft ons groten druc ende hert seer ¹ ghelaten, die wij waerdelic ² hebben doen begraven.” ³

Als dit die burghers hoerden, soe waenden sij waers ⁴ ende ordineerden ter eeren ende verdienten haers vaders een schone metalen graf, daer si op deden eenen tytel setten, aldus ghe-[e4r]screven: ⁵

Dit graf is gbemaect ter eeren der schoender, edelre maecht Tharsia, des princen dochter Appollonius van Thyro, overmits verdienten ende goet dat hi der stadt ende burgeren van Tharsien bewesen heeft. ⁶

1. druc ende hert seer: verdriet en hartzeer

2. waerdelic: waardig — *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: waerlic (naar waarheid); ed. Van Os 1484: waerdelic — wat de juiste lezing zal zijn gelet op “digne sepelire”

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Illa vero induit se et filiam suam lugubres vestes falsasque lacrimas fuderunt coram ciuibus. Ciues karissimi ideo ad vos clamamus quia spes oculorum nostrorum tharsia quam vidistis subito dolore defuncta est et nobis cruciatus et amarus fletus reliquit quam digne sepeliri fecimus.

4. waenden sij waers: verkeerden zij in de veronderstelling dat het waar was

5. Ook hier weer dringt zich de gedachte op dat Snellaert 1493 kennis had van een Latijnse historia, waarin expliciet sprake is van een grafopschrift, in Kortekaas 2004, Recensio A: DII MANES / CIVES THARSI THARSIAE VIRGINI / BENEFICIIS TYRII APOLLONII / <EX AERE COLLATO FECERVNT>. Recensio B: THARSIAE VIRGINI APOLLONII FILIAE / OB BENEFICIA EIUS / EX AERE CONLATO DONUM DEDERUNT.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tunc pergunt ciues vbi figuratum erat e[t pro meritis] patris fabricatum ex ere corpus vbi ciues tharsie virgini pro beneficijs patris eius sepulcrum ex ere collatum fe-[o2va]cerunt. — *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ex promeritis — In de antieke roman wordt Tharsia zogenaamd gecremeerd en richten de dankbare burgers op de plaats van de brandstapel een gedenkteken op. In de *Gesta romanorum* versie krijgt zij een bronzen graf in de vorm van of met daarop een (haar gelijkend) beeld.

Hoe Tharsia vanden rovers vercoft wort enen roffiaen, ¹ diese brocht in sijn ghemeen huys ² om loen daer aen te winnen.

[17]

[D]ie wijle dat dit gheschiede, soe [seylden] ³ dye rovers die Tharsia ghenomen hadden ende quamen aen die havene vander stat van ⁴ Mithelen. ⁵ Ende onder ander goeden die sij gheroeft hadden soe worde Tharsia oeck gheset te cope. ⁶

Dit vernam ee[n] ⁷ roffiaen, een stoefhouwer, ⁸ die hem met lichte vrouwen gheneerde, ⁹ ende hi begheerdese te copen. ¹⁰ Maer want Athanag[o]ras, ¹¹ die prince vander stat, sach dat sij seer schone was, edel ende wijs, soe woude hise copen ende boet om haer te crighen tien pont. ¹² Die roffiaen seide: “Ick sal u daer .XX. pont ¹³ om

1. roffiaen: bordeelhouder, pooier, koppelaar

2. ghemeen huys: bordeel

3. Snellaert 1493: soe quamen dye rouers seylen — verbeterd op basis van *Die gesten van Romēn*.

4. *Die gesten van Romēn*: militenen — *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: machilentam — evenzo in Ulrich Zel, Keulen ná 1472, maar Johan van Westfalen, Leuven 1484: machilenam — bedoeld is: Mytilene

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [33] Igitur qui puellam rapuerant venerunt ad ciuitatem machilentam.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Deponitur ergo illa inter cetera mancipia venalis.

7. Snellaert 1493: eeu

8. stoefhouwer: uitbater van een badhuis — Badhuizen waren destijds multifunctioneel en deden ook dienst als ‘ontmoetingsplaats’. Middeleeuwse steden van Romeinse oorsprong hadden allemaal een stoof binnen de muren. Tijdens de Reformatie zijn deze stoven gesloten omdat er onzedelijke praktijken in zouden plaatsvinden, maar in steden met een middeleeuws centrum is vaak de straatnaam ‘Stoofstraat’ bewaard gebleven. “stoefhouwer” zal hier als synoniem toegevoegd zijn voor wie “roffiaen” een onbekend woord is.

9. die hem met lichte vrouwen gheneerde: tevens bordeelhouder

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Audiens eam leno infautissimus ac impurus contendere cepit vt eam emeret — In de antieke roman wordt hij in Recensio B als een eunuch omschreven: “Et videns eam leno Ninus nomine, cupidissimus et locupletissimus, nec vir nec femina”. Hier is “leno” zijn beroepsnaam en Ninus zijn eigenaam. In Recensio A wordt hij ‘leno’ genoemd: de hoerenwaard.

11. Snellaert 1493: Athanagaras

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sed athanagora princeps eiusdem ciuitatis videns

gheven.”¹ Ende² sij verhoechdent teghen malcander alijt tien meer tot dat si tot hondert pont quamen.³ Doe seide die roffiaen stoefhouder: “Is hier yemant meer die daer gainck⁴ in heeft?⁵ Ic sal daer noch tien pont meer om gheven!”⁶

Athanagoras seide: “Ic sie wel, woude ic de[se een]⁷ copen, soe soude ic veel goets⁸ daer om moeten vercopen.⁹ Het is best dat icse hem laet copen, want als hijse ghecoft heft, so sal ick [e4v] wel¹⁰ die eerste worden die tot haer sal coemen ende crighen haer maechdom, ende dan ist alleens of icse self ghecoft hadde.¹¹ Wat leyt mi daer [meer]¹² aen?”¹³

Die roffiaen coftse ende betaeldese ende brochtse in sijn gemeen huijs in sijn sale,¹⁴ daer hi enen gouden Priaep¹⁵ hadde – dat is

eam nobilem pulchram sapientem obtulit decem sistercias auri

13. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: twintich pont groot

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Leno ait. Ego dabo xx.

2. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: ende iaechdent tyeghen malkander op alijt thien meer. tot dat si tot hondert pont groot boden

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Athanagora ait Ego dabo xxx. Leno ego xl.

Athanagora. Ego quinquaginta Leno lx Athanagora lxx. Leno .lxxx. Athanagora .xc. Leno .c. sistercias in puncti dabo

4. gainck: gading

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ait. Si quis amplius:

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: x. sistercias auri dabo super.

7. Snellaert 1493: ic de — verbeterd op basis van *Die gesten van Romen*.

8. *Die gesten van Romen*: veel ander — Om deze ene slavin te kunnen kopen zou Athanagoras meer andere slaven moeten verkopen dan hem lief is.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Athanagora ait Ego si cum lenone contendere voluero vt vnam emam plures venditurus sum

10. wel: vast en zeker

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: permittam eum emere et cum prostituert eam lupanar intrabo prius ad illam et eripiam nodum virginitatis eius et erit mihi sicut emerim eam. — Blijkbaar wilde Athanagora(s) haar enkel en alleen kopen om te ontmaagden.

12. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quid plura?

14. sale: de (grote) ontvangstzaal in het bordeel van Leno

15. Priaep: beeld van de Romeinse vruchtbaarheids(af)god Priapus, wiens cultus in Lampsacus aan de Hellespont begon.

heymelicdom ¹ dat die vrouwen int gemeen ² aenbeden ³ – costelic verciert, ende hij seide tot haer: “O, deernken, ⁴ aenbedet dit!” ⁵

Die edel joncfrouwe antwoerde: “Nimmermeer en sal ic dat aenbeden!” ⁶ Ende si vraechde hem: “O, here, seght mi of ghi oec een Lapsateen sijt.” ⁷

Die roffiaen antwoerde: “Waer om vraecht ghi mi dat?” ⁸

Sij antwoerde weeder: “Om dat die Lapsatenen, die vanden lande sijn, aenbeden desen afgod.” ⁹

Doe seide hi tot haer: “Ongevallich, arm deer[n]kijn, ¹⁰ weetstu niet datst[u] ¹¹ ghecomen biste in eens ghirighen ¹² roffiaens huys? ¹³ Ende

1. heymelicdom: niet in het *MNW* — zo te zien een contaminatie van ‘heilichdom’ en ‘heimelijcheit’ — Bedoeld lijkt het mannelijk geslachtsorgaan op zijn Priaaps.

2. int gemeen: gewoonlijk

3. De vertaler van de *Gesta romanorum* voelde zich geroepen zijn vertaling af en toe van wat commentaar te voorzien, zoals deze sneer, waarmee hij de vrouwen categoriaal wegzet als ‘wellustig’, dat is zondig en onder invloed van de duivel, die deze emotie met succes exploiteert om de mens in het ongeluk te storten.

4. deernken: (licht) meisje

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Perrexit cum lenone in salutatorium vbi habuit priapum aureaum et gemmis adoratum et ait. Puella adora istum. — Dit bevel is dubbelzinnig. Letterlijk draagt Leno Tharsia op deze (af)god te aanbidden, maar figuurlijk zegt hij haar dat zij vanaf nu een prostituée in zijn bordeel is.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait illa. Nunquam talem adorem — Tharsia in haar komisch bedoelde onnozelheid neemt het bevel letterlijk en niet figuurlijk. — Moest de gekerstende lezer eerder in het verhaal bij het delen van de zeepij aan sint Maarten van Tours denken, hier dringt zich een associatie met de heilige Barbara van Nicomedia op, een eveneens zeer erudiet meisje, dat weigerde de (af)goden van haar vader te aanbidden omdat zij beredeneerd had dat dit ‘fake’ goden waren.

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ait domine: numquid lapsatenus es tu? — Deze vraag is hilarisch, want zowel het bewijs van haar grote eruditie alsook van haar even grote onnozelheid.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Leno ait. Quare?

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et illa. Quia lapsateni colunt priapum.

10. Snellaert 1493: deerkijn

11. Snellaert 1493: datstn

12. ghirighen: op geld beluste

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Nescis tu misera quia in domo lenonis auari incurristi?

[alle] ¹ dye besocht ² ende wijs ³ sijn, die voeghen hem naeden gewoenten vanden lande daer sij coemen. Daer om soe doet oec alsoe. Anbedet den afgod van desen huse!” ⁴

Tharsia viel op haer knyen voer sijn voeten ende seide: “O, Leno!” ⁵ Dat was sijn eyghen naem, dat alsoe veel te segghen is in Romeyns als ‘roffiaen’ in Duytsch, als die vanden loen ende gewin leeft dat die lichte deernen of vrouwen verdienen met haren lichaem. ⁶ Die edel, suverlicke joncfrouwe, Appollonius dochter, sprac tot den roffiaen: “O, Leno, ontfermt u mijnre maech-[e5r]delicke reynicheit, ende en wilt mijn suver, edele lichaem niet setten als een hoere om gelt daer mede te winnen!” ⁷

Hi antwoerde: “Weet ghij niet datmen den roffiaen of den croeden buedelen ⁸ met screyen of bidden niet versmeken en mach?” ⁹

Ende hij riep ter stont den scaffer ¹⁰ over die de[e]rnen ¹¹ of lichte vrouwe[n] ¹² ende seide tot hem: “Maect dese deerne ¹³ vercyerlic ende costelic toe, ende laet haren tytel aldus scriven: ‘Soe wye dat Tharsia eerst bekennen wil ende haer maechdom hebben, die moet geven een

1. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romem*.

2. besocht: ervaren

3. wijs: verstandig

4. Accepteer je lot en word prostituée

5. Vergeleken met *die gesten van Romem* blijft de zin onafgemaakt in Snellaert 1493 en wordt hij na de uitleg opnieuw begonnen. Voorafgaand aan deze zin in de druk weer een ‘dramatisch’ (semi)paragraafteken.

6. *Die gesten van Romem*, ed. Leeu 1481: als die vanden loen leeft dattie lichte wiuen winnen: lieuer mit die vuysten daer si op sitten dan *met* spinnen. De exacte betekenis van “lieuer ... spinnen” ontgaat mij (nog), maar ik vermoed dat ‘liever lui dan moe’ bedoeld wordt.

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella prosternens se ad pedes eius ait O domine miserere virginitati mee ne prostitutas hoc corpus pro tali turpi titulo

8. of den croeden buedelen: noch de hardvochtige beul — *Die gesten van Romem*, ed. Leeu 1481: of den croden bodelen

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cui leno. Nescis quia apud lenonem et tortorem nec prexes nec lacrimae valent?

10. scaffer: bedrijfsleider

11. Snellaert 1493: dernen

12. Snellaert 1493: vrouweh

13. *Die gesten van Romem*, ed. Leeu 1481: meit of deerne

half pont gouts. ¹ Die ander ² daer nae .x. ducaten, ³ ende een y[g]helic ⁴ daer nae een schellinghe groot'." ⁵

Die scaffer dede alsoe hem die roffiaen hiet. ⁶

Drie daghen daer nae soe ghinc die roffiaen voer metten trompers ⁷ ende leyde Tharsia totten ghemeen huys ⁸ opelijc, om ⁹ datse alle man sien soude ende begheren daer toe te comen ende hem profitellic sijn. ¹⁰

Als dit sach die prince vander stat, Athanagoras, soe nam hij een spaense cappe op sijn hoofd ende ginc bedect in haer cellekijn, ¹¹ daer si gheset was om neringhe ¹² te doen. ¹³ Doe Tharsia hem sach, soe seide si tot hem: "Lieve here, wilt mijns ontfermen om Gods wille, ende ic beswere ende vermane u van Gods weggen dat ghi mijn reynicheit niet en quest ¹⁴ noch niet en misdoet. ¹⁵ Wederstaet die quade begheerte uwes sinnelicheits met die reden, ¹⁶ ende ick bidde u

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tamen vocauit villicum puellarum Et ait Hec puella ornetur vestibus puellaribus preciosis et scribatur ei tytulus. Quicumque tharsiam violauerit mediam libram dabit

2. Die ander daer nae: De volgende (klant)

3. De tweede prijs is een verzinsel van de vertaler van de *Gesta romanorum*. In de antieke roman betaalt degene die haar ontmaagdt de hoofdprijs, een half pond goud, waarna de prijs zakt tot een goudstuk per keer.

4. Snellaert 1493: yhelic

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: postea ad singulos [o2vb] solidos parebit populo

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Villicus fecerat quod iussum fuerat

7. trompers: trompetters, trommelaars (allebei lijkt mogelijk)

8. ghemeen huys: bordeel

9. om datse: op datse

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [34] Cum lenone antecedente turba tercia die cum symphonia ducitur ad lupanar:

11. cellekijn: peeskamertje

12. neringhe te doen: (haar) werk te doen

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sed athanagora princeps primus ingreditur velato capite

14. quest = quetst

15. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: tharsia videns eum procidit se ad pedes eius et ait. Miserere mei domine propter deum et per deum te adiuro ne velis me violare

16. reden: ratio

dat ghi hoeren wilt mijn ongeval ende die quade aventure ende [e5v] die oerspronc daer van mercken!”¹

Hi hoerde, ende sij vertelde. Ende als hi haer ongheval ende snoede aventure ende haer edele wijsheit gehoert hadde, soe was hi bescaemt ende wort onsteken² met medeliden, ende hij seide tot haer: “Ic heb oec een dochter uwes ghelyc.³ Ic sorghe dat haer oec des gelijk mochte gheboer[e]n,⁴ want nyemant en weet waer hi toe comen mach.”⁵

Ende dit segghende soe gaf hi haer meer dan op haren maechdom⁶ gheset was, ende hi beval haer int scheiden dat sij alsoe doen soude met een yeghelicken dije tot haer quamen als sij met hem ghedaen hadde, ende sy en soude geen noot hebben, maer si soude haren maechdom wel behouden.⁷

Tharsia veel tranen stortende, seide hem: “Ick dancke u goedertierenheit ende bid u dat ghi niemant segghen en wilt wat ghi van mi ghehoert hebt.”⁸

Athanagoras beloefde haer dat hijt nyemant vertellen en soude, ten waer alleen sijne dochter wanneer dat si tot sulker outheit gecomen waer, ende hi scheide al screyende van daer.⁹

Ter stont was¹⁰ daer een ander bereyt ende wachte sijn uutcoemste, die vraechde hem: “Hoe behaecht si u?”¹¹

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: resiste libidini tue et audi casus infelicitatis mee et originem vnde sim diligenter considera.

2. onsteken = ontsteken

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cui cum vniuersos casus suos exposuisset princeps confusus et pietate plenus ait ei Habeo et ego filiam tibi similem

4. Snellaert 1493: gheboern

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: de qua similes casus metuo

6. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: maechdom te verliesen

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: hec dicens dedit ei xx. aureos dicens Ecce habes amplius pro virginitate quam impositum est. dic aduenientibus sicut mihi dixisti et liberaberis

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella profusis lacrimis ait. Ego pietati tue gratias ago et ne alicui narres que a me audisti.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Athanagora ait. nisi narrauero filie mee cum ad talem etatem peruenerit similem casum ne patiatum et cum lacrimis discessit.

10. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: so was

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cui exeunti obuiabat ei alius et ait Quomodo tibi

Hi seyde: ¹ “Sij en mach niet soeter noch edelre sijn noch genochliker sijn!” ²

Dese jonghelinck ghinck in tot haer. ³ Si sloet dye doere toe als ⁴ dat ghewoenlick is, want daer nyet meer dan een teffens in en ghaet. ⁵ Dye jonghelinck vraechde haer: “Hoe veel heeft u die prin-[e6r]ce ⁶ ghegheven?” ⁷

Sij antwoerde: “Veertich ducaten.” ⁸

Hi seide: “Tfi! Scaemde hem die prince niet soe luttel te gheven? ⁹ Ick sal u gheven, hout op u hant, die helpt meer!” ¹⁰

Athanagoras die prince luysterde om te horen hoe dat die jongelync met haer vaeren soude. Ende doe hi hoerde dat hi soe mildelic haer meer gaf dan hi ghedaen hadde, so seide hi in hem selven: “Hoe ¹¹ ghi meer gheeft, hoe si meer screien sal.” ¹²

Tharsia, Appolloni[u]s ¹³ dochter, die ontfinc dat ghelt vanden jonghelinc ende viel voer sijn voeten, vertellende [hem] ¹⁴ sijn haer

conuenit cum puella?

1. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: antwoerde

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait princeps Non potest melius Erat enim tristis — Onduidelijk is waarom de laatste woorden “Erat enim tristis” in *Die gesten van Romen* en daarmee in Snellaert 1493 onvertaald bleven. In de antieke roman, Recensio B gaat het er heftiger aan toe: “Non potest melius: cum magno effectu usque ad lacrimas!”

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Intrauit iuuenis

4. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: alsoe

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: puella more solito ostium claudit — De mededeling dat een prostituée maar één klant tegelijk ontvangt, is een ontboezeming van de vertaler van de *Gesta romanorum*.

6. Dit is niet de enige plaats in het verhaal dat er sprake is van inconsequentie. Kort hiervoor deed Athanagoras nog alle moeite om incognito te blijven, en nu blijkt hij opeens herkend.

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: cui iuuenis ait Quantum dedit tibi princeps?

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait puella xl. aureos

9. De verontwaardiging van de tweede klant over de hoogte van de som gelds die zijn voorganger gegeven heeft, staat niet in de *Gesta romanorum*, maar is afkomstig uit de antieke roman, en wederom uit Recensio B: Iuuenis ait: “Non illum puduit?”.

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ille Accipe integram libram auri.

11. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu: Eer ghi meer gheuet eer si meer screyen sal

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Princeps audiens ait Quanto plus dabis tanto plus plorabit.

13. Snellaert 1493: appollonins

14. Snellaert 1493: sijn — verbeterd op basis van *Die gesten van Romen*.

ongheval ende quade aventure ende wye dat si was. ¹ Die jonghelinc, Aposiatus geheten, als hi haer ghehoert hadde, soe sprac hi tot haer: “Staet op, waerdighe, edele maecht! ² Wij sijn alle gader menschen, gheset onder dat rat van Aventuren, ende niemant en weet wat aventure hem geboeren mach of waer toe dat hi comen mach.” ³

Hij troestese ende nam oerlof en[de] ⁴ ghinck uut. ⁵

Atanagoras die prince stont voer die doere ende wachte dat die jonghelinck uut comen soude. Dese jonghelinck Aposiatus, uut die camer comende, quam oec also screyende. Als Athanagoras dit sach soe lachte hij. ⁶ Doe seide Aposiatus tot hem: “Ghy sijt een groot heere, die niemant en hebt dan mi uwe tranen te storten.” ⁷ Recht of hi segghen woude: “Nyemant en is condit waer om dat wy screyen dan u ende mi.”

Ende sy besworen malcanderen dat si dese woerden, [e6v] wat hem tweek gheschiet waer, nyemant seggen of te kennen gheven en souden. ⁸ Ende si wacheden die coemste vanden anderen, ende si saghen datse alte samen al screyende uut q[u]amen. ⁹

Daer na doe die tijt ende haer neringe ¹⁰ over was, soe quam Leno die roffiaen. Sij offerde hem dat gelt ende seide: “Hout, hier is dat loen van minen maechdom.” ¹¹

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella nummos accepit procidens se ad pedes et casus indicauit — Oesterley 1872: projiciens; echter Ulrich Zel, Keulen ná 1472 en Johan van Westfalen, Leuven 1484 ook ‘procidens’.

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Apoziatus iuuenis ait Surge domina

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: homines sumus casibus omnes subiacemus.

4. Snellaert 1493: en

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hijs dictis exijt.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [35] Vidit itaque athanagoram ridentem:

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ait illi Magnus homo es non habes cui lacrimas propines nisi [o3ra] michi?

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et iurabant ne hec verba cuiquam proderent

9. Snellaert 1493: qnamen — *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ceperunt aduentum aliorum exspectare. Venerunt multi dantes pecuniam sed flentes exhibant

10. tijt ende haer neringe: haar werktijd — *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: tijt ende ver des nerings

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Postea obtulit pecuniam lenoni dicens. Ecce precium virginitatis mee

Leno antwoerde haer ende seide: “Siet dat ghi alle daghe aldus veel ghelts wint als ghi nu hebt gedaen!”¹

Des anderen daghes verstont Leno dat si noch maecht was.² Doen wort hi toernich, ende hi riep sinen scaffer ende seide: “Gaet ghi, ende neemse met u in die camer ende ontmaghetse!”³

Die scaffer leydese met hem op sijn camere ende vraechde haer aldus: “Segt mi of ghi noch maget sijt!”⁴

Si antwoerde: “Ja ick, al soe langhe als God wil, ben ic noch maghet.”⁵

Hi seide: “Waer of ende hoe hebstu noch alle dit ghelt⁶ gewonnen?”⁷

Sij antwoerde: “Met screyen ende tranen uutstortende hebbe ick mijn snoede aventure vertelt ende den mannen ghebeden dat sij barmherticheyt hebben souden, God vresen ende minen maechdom niet quetsen.”⁸ Ende viel oeck doe voer sijn voeten ende seide: “Lieve here, ic bid u oec dat ghi barmhertich⁹ wilt weesen mi, aerme ghevanghen, eens conincx dochter,¹⁰ ende en wilt mine reynicheit nyet quetsen!”¹¹

Die scaffer antwoerde: “Leno die is seer ghirich.¹² Ghi en sult gheen maghet moghen bliven.”¹³

-
1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait leno Vide cotidie vt tantas pecunias michi offeras.
 2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Altera die adhuc eam virginem audiens
 3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: iratus vocans villicum puellarum dixit Duc eam ad te et frange nodum virginitatis eius. —
 4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: cui villicus ait. Dic mihi si virgo es
 5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: At illa. Quam diu vult deus virgo sum
 6. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: mede ghewonnen
 7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: At ille. Vnde tanta tulisti pecuniam?
 8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella ait: lacrimis profusis exponens casus meos rogauit homines vt misericordiam virginitatis mee haberent
 9. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: ontfermhartich
 10. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: wilt ghi oeck ontfermhartich wesen my een gheungen conincx dochter.
 11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et prosternens se ad pedes eius ait. Miserere mihi domine subueni captiue regis filie ne violes me
 12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait ille. Leno est auarus
 13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: nescio si possis virgo permanere.

[f1r] Sij antwoerde: “Ist hem slechts om gelt te doen, soe weet ick goeden raet, want ick ben seer hoech gheleert in die vrye consten, ende in alle manieren van musyke kan ic ghenoecht maken ende spelen. ¹ Daer om soe brenget mi op dije plaetse, op die marct. ² Daer suldi moghen sien ende hoeren mijn konste. ³ Ick hoepe aen Gode, dien die oncuysheijt mishaeghelick is, dat hi mi alsucke graciën gheven sal dat ick den volcke alsoe behaechliken sal sijn met mijn spel ende in te solveren alle die q[u]estien ⁴ die sij my sullen moghen vraghen, dat ic alsoe meer ⁵ ghelts wynnen sal dan of ick bleef sitten yn dat gheme[e]n ⁶ huys.” ⁷

Doe die scaffer dit verstont, soe seide hij: “Het behaecht mi wel.” ⁸

Hy dede een ordoys ⁹ maeken op die plaetse, daer alle dat volck quam om dese maghet te besien. ¹⁰ Sij begonste daer een schoone relacie te doen voer den volcke ende hiet datmen haer q[u]estien ¹¹ op doen ende vraghen soude, si woudese alte samen solveren ende ontbinden. ¹² Ende also geschiedet. Ende met aldusdanighe maniere soe wan sij veel gelts vanden volcke. ¹³

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [36] At illa Studijs liberalibus erudita sum et in genere musicali possum modulari

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Duc me in forum

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: vbi poteris facundiam meam audire.

4. Snellaert 1493: qnestien

5. *Die gesten van Romē*, ed. Leeu 1481: veel meer

6. Snellaert 1493: ghemen

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Proponite questiones populo et proposita soluam. In hac arte applicabo pecunias cotidie

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: At ille Mihi bene placet

9. *Die gesten van Romē*, ed. Leeu 1481: reescap. een terdous; ed. Van Os 1484: reescap. een terdeus

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Omnis populus cucurrit ad virginem videndam.

11. Snellaert 1493: qnestien

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: At illa aggreditur facundiam studiorum questiones sibi preponi iussit omnes clare soluit:

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et sic per talem nodum multam pecuniam a popula recepit.

Athanag[o]ras ¹ bewaerdese alsoe wel dat si reyne maecht bleef,
want hy bevalse den scaffer te ² bewaren oft sijn eygen ³ dochter ware,
ende gaf hem veel ghiften daer van. ⁴

1. Snellaert 1493: Athanagaras

2. *Die gesten van Roman*, ed. Leeu 1481: also te bewaren

3. *Die gesten van Roman*, ed. Leeu 1481: enige — wat in overeenstemming is met de *Gesta romanorum*. Voor alle duidelijkheid, Athanagoras is degene die Tharsis als zijn eigen / enige dochter bewaakt, en de ‘scaffer’ is de uitvoerder daarvan in ruil voor een (zeer) grote beloning.

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Athanagora vero illam integra virginitate custodiuit vt vnicam filiam ita vt eam donis multis villico commendaret.

Hoe Appollonius nae .XIIIJ. jaren quam weder omme te Tharsien vernemen na sijn enige dochter.

[18]

[f1v] [D]ie wijle dat dit aldus gheschiede, so quam Appollonius nae die viertien jaren weder te Tharsien in Stranguilio ende Dyonisiades huys.¹ Als hem Stranguilio sach, soe liep hi haestelic als een verwoet man tot sijnen wijve Dionisiades ende seide: “Du hebste geseit dat Appollonius doot is, ende² siet, nu comt hi hier om te eysschen sijn dochter.³ Wat sullen wij nu moghen segghen?”⁴

Si antwoerde: “Wij sulle[n]⁵ rouwighe cleder aen doen ende screyen ende seggen dat sin⁶ dochter ghestorven is den naetuerlicken doot.”⁷

Die wijl dat sy dit seyden, soe quam Appollonius daer in gaen.⁸ En[de]⁹ als hij sach¹⁰ dat sij rouwich waren ende screyden, soe vraechde hi: “Waer om soe screydi nu ic ghecomen ben?¹¹ Ic sorghe dat dit u tranen niet en sijn, maer die mine.”¹²

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [37] Cum hec agerentur venit appollonius .xiiiij anno iam transacto ad domum stranguilionis et dijonisiadis ad ciuitatem tharsim.

2. ende: maar

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quem cum vidisset stranguilio perrexit ra-[o3rb]bido cursu dixitque vxori sue dyonisiade Dixisti appollonium naufragum esse mortuum ecce venit ad repetendum filiam

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ecce quid dicturi sumus pro filia?

5. Snellaert 1493: sulleu

6. sin = sijn

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et illa Miser vir et ego coniunx accipiamus vestes lugubres perfundamus lacrimas et credet nobis quod filia eius naturali morte defuncta est

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cum hec ita agerentur intrauit appollonius.

9. Snellaert 1493: en

10. Over Appollonius' harige uiterlijk geen woord in de *Gesta romanorum* en *Die gesten van Romem*. In de antieke roman moet Apollonius eerst de gordijnen van haar voor zijn ogen opzij schuiven om te kunnen zien, en zijn baard / snor voor zijn mond wegharken om te kunnen praten.

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Vt vero vidit eos lugubri veste indutos ait. Quare in aduentu meo funditis lacrimas?

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Credo quod iste lacrime non sunt vestre sed mee

Dyonisiades antwoerde: “Och, neent! ¹ Maer ick woude dat u een ander die boetscap ghebrocht hadde dan ic, want u dochter is haestelicken ² ghestorven.” ³

Als Appollonius dit hoerde, soe wort hem alle sijn lijf riende ⁴ ende stont langhe sonder spreken. ⁵ Daer na so ontfinc hi moet ⁶ ende sach op die vrouwe ende seyde: “O, wijf, ist dat mijn dochter ghestorven is, alsoe ghi seght, sijn dan oeck met haer ghestorven, verderft ende verloren dat gelt ende haer costelike clederen?” ⁷

Si antwoerde: “Daer isser noch sommige, ende [s]ommige ⁸ sijn wech.” ⁹

Ende om dat Stranguilio ende Dyonisiades sagen ende mercten dat Appollonius twifelde, soe [f2r] seiden sij: “Lie[v]e ¹⁰ heere, het is ons seer leet. ¹¹ Wij hadden ghehoept dat wij u uwe dochter ghesont leveren souden, maer si starf haestelick. Geloeft ons! ¹² Ende om dat ghi niet meynen en sult dat wij lieghen, daer sin ¹³ tuyghen genoech of. ¹⁴ Want onse borgers ghedachtich wesende die doecht die ghi hem ghedaen hebt, soe hebben sij een costelic graf van ghegoten metael laten maken dat ghi moecht coemen besien.” ¹⁵

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait mulier nequaquam.

2. haestelicken: onlangs plotseling

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Vtinam ad aures tuas alius et non ego aut coniunx meus diceret quod iam dicam. Tharsia tua filia subito defuncta est

4. soe wort hem alle sijn lijf riende: rilde hij over zijn hele lichaam

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius hec audiens totum corpus eius contremuit.

6. ontfinc hi moet: herpakte hij zich

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Diuque defixus stetit tandem resumpto spiritu intuens mulierem ait O mulier si filia mea defuncta est vt dicis numquid et pecunia et vestes simulque perierunt?

8. Snellaert 1493: commige

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [38] At illa. Alique sunt alique pereunt

10. Snellaert 1493: Liene

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et dixerunt.

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Crede nobis

13. sin = sijn

14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quia credidimus quod filiam viuentem inuenires et vt scias nos non esse mentitos habemus testimonium

15. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quia credidimus quod filiam viuentem inuenires et vt scias nos non esse mentitos habemus testimonium Ciues enim nostri memores

Appollonius seide tot sinen knechten: “Hout dit (dat hi ghebrocht hadde om te scencken of dat van sijn docht[e]re ¹ ghebleven was), ende draecht scep werts! ² Ic sal ghaen tot mijn dochters graf.” ³

Hi las den tytel, die daer op ghescreven stont. ⁴ Hem verwonderde, ende twifelde dat si niet doot en was, want al las hij den tytel dat syn dochter daer begraven lach, nochtan en screyde hi niet. ⁵ Daer om vermaledide hi sijn oghen ende seijde: “O, mijn wrede, vleischelike oghen, hoe moechdi aensco[u]wen ⁶ dat graf dijnre dochter sonder tranen te storten ⁷ ende haer met beclaghende woerden te bescreyen, want ic anders gheen troest noch toeverlat en hebbe dan op mijn enighe dochter, ende si nu ghestorven is? Ic sorge dat ict sonder twifel becoepen ⁸ sal.” ⁹

beneficiorum tuorum in proximo litore ex ere colato filie tue monumentum fecerunt quod potes videre

1. Snellaert 1493: dochttre

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius credens eam esse defunctam ad famulos ait. Tollite hec famuli et ferte ad nauem

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ego vadam ad filie mee monumentum

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: legit tytulum sicut superius est scriptum

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: stetit quasi extra se

6. Snellaert 1493: aensconwen

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: maledicens oculos proprios et ait. O crudeles oculi filie mee cernue: non potuistis lacrimas fundere?

8. dat ict sonder twifel becoepen sal: dat ik hiervoor ongetwijfeld gestraft zal worden

9. De zin: ‘O crudeles oculi filie mee cernue: non potuistis lacrimas fundere?’ mist een object, dat wel in de antieke roman staat, Kortekaas 2004, Recensio A: “O crudeles oculi, **titulum** natae meae cernitis, et lacrimas fundere non potestis!”; Recensio B: “O crudelissime oculi, potuistis **titulum** natae meae cernere, non potuistis lacrimas fundere?”. Apollonius vraagt zijn ogen verwijtend waarom zij niet kunnen huilen bij het zien van het grafschrift dat de burgers van Tharsis uit dankbaarheid voor haar vader op het graf van Tharsia geplaatst hebben. De lezer weet het antwoord: het graf is leeg ...

[Als] ¹ Appollonius verstaen hadde van [S]tranguil[i]o ² ende
 Dyonisiades dat sijn dochter doot soude sijn, soe ghinc hi
 weeder om te scepe ende seylde seer drowich ³ van
 daer na dye stat Thyro ende [f2v] [si] ⁴ verstaken ⁵
 bi storme ende onweder aen die stat van
 Mitbelen, daer Tharsia, sijn dochter,
 noch leevendich was.

[19]

[E]nde hi ghinc weder te scepe ende seide tot sinen knechten: “Ic bid
 u, legt mi int onderste vanden scepe. ⁶ In dien dat mi dat lant niet en
 wil, soe laet mi den gheest gheven inder zee.” ⁷

Sij seylden voer winde te Thyro waert. ⁸ Ende daer na ontstac
 haesteli[c] ⁹ die zee met onweder, so dat die scepen mosten seilen daer
 God ende dat onweder wilden. ¹⁰ Sij rijepen alte samen Gode om
 hulpe, ende si quamen aen die stat van Mythelen, daer Tharsia sijn
 dochtere was. ¹¹ Die stierman ende alle de ander die boven inden

1. Snellaert 1493: ¶ Hoe; inhoudsopgave: Als

2. Ttranguilo

3. drowich = drovich — ook mogelijk is: drouvich

4. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van de inhoudsopgave.

5. verstaken: bereikten onbedoeld

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hijs dictis ad nauem perrexit et ait famulis suis
 Proicite me queso in profunditatem maris — De vertaling in *Die gesten van Romem* is
 correct, maar wijkt af van de *Gesta romanorum*. Het zoveelste bewijs dat er een *Historia*
Apollonii regis tyrii op de schrijftafel van de vertaler lag. Daarin las hij dat Apollonius zijn
 knechten vroeg om hem op te bergen beneden in het diepst van het ruim van het schip
 (nauis) en niet om hem op de hoge zee (maris) overboord te gooien. Door plaats te
 nemen in het duister op de kiel van het schip benadert Apollonius de zee zoals zijn
 vrouw hem ervaren heeft in de kist, waarin zij overboord gezet werd.

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: cupio enim in vndis exalare [o3va] spiritum.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [39] et dum prosperis nauigat tyrum

9. Snellaert 1493: haestelit

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: reuersus subito mutatum est pelagus et per
 diuersa maris discrimina naues iactabantur.

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Omnibus autem deum rogantibus ad machilenam
 ciuitatem in qua erat filia sua tharsia venerunt.

scepe waren, dreven grote bliscap om dat si te lande ghecomen waren. ¹ Appollonius die coninc die beneden in die sentijn ² lach, want hy dat gheruft ³ van dien blijscap hoerde, soe vraechde hij: “Wat gheluyt van blijscap ist dat tot minen oren comt?” ⁴

Die scipper antwoerde: “Lieve heer, wij moeghen alle wel blijde sijn ende huden een heilighen dach ⁵ maken, want wij ons lijf ghewonden ⁶ hebben ende te lande ghecoemen sijn.” ⁷

Appollonius die coninc versuchte hem ende seide: “Laetse alle ghader vrolic sijn ende vieren, sonder my alle[e]n, ⁸ want het is mijn knechten droefheits genoeg dat si enen drovighen here hebben. ⁹ Ende gheeft hem .x. ducate tot haerre feesten te baten daer om ¹⁰ te copen dat si selver willen, ende [f3r] laetse met malcander vrolic wesen. ¹¹ Maer ic wil dat nyemant soe stout en si, die mi roept of

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Gubernator autem cum omnibus magnum plausum dedit

2. sentijn: het laagste punt van het schip, waar het zeewater zich verzamelt dat het schip naar binnen krijgt

3. gheruft: gerucht, lawaai

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait appollonius. quis sonus hylaritatis aures meas percussit?

5. heilighen dach: feestdag

6. ghewonden = ghevonden: hervonden

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait gubernator Gaude domine quia hodie natalicia celebrantur — “natalicia” is de gekerstende parafrase van ‘Neptunalia festa’ in de antieke roman. In *Die gesten van Romē* wordt het feest doodgezwegen en lijkt alle blijdschap het gevolg van dat zij het er levend af gebracht hebben. Daarmee gaat een parallel verloren: Eerst voelde Apollonius zich bedrogen door Neptunus omdat hij schipbreuk leed voor Cyrene, terwijl uit zijn reactie opgemaakt mag worden dat hij alvorens uit te varen eerst aan de god geofferd had voor een veilige zeereis. Achteraf bleek het ‘verraad’ van Neptunus een ‘blessing in disguise’, want zo leerde hij een nieuwe echtgenote kennen. Nu komt Apollonius onbedoeld en ongewild op de feestdag van Neptunus in de havenstad, waarin zijn doodgewaande dochter zich bevindt, die hij niet herkent ondanks haar raadsels, die ‘hints’ waren om de letterlijke en figuurlijke weg naar het licht te volgen. Ook in de heidense wereld geldt dat gods wegen ondoorgrondelijk zijn.

8. Snellaert 1493: allen

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius ingemuit et ait Et omnes diem festum celebrent preter me Sufficiat famulis meis pena mea ac dolor

10. daer om: om daarmee

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: dono eis x. aureos et emant que voluerint et diem festem celebrent

eenich spel of blijscappe doet, ende soe wye daer teghens dede, dien ghebiede ic dat hem sijn beenen gebroken worden!”¹

Die rentmeester dede alsoe ende gaf hem dat ghelt ende seyde des conincx ghebot.²

Sij ghingen op in die stat ende coften al dat hem noot was ende dat si hebben wouden ende quamen weeder te s[c]epe.³ Ende want des conincx scip dat alre schoenste was van al den scepen, soe wort daer die meeste feeste in ghehouden.⁴

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et quicumque vocauerit me vel gaudium mihi fecerit crura illorum frangi iubeo

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Dispensator itaque necessaria tulit et redijt ad nauem.

3. Snellaert 1493: seepe

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cum igitur omnibus navibus: navis appollonij honoracior esset cum magno conuiuio ceteris melius celebrant naute appollonii.

*Hoe Athanagoras, prince vander stat van Mithelen, quam besien die
schone scepen, ende hoe bi verstont dat Appollonius screyende
ende drovende was beneden inden scepe.*

[20]

[A]Thanagoras, die Tharsia lijf hadde, dye wandelde op dat meer ¹
biden scepen. ² Ende hi sach des conincx scip, ende hi seide tot sijn
ghesellen: “Dit scip behaecht mi seer wel, want het is meesterlic
ghereyt ende toe ghemaect.” ³

Doe dye scippers hoerden dat hi dit scip prees, soe seiden sij tot hem
dat hi[jt] ⁴ soude comen besien. ⁵ Hi clam in dat scip. ⁶ Hi besacht. Sij
noden hem met hem collacie ⁷ te doen, te eten. Het was een moghelike
bede. ⁸ Hi dede alsoe. ⁹ Hi leyde .x. gouden ducaten op die tafele ende
seide: “Ghi en sult mi niet te vergheefs genoot hebben!” ¹⁰

Sij dancten hem daer van. ¹¹

Doe Athanagoras allen die scip ghesellen sach eten, soe vraechde [f3v]
hi: “Wye is u heer van desen scepe?” ¹²

1. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: op dat meer die hauen biden scepen.

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Athanagora qui tharsiam diligebat iuxta nauem in lictore ambulabat

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Vidit nauem appollonij et ait Ecce amici nauis ista mihi placet quia video decenter esse paratam

4. Snellaert 1493: hi — evenzo in *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481 — verbeterd op basis van *Die gesten van Romen*, ed. Van Os 1484: dat hijt wel soude mogen comen besien.

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Naute vt audiunt suam nauem laudari: dixerunt ei. O domine rogamus in nauem nostram ascendatis.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ille. Michi placet Ascendit

7. “te eten” is de alternatieve vertaling van “collacie te doen”.

8. moghelike bede: aanlokkelijk aanbod

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et libenti animo discutuit — Hier zit een hiaat in de *Gesta romanorum*: de uitnodiging om mee te eten ontbreekt. Maar de vertaler had hier geen last van.

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Posuitque decem aureos in mensa et ait Ecce non frustra me inuitaueritis

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et dixerunt. Domine regratiamur vobis.

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Cum autem princeps vidisset omnes dixcumbentes ait Quis est dominus nauis?

Die stierman seyde: “Die heer leynt beneden inden scip in rouwe, want hi sijn vrouwe verloren heeft ende sijn dochter.” ¹

Atanagoras seide tot een vanden knechten: “Ic sal u .IJ. ducaten geven om dat ² ghi alleen gaen wilt ende seggen uwen heer aldus: ‘Die prince van deser stat bidt u dat ghi uuter duysternissen coemen wilt int licht’.” ³

Die knecht, Ardalio ⁴ gheheten, antwoerde: “Ic en soude met uwe gouden penningen mijn benen niet weder mogen heel maken. ⁵ Soect een ander, want die coninc heeft gheboden: soe wye dat hem van blijscappen toe spreket, dien moeten sijn beenen ghebroken worden.” ⁶

Athanagoras seyde: “Dese wet heeft u heere u gheset, maer mi niet. ⁷ Daer om soe laet mi tot hem gaen ende segt mi hoe sijnen naem is.” ⁸

Sij antwoerden: “Appollonius.” ⁹

Doe hi hoerde dat hi Appollonius hiet, soe wort hi denckende dat Tharsia hem gheseit hadde dat haer vader Appollonius hiete. ¹⁰ Hi clam

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ait gubernator. Dominus nauis in luctu moratur iacet inferius et mori oportet in mari coniugem perdidit et filiam in terra aliena. — Keller 1842 en Oesterley 1872 editeren “optat” in plaats van “oportet”, maar Ulrich Zel, Keulen ná 1472 en Johan van Westfalen, Leuven 1484 lezen ook ‘oportet’, Ulrich Zel afgekort, maar Johan van Westfalen voluit.

2. om dat: als, indien

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Athanagora ait vni seruo ardalio nomine Dabo tibi duos [o3vb] aureos tantum descende et dic ei rogat te princepe ciuitatis huius procede de tenebris ad lucem — Deze goede bedoeling van Athanagoras is dubbelzinnig: letterlijk wil hij dat Appollonius uit het donkere ruim op het zonnige dek van het schip komt, maar figuurlijk wil hij hem van zijn depressie verlossen.

4. In Kortekaas 2004, Recensio A is de knecht naamloos. Ook hier dus volgde de compiler van de *Gesta romanorum* Recensio B: “Ait Athenagoras ad unum de seruis, nomine Ardalionem”.

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait iuuenis Non possum aureis tuis crura reparare

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quere alium quia iussit quicumque eum appellauerit crura eius frangantur

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Athanagora ait Hanc legem vobis constituit non mihi

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ego autem descendam ad eum dicito mihi quomodo vocatur.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait illi. Appollonius

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [40] Audito hoc nomine ait intra se et th[a]rsia appellauit patrem suum appollonium

neder tot hem. ¹ Ende want hi sach dat hi een langhen baert hadde ende een vuyl hoofd, soe sprac hi cleylic met een soete, stille stemme tot hem: “God gruet u, Appolloni.” ²

[Appollonius], ³ als hi die stemme hoerde, soe waende hi dattet een van sinen knechten gheweest hadde, ende sach met een verstoert aensicht op. ⁴ Maer doen hi sach dattet een vreemt man ⁵ was, soe en seyde hij nyet. ⁶

Dye prince vander stat sey-[f4r]de tot hem: “Ic weet wel dat u verwondert dat ic, onbekent, uwen naem ghenoeft heb. ⁷ Daer om soe suldi weten dat ic een prinse ben van deser stat, Atanagoras gheheeten, die ghecomen ben om dese scepen te besien, ende onder alle die ander scepen soe sach ic u scip boven die ander wel verciert ende toe ghereyt. ⁸ U scipper die node mi daer in te comen om wel te besien. ⁹ Sij noden mi totten eten. Ic at met hem. ¹⁰ Doe vraechde ic naeden capiteyn vanden scepe. ¹¹ Sij antwoerden dat hij in tribulacie ende in grooten drucke ware. ¹² Ende daer om soe ben ic tot u neder gecomen

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: descendit ad eum.

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Quem vt vidit barba prolixa caput squalidum submissa voce dixit. Aue appolloni.

3. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: appollonius vt audiuit putans se ab aliquo seruorum appellari turbulento vultu respiciens

5. Onduidelijk is waarom de woorden “honestum et decorum” (achtenswaardig en goed gekleed) hier onvertaald bleven.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: vidit ignotum hominem honestum et decorum siluit

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait ei princeps. Scio te mirari quod ego ignotus te appellaui.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: disce quia princeps sum huius ciuitatis athanagora nomine descendi ad litus naues contuendas inter cetera vidi nauem tuam decenter ornatam et amaui aspectum suum

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: inuitatus eram a nautis tuis ideo ascendi

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et libenti animo discubui

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: inquesiui dominum nauis

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quem dixerunt in luctu grandi esse

om u te brenghen vander duysternisse totten lichte, soe vermoede ic ¹ dat u liden ende screyen verwandelt sal worden in blijscappen.” ²

Appolloni[us] ³ seide: “Het is mi alleens ⁴ wye ghi sijt. ⁵ Gaet in vreden ende weest vrolic met mijn volck alleens oft ⁶ u eyghen volck ware. ⁷ Maect u vrolick, eet ende drijnt! ⁸ Mi en lust niet te eten. ⁹ Ick en begheer niet te leeven maer te sterven.” ¹⁰

Die prince was bescaemt van dit antwoert. ¹¹ Hi clam weder boven int scip ende seyde: “Ick en cant uwen here niet onderwijsen dat hy uut coemt, mer al sijn propoest ende begeerte is de doot of legghen. ¹² Mer ic sal noch wat anders beproven ende segghen hem van een ander dinc, twelck hem genoechlicker ende lustigher om horen sal weesen, want die materie tracteren sal van een schone vrouwe!” ¹³

Hi riep een van sinen dienaers: “Gaet tot Leno den [f4v] roffiaen ende segt hem dat hi Tarsia hijer tot my sende! ¹⁴ Sij heeft verstant van alle

1. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: ick hope dat v liden ende screyinghe verwandelt sal worden in blijscappen — De Athanagoras van Snellaert 1493 ‘hoopt’ niet, maar ‘vermoedt’ op basis van wat Tharsia hem verteld heeft, dat hij Appollonius uit zijn depressie kan halen.

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: propter quod ego ad te descendi vt te de tenebris producerem ad lucem spero quia dabit tibi deus post luctum gaudium

3. Snellaert 1493: Appolloni

4. alleens: onverschillig

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius leuauit caput et dixit. Quis es domine

6. alleens oft: alsof het

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: vade in pace

8. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: hooft eet ende drinct ende maect goet cier mer mi en lust niet te houden. ic en begheer niet te leuen. mer te steruen

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ego autem non sum dignus epulari

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ideo amplius viuere nolo

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Athanagora confusus

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ascendit in superiori nauis et dixit non valeo persuadere domino vestro vt ad lucem exeat quid faciam vt reuocem a proposito mortis? — *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: ende sijn propoest begheert des doots of legghen. — “Begheert” zal een alternatieve vertaling van “propoest” zijn. Athanagoras zegt in de *Gesta romanorum*: Ik kan uw heer niet overreden om aan dek te komen noch om zijn doodswens uit het hoofd te zetten. Wat er nu staat, is een contaminatie van: noch hem doen of legghen sijn propoest want al sijn begeerte is de doot. Penon 1880, p. 168 emendeert: “wt coemt ende sijn propoest des doets begheert of te legghen.”

13. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: mer ic sal noch wat anders beprouen — Wat daarna volgt, is een toevoeging van Snellaert 1493.

14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Vocauit vnum de pueris suis et ait Vade ad

dinghen ende een soete sprake. ¹ Ter aventuren ² sij mochte hem van dese droevighe dwalinghe brenghen, dat ³ hi nijet en sterve mistrotich.” ⁴

lenonem et roga eum vt mittat ad me tharsiam

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: habet enim sapienciam et sermonem suauem

2. Ter aventuren: misschien

3. dat: opdat

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: poterit eum forsitan exhor-[o4ra]tari ne talis taliter moriatur. — Middeleeuwse christenen waren ervan overtuigd dat het heel verkeerd is om in staat van wanhoop te sterven, want dat zou van ongelooft in Gods genade getuigen en mogelijk met de Hel bestraft kunnen worden.

*Hoe Athanagoras gheboet Tharsia te comen te scepe om Appollonium
te vermaken met haere schone relacien ende vrye consten,
die si hadde.*

[21]

[Th]arsia ¹ quam int scip, ende die prince seide tot haer: “Coemt hier, Tharsia, ende toent nu u konste, alsoe dat ghi desen here ² nu uuter duysternisse brenghet, want hi is seer rouwich om sijn wijf ende om sijn dochter. ³ Gaet tot hem ende ⁴ troesten! ⁵ Ter aventuren ⁶ God sal doer u syn droefheit verwandelen in blijschap. ⁷ Ende ist dat ghi dat moecht doen, soe sal ick u .IJ. hondert ducaten gheve[n] ⁸ ende so veel ⁹ wichts van silver. ¹⁰ Daer toe ¹¹ sal ic u .XXX. daghen verlossen vanden roffiaen.” ¹²

Doe Tharsia dit hoerde, so ghinc si blidelic toten coninc, ende si gruetede hem oetmoedelick ende seyde: “Weest ghegruet, wye gi sijt, ende weet dat u een onnosel maghet gruet, die haeren maechdom onbevlect gehouden heeft ter zee onder den rovers ¹³ ende te lande

1. Snellaert 1493: Ahrsia

2. *Die gesten van Romem*, ed. Leeu 1481: heer vanden scepe

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Venit igitur puella ad nauim. Ad quam ait athanagora. Veni ad me tharsia vbi nunc est ars studiorum tuorum vt consoleris dominum nauis in ten[e]bris sedentem? et vt prouoces eum exire ad lucem quia nimis dolet pro coniuge et filia sua

4. troesten: troost hem

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Accede ergo ad eum vt ad lucem veniat

6. *Die gesten van Romem*: ed. Leeu 1481: noot hem te comen int licht. want ter auentuer

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: quia forte deus per te luctum suum in gaudium conuertet.

8. Snellaert 1493: gheueu

9. so veel wichts: even zo veel aan gewicht

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Si enim hoc poteris facere dabo .xxx. sistercias auri et totidem argenti

11. Daer toe: Bovendien

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et triginta dies redimam te a lenone

13. Hier wordt gerefereerd aan een gebeurtenis die niet in de antieke roman staat, maar sterk doet denken aan een passage in *Helena van Constantinopolen*. Daarin wil de kapitein van een zeeroversschip zich vergrijpen aan de buitgemaakte Helena, waarop zij toestemming vraagt om eerst tot God te bidden, wat haar vergund wordt. Dit uitstel zal haar redden, omdat de bliksem in het schip slaat, en zij als enige overlevende op een

onder den roffiaens.”¹ Ende si beghonste konstelic te singhen met soeter stemmen, alsoe dat Appollonius verwonderde, ende sy sanc aldus:²

Ic wandele doer³ boeren, ende van ghenen boeve en ben ic besmet,⁴ alsoe die roese sonder quetsinghe staet aen den doren⁵ onbevlect.⁶ Die [g1r] zeerovers hebben mi ghenomen ende verlost uuten handen des moerdenaers.⁷ Ick ben vanden zeerovers vercoft den roffiaen ende nochtans onbescadicht⁸ ende reyn ontgaen.⁹ Ende waert dattet rat der Aventuren woude omme keeren ende helpen mi [uu]t¹⁰ dat suere liden, rouwe ende druck verdriven, so en soudemen gheen blijder vader vinden, wiste hi waer dat ic ware, ende [ic]¹¹ mijn ouders kende, want ick van conincliker stammen

plank de kust weet te bereiken. In de 15e-eeuwse *Le roman d'Apollonius de Tyr* wil de zeerover kapitein Tarsienne als eerste consumeren, waarna een groot gevecht uitbreekt dat beëindigd wordt met het besluit haar onaangeraakt te laten en in de eerstvolgende havenstad te verkopen aan de hoogstbiedende (ed. M. Zink, Paris 2006, p. 174, 176).

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella hec audiens constanter ad eum descendit et humili voce salutauit eum dicens. Salue quicumque es et letare scias quia innocens virgo que virginitatem suam inter naufragia sua et castitatem inuiolatam conseruauit te salutatur. — Deze introductie van Tharsia wijkt nogal af van die in de antieke roman, waarin Tharsia tegen Apollonius zegt dat zij hem komt opvrolijken. Niet als ‘meisje van plezier’, maar als een onschuldige maagd, die haar maagdelijkheid heeft weten te bewaren “inter naufragia castitatis”: te midden van de volledige teloorgang van de kuisheid. Mogelijk wordt hier voor middeleeuwse lezers een parallel gecreëerd met de heilige Agnes van Rome.

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [41] tunc in carminibus cepit modulata voce cantare et in tanta dulcedine quod admirabatur apollonius et dixit cantando ea que hic sequuntur

3. doer: te midden van

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Per scortes gradior sed scortum conscia non sum

5. onbevlect — *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: ombelet — De betere lezing. De roos heeft immers geen last van zijn eigen doornen.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Sic spinis rosa nescit violari et vllis

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Corruit et raptor gladium ferientis ab ictu.

8. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: ombescaemt

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tradita lenoni non sum violata pudore

10. Snellaert 1493: wat (anticipatie)

11. Snellaert 1493: mi — Verbeterd naar *Die gesten van Romen*.

ghebor[e]n¹ ben ende een eenighe dochter.² Ende als God wil, sal ic verblijt worden.³ Daer om laet staen u screyen ende hebt maet!⁴ Met redene wilt verduldelicken verbeyden. Ende wilt u oghen brengben in dat licht, bert ende sin totten bemel stellen, want God die den mensche ghescepen ende gbemaect heeft,⁵ die en sal niet bengben, nae mijn besien, dat dusdanighe tranen te vergbeefs sulle[n]⁶ gheschien.⁷

Als Appollonius hoerde dese soeten sanc, daer si in vertelde al haer ongeval, soe hief hi sijn hoeft op.⁸ Ende als hi haer ansach, so versuchte hi ende seide: “Och wee, mi ongevallige, hoe lange sal ic wrastelen teghen die doot?⁹ Ic dancke u groote, wise edelheit, dije ghi mi nu hijer hebt ghetoeent.¹⁰ Ick loeve u, het sal u worden gheloent, ist dat ick worde verblijt ende ghi in levende lijve sijt.¹¹ Ter aventuren, alsoe ghi seght, soe sidi van coninlike gheslacte¹² gheboren.¹³ Ic hope van uwe weggen dat mi lief ware te horen dat ghy ghepresenteert [g1v] sult worden ende comen noch tot kennisse van uwen ouderen.¹⁴ Neemt hier of te loen hondert gouden penninghen schoen ende laet mi bliven inden rouwe, bidde ic u, schone joncfrouwe.”¹⁵

1. Snellaert 1493: gheboron

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Vulnera cessassent animi: lacrimaeque deessent. Nulla ergo melior si nossem certa parentes Vnica regalis generis sum stirpe creata

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ipsa iubente deo letari credo aliquando.

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Fuge modo lacrimas curam dissolue modestam

5. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: want god die den mensche ghescepen heeft ende ghemaket. ende verhengt dat alle dinck dus wonderlijck gheraect. dye en sal [...]

6. Snellaert 1493: sulleu

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Redde polo faciem mentemque ad sydera tolle Iam deus est hominum plasmator rector et auctor. Non sinet has lacrimas casso finire labore

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ad hec appollonius leuauit oculos

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et vt puellam vidit ingemuit et ait. Heu mihi in misero quamdiu luctabor

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [o4rb] gratias ago prudentie tue et nobilitati.

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Hanc vicem expendo vt memor tui sim quando letari licet regni mei viribus leuabor.

12. gheslacte = gheslachte

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Forsitan vt dicis regio genere orta es

14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: natalibus parentum tuorum representaberis

15. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: nunc accipe centum aureos et recede noli me

Tharsia ontfinc dese penninghen, ende si woude uuten sceepe gaen. ¹ Maer Athanagoras stont ende verwachte dat si den coninc op brenghen soude, ende hi seyde tot haer: “O, Tharsia, waer wildi? ² Hebt ghi te vergeefs gheerbeyt? ³ Moechstu hem gheen barmhertighe solaes doen ende te baten comen den mistrotighen, die hem selven ter d[oe]t ⁴ toe quellet?” ⁵

Sij antwoerde: “Ick heb al gedaen dat ic mochte, maer hi gaf mi hondert ducaten om dat ⁶ ic hem in sijn liden soude laten.” ⁷

Athanagoras seide: “Ic sal u twee hondert ducaten gheven. ⁸ Climt weder neder ende geeft hem sijn ghelt weder ende seght aldus: ‘Ic en begeer geen ghelt maer alleen uwe salicheit’.” ⁹

Tharsia clam weder neder ende ghinc biden coninc sitten ende seyde: “Ist dat ghi ymmer in dese vuile duysternisse wilt bliven, soe verhenget mi dat ic met u mach reden pleghen ¹⁰ ende questien van parabolē uut geven. ¹¹ Ende condt ghise raden of solveren, ¹² so sal ic tot uwen wille van u scheiden. ¹³ Maer ist dat ghise niet en verstaet, soe sal ic u dat ghelt weder hier neder storten ende ghaen wech.” ¹⁴

appellare Recenti enim luctu renouata calamitate tabesco

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Puella acceptis aureis abire cepit

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et ait ad eam athanagora Quo vadis tharsia?

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Sine effectu laborasti

4. Snellaert 1493: deot

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: non potuisti facere misericordiam ac subuenire homini interficienti se?

6. om dat: op dat

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ait tharsia. Omnia quecunque potui feci et dans mihi centum aureos abire rogauit

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Athanagora ait. Dabo tibi ducentos

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et descende et redde ei quos dedit et dic salutem tuam quero et non pecuniam

10. reden pleghen: converseren

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Descendens tharsia ait et sedit iuxta eum si in isto squalore estimasti manere permitte me tecum sermocinari — questien van parabolē uut geven: raadsels opgeven

12. *Die gesten van Romē*, ed. Leeu 1481: condise solueren of ontbinden of raden

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: si ergo parabulorum meorum solueris questionem vadam

14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: sin alias refundam tibi pecuniam et recedam

Doe seide Appollonius: “Al ist dat mijn aventure ¹ niet waerdich en is dan hulen ende screyen, nochtans soe wil ic liever verbei-[g2r]den te horen uwe wijsheit ende raet dan ghi dat gelt hier weder laet. ² Daer om soe vraghet mi ³ wat ghi moghet, hoe konstelic oeck dattet si, behouden als ⁴ ghi antwoert hebt ontfangen, dat ghi dan van hier selt gaen, ⁵ want ic sal moeten sterven, ⁶ ende ick en begheer oec gheen leeven. Aldus soe wilt mi daer tijt ⁷ toe gheven.” ⁸

Tharsia sprac: “Nu hoert mij dan! ⁹ Segghet mi wat dit is te verstaen:

Het is een buys in der aerden dat besloten tegens ons op staet. ¹⁰ Dat buys gheeft ons gbeluijt, maer die waert vanden buyse swighet stille. ¹¹ Sij lopen te samen beyde buys ende waert. ¹²

Sijt ghi, alsoe ghi seght, een coninc, soe behoert ghi wijser te sijn dan ic. ¹³ Daer om soe ontbint dese questie ende seght mi wat dat beduyt!” ¹⁴

1. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: quade auentuer

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Tunc appollonius ne reciperet pecuniam sed eciam puelle prudentis ne negaret sermones ait. Licet in malis meis nulla cura michi suppetat nisi flendi et lugendi tamen ne ornamento prudentie tue caream:

3. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481 en ed. Van Os 1484: “nv”, maar ed. Van der Meer 1483 leest correct: “mi”.

4. behouden als: op voorwaarde dat als

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: dic que mihi interrogatura es et abscede

6. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: want ick wil steruen; ed. Van Os 1484: want ic wil steruen; maar de editie Van der Meer 1483 leest: want ic sel moeten steruen

7. Zoals het er staat, vraagt Appollonius om alleen gelaten te worden zodat hij in alle rust kan sterven. In de brontekst vraagt hij slechts om tijt om te kunnen wenen.

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Peto enim vt fletibus meis spacium tribuas.

9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [42] Ait tharsia. Audite me

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Est domus in terris que nobis clausa resultat

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ipsa domus resonat tacitus sed non sonat hospes.

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ambo concurrunt hospes simul et domus vna. Ulrich Zel, Keulen ná 1472 leest: ambo cum currunt — evenzo de edities Keller 1842 en Oesterley 1872 — maar Johan van Westfalen, Leuven 1484, leest net als Leeu 1480: concurrunt

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et ait. Si rex es vt dicis conuenit te mihi esse prudentiorem

14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: solue questionem

Appol[lo]nius¹ antwoerde: “Ic segghe u sekerlic dat ghi niet gheloghen en hebt.² Dat huys dat inder aerden is, dat is dat water of die zee, die teghen ons op staet ende gheluyt gheeft.³ Die swighende waert is dije visch, die met sijn huijs loept.”⁴

Als Tharsia hoerde dat hi dat gheraden hadde, soe gaf si hem ter stont noch een uut ende seide aldus:⁵

Ic langhe, schone dochter der wildernissen worde haestelic ghedraghen met ontallike veel gesinnes.⁶ Ic lope veel weges ende nochtans en laet ic geen voetstappen achter.⁷

Appollonius die coninc antwoerde: “Waert mi betamelick blide te sijn, ic soude u noch veel leren dat ghi niet en [g2v] condit.⁸ Maer om dat mi verwondert dat aldus vele wijsheits ende groot verstant is [in]⁹ dit jonghe herte, soe sal ic noch op u vraghe antwoerde gheven.¹⁰ [Dat]¹¹ is den boem, die mast die vast ghemaect is met veel touwen, die staet [ende wert]¹² haestelic ghedraghen van dat scip dat gheen litteykenen of voetstappen¹³ achter en laet.”¹⁴

1. Snellaert 1493: Appolnius

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ait appollonius Nec scias me esse mentitum — *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481 leest correct: Ghi sult weten dat **ic** niet gheloghen en hebbe; evenzo de ed. Van Os 1484: Ghij sult weten dat **ic** niet gheloghen en hebbe, maar de ed. Van der Meer 1483 leest abusievelijk: Ick segghe v sekerlijcke dat **ghi** niet gheloghen en hebbet — Appollonius liegt niet als hij zegt dat hij een koning is, al ziet hij daar absoluut niet naar uit.

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: domus que in terra re-[o4va]sonat vnda est.

4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: hospes tacitus piscis est qui cum domo sua currit

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: At illa

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: longa feror velox formose filia silue.

7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Innumera pariter comitum stipante caterua Curro vias multas: vestigia nulla relinquo

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius ait Si licitum esset ego ostendam tibi multa que nescis

9. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: cum respondebo questionibus tuis Miror te tam tenera etate mirifica prudentia esse inbutam.

11. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

12. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

13. *Die gesten van Romen*: voetstappen sporen of litteykenen

14. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Namque arbor stipata cateruis vias multas currens

Tharsia seide noch: ¹

Doer steen ende muer gaet ² onghequest. ³ Inden midden van dat vier ⁴ ist beet, dat niemant en verjaecht. ⁵ Dat huys is naect ende hem betaemt een naecte waert. ⁶ Woudt ghi desen rouwe of laten, soe so[u]dt ⁷ ghi sonder verbranden in dat vier gaen. ⁸

Appollonius antwoerde: “Ghij seght waer, ick soude in dije stove gaen om mi te wassen ende te sceren, dede ⁹ den rouwe dije ick hebbe. ¹⁰ Daer gaet ende rijst die vlamme des vijers over al in. ¹¹ Dat huys is naect, want daer niet en is dan sitbancken, daer die gast ende waert naect is ende sweet.” ¹²

Die wijle dat si dusdanighe materie ende veel ander dier ghelijcke te samen hadden, soe sloech Tarsia haer handen aen Appollonius den [c]oninc ¹³ ende nam hem inden armen ende seide: “Ic bid u, wilt mi verhoren ende siet op een maecht, want het waer grote scande dat een

et vestigia nulla relinquens nauis est

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Et addit puella

2. onghequest = onghequetst

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Per rotas et edes innoxius ille pertransit.

4. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: int midden vanden **huus** ist heet; evenzo in ed. Van Os 1484: int midden vanden **huys** ist heet, maar in de editie Van der Meer 1483: inden midden van **tvuer** ist heet — Dankzij Piet Franssen beschik ik sinds 17-8-2018 over foto's van hoofdstuk 153 in de druk van Jacob van der Meer, Delft 1483, en zo te zien volgde Christiaen Snellaert, Delft 1493 een exemplaar van deze druk. Ik zal dit met terugwerkende kracht verifiëren.

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: est calor in medio magnus quem nemo remouit.

6. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Non est nuda domus nudus sed conuenit hospes — Opvallend is dat de vertaler van de *Gesta romanorum* de *Historia* volgt en het “Non” onvertaald laat.

7. Snellaert 1493: sondt

8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Si luctum poneris innocens intrares in ignes.

9. dede: het en dede

10. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Appollonius ait. intrare balneum

11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: vbi hincinde flamme per tabulas surgunt

12. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Nuda domus in qua nihil est nudus hospes conuenit et nudus sudabit

13. Snellaert 1493: toninc

man van dusdanich verstant ende wijsheit soude mistroestich sterven. ¹ Ist dat ghi u wijf begheert, God salse u weder gheven. ² Ende ist dat ghi u dochter behouden soect ende levende, ghi sultse vinden. ³ Maer wilt doch ⁴ gonnen ende [g3r] doen dat ic u soe vriendelicken bidde!" ⁵

Sij nam mettien sijn hant die hi an sijn screijende ogen hielt ende woudese daer van trecken. Doe wort Appollonius toernich. [Hi stont op] ⁶ ende stietse ⁷ met sinen voeten dat sij ter neder ⁸ viel ende quetste haer schenen ⁹ dat sij bloede, waer om dat si bitterlic ¹⁰ wort screyende ende seide: "O, God, almachtich scepper hemelrijcx ende aertrijcx, besiet ende slaet U rechtwaerdige ¹¹ oghen op al mijn ongh[e]val, ¹² druck ende liden! ¹³ Ic ben inder [tempeest vander] ¹⁴

1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [43] Cumque hec et similia dicerent puella misit se super appollonium et distractis manibus eum amplexabatur dicens ei Exaudi vocem deprecantis respice virginem quia virum talis prudentie mori nefarium est

2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Si coniugem quam desideras deus ex sua gratia tibi restituat

3. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: si filiam saluam quam defunctam dicis inuenire poteris:

4. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: Mer wilt **ghi** gonnen ende doen dat ic v so vriendelic bidde; evenzo ed. Van Os 1484: Mer wilt **ghij** konnen ende doen dat ic v so vriendelic bidden; maar ed. Van der Meer 1483: mer wilt **doch** gonnen ende doen

5. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: pre gaudio oporteret te viuere.

6. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

7. stietse: schopte

8. *Die gesten van Romen*: ter aerden

9. De compilerator van de *Gesta romanorum* volgt hier ondubbelzinnig Recensio B: Et de genu eius coepit sanguis effluere. Recensio A leest: et de naribus (neusgaten) eius sanguis coepit egredi. Deze gebeurtenis, waarbij de vader zijn dochter van zich afdruwt, waarbij er bloed vloeit, lijkt bedoeld als een spiegelscène van het begin van de roman, waarin koning Anthiochus zijn dochter naar zich toe trok en er ook bloed vloeide. Beide koningen handelen in een staat van waanzin en vertonen tegennatuurlijk gedrag.

10. *Die gesten van Romen*, ed. Leeu 1481: iammerhartich, evenzo ed. Van Os 1484, maar ed. Van der Meer 1483: bitterlike

11. rechtwaerdige = rechtvaerdige

12. Snellaert 1493: onghual

13. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: [44] Appollonius cum verba hec audisset in iracundiam versus est surrexit et puellam cum pede percussit. Impulsa vero cecidit virgo et genis eius ruptis cepit sanguis effluere conturbata virgo cepit flere et dixit O deus conditor celorum vide afflictionem meam

14. Ontbreekt in Snellaert 1493 — toegevoegd op basis van *Die gesten van Romen*.

zee gheboren, daer ic mijn moeder hebbe verloren. ¹ Haer wort gheweyghert begraven te sijn inder aerden. ² Mer min vader l[ie]tse ³ setten in een starcke kiste, seer wel ghewrocht ende toeghemaect, ende seer costelijcken als een coninginne verciert met ghelt ende juwelen, ende alsoe wort si gheset in die zee. ⁴ Ende ic, jon[c] ⁵ dyer ⁶ sonder moeder, met mijn minne wort bevolen den wreden Stranguilio ende Dionisiades, sijne hatigher vrouwen, die gheordineert hadden mi te vermoerden als ic vander scholen quame ende mijnre minnen graf, die gestorven was, visiteerde. ⁷ Mer zee rovers die daer quamen seylen ende sagen dat ick onder des moerdenaers handen lach, dien ick verbeden had om weinich tijts eerst mijn gebet te spreken, soe riepen sij tot hem: ‘Hout of laet staen, dat is onsen roef ende niet u sacrificie!’ ⁸ Sij namen mi ende brochten mi hyer te cope. ⁹ Leno die roffiaen heeft mi ghe-[g3v]coft ende int gemeen huys om ghelt te winnen gebrocht. Alst God verdriet, sal Hi mi helpen uut deser ellenden ende geven mi weder minen wader ¹⁰ Appollonius, die om mijn moeder te bescreyen mi liet te Tharsien inder stat.” ¹¹

-
1. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: nata sum inter fluctus et procellas maris mater mea doloribus constricta defuncta est
 2. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et sepultura est ei negata in terris
 3. Snellaert 1493: leitse — verbeterd naar *Die gesten van Romen*.
 4. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: ornata a [o4vb] patre meo et in loculo posita cum xx. sistercijs auri mari tradita est.
 5. Snellaert 1493: iont
 6. dyer: deern (meisje)
 7. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: Ego infelix stranguilioni et dyonisiade impijssimis hominibus a patre meo sum tradita cum ornamentis et regalibus vestibus et iussa sum a seruis eorum occidi
 8. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: tandem petiui vt deum inuocarem antequam me occideret mihi concessit. piratis superuenientibus rapta sum et qui me occidere volebat fugam petijt
 9. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et in hunc locum deducta
 10. wader = vader
 11. *Gesta romanorum*, ed. Leeu 1480: et deus quando ei placet me reddat patri meo appollonio